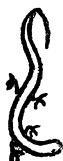

ONMAATSCHAPPELIJKE VOORKEUR

MARY DORNA
ONMAATSCHAPPELIJKE
VOORKEUR

DE SALAMANDER
REEKS VAN DE BESTE OORSPRONKELIJKE EN
VERTAALDE ROMANS
UITGEGEVEN
DOOR N. V. EM. QUERIDO'S UITGEVERSMIJ
AMSTERDAM
1951

EEN BUITENLANDSE BADGAST

Die zomervacantie verschilde door enige opmerkelijke gebeurtenissen van alle vorige, die ik me herinneren kon. Dat wat overeenkwam met andere keren, was het zakken – ik bedoel, ik was weer zoals gewoonlijk gezakt voor het overgangsexamen. Mijn ouders konden me niet naar behoren er voor straffen door me niet mee naar buiten te nemen – ze moesten me wel meenemen, of ze wilden of niet. Eens hadden ze een heel mislukte strafproef genomen, door me bij de knecht en de dienstbode thuis te laten: het was een van mijn plezierigste vacantes geworden en dat kwam later op de een of andere manier aan het licht. Meestal waren we in de vacantie in een pension geweest, waar het rondom regende; sommige heetten 'Tramzicht' en andere 'Quisisana' of 'Bergzicht'. De enige naam, die werkelijk goed gekozen was, was die van het pension Tramzicht. Een stoomtram sukkelde van tijd tot tijd voorbij, aamborstig hijgend en roetige rook uitpuffend, die mijn witte jurken bedierf en de bomen van de Lindelaan voortijdig een herfstig aanzien gaf. Daar ik nu weet, dat Quisisana iets met gezondheid te maken heeft, moet ik helaas constateren, dat die naam niet in orde was. We hadden allemaal onze magen van streek, van de harde puddingen denkelijk, en het lekte er, zodat we verkouden werden. En dat men in dit lage land nergens het 'zicht' op een berg heeft, hoef ik eigenlijk niet te memoreren – we hebben hier weliswaar van alles: zuivel, kikvorsen, uitzichttorens, molshopen, zand, heuvels en klei – maar bergen hebben we nu eenmaal niet. Mijn vader, die een fijnproever was en niet langer het ouwewijven-gezeur in die pensions verdragen kon, besloot naar een echt groot hotel te gaan. Dat had ik afgeluisterd – per ongeluk: ik moest wel achter de pluche draperie blijven staan – met een stuk taart in mijn mond, dat me niet toekwam, juist toen mijn

vader naar binnen ging en van dat ouwewijven-gezeur sprak. Ik zou zoiets nooit gezegd mogen hebben; nu merkte ik meteen, hoe een vader zich uitdrukt, als je er eens toevallig niet bij aanwezig scheen te zijn. Ook mijn vader was niet ingenomen met de gesprekken, die in Tramzicht en Quisisana gevoerd werden; evenals mij stuitte het hem tegen de borst, dat iedereen aan iedereen vroeg, of men goed geslapen had, die en die wandeling gemaakt, die en die mevrouw ook zo'n opzichtig schepsel vond. Daarbij vergat hij nog, dat men steeds naar de klasse vroeg, waarin ik zat en hoe het kwam, dat ik zo achter was gebleven.

De hotelinstructies die ik kreeg, waren de volgende: naar niets en niemand wijzen, tegen niets of niemand iets zeggen, wanneer me niets gevraagd werd, volstrekt geen opmerkingen over taarten en compôtes maken, al bevielen ze me nog zo goed [of slecht]. Nu, voorlopig had ik genoeg eraan met niets te doen. Er waren echte kellners en lange, rode pluche lopers over marmeren gangen en kamermeisjes in zwart en wit, die te voorschijn kwamen door het drukken op een knop: voor de ober – voor het kamermeisje – voor de hotelknecht. Nadat ik alle knoppen geprobeerd had en gezien, dat alles uitkwam, ging ik een beetje in de hall kijken – men ging een heleboel zachte, pluche loper-trappen af en kwam er dan vanzelf. Natuurlijk regende het. De hall was vol mensen, die kranten lazen en wat dronken of helemaal niets deden en kwaad keken. En toen mijn familie boven overal naar me liep te zoeken, had ik al kennis gemaakt met de heer Biedermann. 'Taag kiend,' sprak hij me aan, 'regent het hier immer so, immer so – ach mein Kopf, mein armer Kopf.' En hij maakte een wanhopig gebaar met beide handen naar zijn slapen, terwijl hij zijn hoofd langzaam en treurig op en neer wiegde. Hoewel de heer Biedermann Hollands noch Duits sprak, kon ik hem uitstekend verstaan. Hij was het mooiste gekleed van alle heren daar in die hall. En wanneer men de tijd in aanmerking neemt, waarin dit verhaal zich af-

speelt, kan men niet anders zeggen, dan dat ze allemaal hun best hadden gedaan er zo netjes mogelijk uit te zien — heel wat anders dan in de bovengenoemde pensions, waar de heren vaak een soort van glimmend grijze costuums droegen, het soort costuums dat me aan mijn leraren herinnerde. De heer Biedermann zag er precies zo netjes uit als de hoofdober. Bovendien had hij echte diamantjes in zijn overhemd. Hij vertelde me direct alles en beantwoordde al mijn vragen: dat hij Biedermann heette, dat de diamantjes echt waren en dat hij zo netjes gekleed was, omdat het tegen etenstijd liep. Meteen verklaarde dit de altijd geklede dracht der kellners voor me: die hadden steeds wat met eten en drinken te doen, en deze ontdekking deelde ik de heer Biedermann mee. Hij lachte er zo uitbundig om, dat het hele hall-publiek geamuseerd naar ons keek, zelfs de kwaad-kijkenden grijnsden een beetje zurig mee, zo aanstekelijk was de lach des heren Biedermann. Hij ging slank en gemeenzaam naar verschillende groepjes toe en vertelde in zijn merkwaardig idioom, wat ik gezegd had. 'Ein merkwaardiges Kiend,' vond hij me, en ik was heel trots op de belangstelling, die ik verwekt had bij een heer van ver gekomen met diamanten in het overhemd en een gouden armband om de pols. Dit was inderdaad 'Grand Hôtel', en ik zou vader erg dankbaar zijn, dat hij me naar zulk een aangenaam oord had meegenomen, wanneer hij er juist niet met zo'n woedend gezicht was aangekomen en erg kwaad 'kom direct hier' had gezegd. Doch de heer Biedermann stelde zich allerhoffelijkst aan mijn verontwaardigde vader en verdere familie voor, hun belovend, dat spoedig ook zijn vrouw, Herrn Biedermanns vrouw, zich bij het gezelschap zou voegen. En in een wolk van parfum en poeder met heerlijk glanzende oorhangers kwam Frau Biedermann langzaam aanzweven: betoverend glimlachend, met hoge laklaarzen aan, die ik erg bewonderde, maar die niet ter verhoging der schoonheid bedoeld waren, doch iets met een geheim-

zinnige kwaal te maken hadden, die waterzucht heette. Het leven van mevrouw Biedermann scheen uit parfumeren, veel eten en liggen te bestaan; de heer Biedermann zette het mijn ouders uiteen, half afwezig over die waterzuchtige vrouw pratend, die er vriendelijk glimlachend als een met edelstenen behangen afgodsbeeld bijzat – een afgodsbeeld, waar de heer Biedermann alles aan kon hangen: zijn klachten, zijn juwelen en een soms krankzinnig opbruisende vrolijkheid. Tot mijn stomme verbazing had de merkwaardige heer Biedermann zijn ene arm om mijn knorrige vader geslagen en zijn andere licht om de schouder van mijn verlegen, maar het niet helemaal naar vindende moeder gelegd. Hij lachte en boog naar alle kanten, want hij woonde al vier maanden in dat hotel, en alle gasten keken hem verheerlijkt aan, wanneer hij ze op een vage, doch buitensporige manier groette.

Voor het eerst in mijn leven zag ik die avond enkele der voornamere gasten, waar natuurlijk de heer Biedermann en zijn vrouw ook bij behoorden, wijn en zelfs champagne drinken, die bijzonder feestelijk in een soort van zilveren emmertjes met ijs waren gezet en waar een der obers soms onverwachts naar toe sprong, om ze omwikkeld met een servet in devote onderdanigheid in de glazen uit te schenken. Natuurlijk hadden wij maar gewoon Victoria-water en mijn vader een glas bier, terwijl ik er wat voor gegeven zou hebben, een paar van de stukjes ijs uit de zilveren emmertjes langzaam op mijn tong te mogen laten smelten. Dit keer was ik degeen die vertelde en de anderen vroegen. Ik overdreef er nog een beetje bij – ik verzon de legende van zakken diamanten en klompen goud, die de heer Biedermann op een geheime plaats verborgen had, en hij kwam uit Warschau en hij was naar Holland gekomen, om zijn hoofdpijn kwijt te raken. Mijn vader dronk zijn bier langzaam uit en mompelde: 'Vertrouwen doe ik het niet,' doch mijn moeder en mijn oudste zusje vonden de heer Biedermann bijzonder voornaam en aardig.

En zij hadden gelijk – wanneer het eventjes niet regende, ging de heer Biedermann mee naar het strand en bouwde forten en kastelen, alsof hij zelf ook tussen de 13 en 15 was geweest. Zijn arme vrouw met de knellende laklaarzen lag in het Grand Hôtel geconfijte vruchten te eten, maar ook wij kwamen aan lekkernijen niet te kort. Terwijl mijn vader met twee zijner onaangenaamste en saaiste zakenvrienden dikke sigaren zat te roken in beschuttende strandstoelen, liepen mijn moeder, mijn zusje en ik met de charmante heer Biedermann op de Pier, waar wij op plombière getraceerd werden. Het was de eerste plombière van mijn leven, rose, vanille en chocola – alles tegelijk. En bij de Turkse kramen kregen we wafels en sorbet en Turkish delight – het mag wel aan de frisse zeelucht gelegen hebben, dat we niet misselijk werden – de heer Biedermann hilde bijna, als je iets van hem weigerde. Hij wilde alles weggeven wat hij had – hij rukte zijn daspeld uit zijn das, omdat ik die zo mooi vond, een grote ronde parel: 'Nimm Kiend,' inviteerde hij me en stak haar direct op de bef van mijn matrozenblouse. Natuurlijk was mijn vader wéér de spelbreker, die me zonder een woord te zeggen de parel afnam en haar even zwijgend de lieve heer Biedermann teruggaf. Eigenlijk werd iedereen door de heer Biedermann meegesleept in een soort van roes – er kwamen elke avond meer wijn- en champagneflessen op de tafeltjes, en de heren schenen toch tot het bewustzijn te komen, dat men er minstens zo elegant als de hoofdober behoorde uit te zien. Alleen mijn vader en zijn vreselijke zakenvrienden bleven bij hun Selters en Victoria-water met het ongelukkige glaasje bier – ze zagen er uit als gewone mannen in hun goeie pak, als leraren, die een excursie naar een model-melkinrichting met de leerlingen hadden te doen.

Dit drietal, mijn vader en zijn vrienden, bleven ook die gedenkwaardige dag in de hall rustig een kaartje leggen, toen de heer Biedermann met de meeste andere heren van

het hotel naar de naastbij gelegen stad vertrokken, om 'Geld zu machen', zoals hij met een knipoogje mededeelde, 'ein Millionengeschäft' legde hij nader uit, om dan ineens weer in een van zijn krankzinnig opgewekte buien mijn vader op de schouder te slaan en hem voor 'ein gescheiter Mensch' te houden, 'ein ganz gescheiter Mensch'. Mijn vader trok zijn schouder even terug, wat ik erg onbeleefd vond. De heer Biedermann had zulke fijne lichtbeige slobkousen over zijn elegante schoenen en een overjas, die zijns gelijke in deze lage landen in die tijd niet bezat. Het regende weer, en de portier van het hotel haastte zich de gasten met een grote paraplu voor de regen te beschermen, toen ze dat kleine eindje naar de auto moesten lopen. Iedereen deed daar erg raar bij – net of ze hun leven lang gewend waren geweest op zulk een indrukwekkende manier voor een beetje regen beveiligd te worden – met sombere, dwaas ernstige gezichten deden ze, of die rijkgeklede prachtige portier bijna niet bestond, die toch groot en glimmend genoeg was; en eigenlijk leek het er eerder op, of ze allemaal door hem opgebracht werden. De heer Biedermann daarentegen nam vrolijk de paraplu van de portier en hield die boven de man met het deftige uniform: 'Ist doch viel hiebscher wie ich', zei hij lachend, op diens uniform wijzend, en de portier lachte ook – het was voor het eerst, dat ik die portier zag lachen.

Toen de heer Biedermann met het gezelschap terugkwam, waarmee hij 'geld gemaakt' scheen te hebben, hadden de kellners handen te kort, om champagneflessen af en aan te brengen – het was een erg opgewekt gedoe – en ik begreep niet goed, waarom mijn vader tegen zijn zakenvrienden opmerkte: 'Het type van een chevalier d'industrie.' Daarbij keek hij Mischa wantrouwend aan. Ik vergat mee te delen, dat de heer Biedermann me verzocht had gewoon Mischa tegen hem te zeggen. Het klonk leuk 'Mischa', zacht en vreemd en ver weg uit Warschau. De zakenvrienden, die beiden kale hoofden hadden, beweer-

den iets stoms: 'flessentrekker' zeiden ze van Mischa – en ik zag duidelijk, dat de obers de flessen open trokken. Chevalier d'industrie had ik nog niet gehad op school, het leek me een raar woord. Ik vroeg er Mischa naar, wat het betekende en deelde mee dat ze het van hem gezegd hadden; en hoe bespottelijk gek dat 'flessentrekker' was. 'Werr hat gesagt, Kiend, was hat gesagt?' drong Mischa bijna opgewonden aan over zulk een simpele mededeling. Eigenlijk was die Mischa toch wel erg goeie en dom, om voor dat beetje Frans, dat ik niet begreep, weer in loftuizingen over mijn vader uit te barsten: 'Ein gescheiter Mann ist das, ach mein Gott, wie gescheit. Ein Kopf, Kiend, Verstand, Kiend, – dein Vater hat Verstand, viel.' Om het flessentrekken moest de heer Biedermann ook vreselijk lachen, hij vond het net zo grappig als ik: 'Ich Flasche zieh, Ober Flasche zieh – komisch, serr komisch.' En ik kreeg tot beloning, omdat ik Mischa zo aan het lachen had gebracht, een droom van een sorbet in een van die Turkse kramen. Ik moest ook beloven niets van dat lachen over te vertellen, niet van het Franse woord en ook niets van het flessentrekken. En ik weet niet, hoe het kwam, dat ik plotseling de vraag deed: 'Is het waar, dat Nico, de piccolo, een gulden van je krijgt, wanneer hij een paar postzegels voor je haalt?' Het had me in de regendagen wel erg bezig gehouden, toen iedereen zich dood verveelde, Nico met een stralend gezicht een gulden in de lucht te zien gooien en op te vangen en hem te horen uitroepen: 'Die is van mij – dat lolletje heb ik al een paar keer gehad – wanneer dat geen verklede prins is, weet ik het niet. Ik wil van je vader geen kwaad spreken, hij geeft wel eens een klein fooitje – maar die vrienden van hem, nou, dat zijn me een paar kale neten, laten je hollen en draven voor hun niks.' En ik moest Mischa nu uit zien te leggen, wat neten waren – hij was erg ingenomen met mijn vertaling: 'kleine Läuse'. Uit pure tevredenheid gaf hij mij net zo'n gulden als Nico had, ter-

wijl hij proestend in zich zelf herhaalde: 'Kleine Läuse'. De week, die we nog op die badplaats doorbrachten, was een der prettigste, die ik me van welke vakantie ook herinneren kon. Er kwam nog zon, 'serr scheene Sonne', zei Mischa, alsof het een apart soort van zon was; hij liep in een beeldig shantung pak en was helemaal niet bang het vuil te maken: hij groef kuilen mee, waar het water van de zee al in begon te lopen. Hij verheugde zich even erg in het vuurwerk, dat nu eindelijk eens door kon gaan, als ik en liet ieder, die maar wilde, op een ezeltje rijden. Hij maakte iedereen blij en opgewekt, alleen mijn vader niet. Die ergerde zich met zijn duffe vrienden over het joyeuze shantung-costuum [het was de tijd, toen de meeste heren nog muisgrijs cheviot aan het strand droegen] en kon het ook niet hebben, dat ik zo maar Mischa zei – 'dat doen ze bij Mischa in het land allemaal,' antwoordde ik, 'elkaar bij voor voornaam noemen,' en bij mezelf dacht ik: 'je moest het eens van die gulden weten – ik ben lekker schatrijk, ik heb voor mezelf een hele gulden.' Mischa beloofde naderhand, als de vakantie voorbij was, vaak bij ons te komen. Ik verzocht hem dringend vooral dan te komen, wanneer mijn vader op reis zou zijn – met Turkish delight en wafels en grote flessen parfum, die ik op zijn toilettafel had zien staan. Ik had nog nooit zulke grote flessen met parfum bij wie dan ook gezien, zelfs niet in de parfumwinkels in de stad – er was veel weelde en plezier en aangename geur om Mischa. Ik had ontzettend veel verwachting van die bezoeken na de vakantie. Eigenlijk bouwde ik er een beetje mijn toekomst op: met Mischa zou alles vrolijk en royaal en gemakkelijk zijn – ik zou postzegels voor hem kunnen halen in plaats van Nico en nieuwe gulden krijgen, en al kreeg ik in 't geheel niets – met Mischa ergens in de nabijheid zou het leven goed zijn...

Dan was de vakantie ineens voorbij of er nooit vakantie bestaan had – maar ik bezat die gulden en Moekie en ik ieder een reuzenfles parfum in Moekie's koffer verborgen

– en de verwachting van iets, dat als een sprookje zou zijn en nog werkelijk daarbij. Turkish delight, plombière en parfum worden met geld betaald – dus zijn werkelijk, doch ergens beginnen ze in de droom, wanneer je 13 jaar bent. En alles ging weer heel gewoon: we kregen net als vroeger runderlapjes met rode kool en dronken er gewoon water uit de kraan bij; en mijn vader trok na het eten zijn pantoffels aan, wat hij in het hotel toch niet gedurfd had; waar ik blij om was geweest, omdat ik een hekel aan mannen op pantoffels had – vooral wanneer ze een dikke sigaar paffend uren lang in de krant keken, en ik dan stil moest zijn. Alles ging weer heel gewoon.

Tot op een herfstachtige avond lang na de vakantie, wel drie weken erna, die nare zakenvrienden van mijn vader bij ons op bezoek kwamen – met een courant zwaaiend en zo vrolijk en uitgelaten, als ik ze de hele tijd in dat hotel nog niet gezien had. Mijn vader scheen vergeten te hebben, dat ik ergens in de kamer zat. 'Opzienbarende arrestatie van buitenlands bankier,' las hij luid, 'millioenen-zwendel – geruchtmakende affaire.' Ik dacht: wat paffen ze alle drie op dezelfde manier aan hun sigaren en wat heeft mijn vader lelijke dikke vrienden, toen ik ineens de naam Biedermann hoorde. Ik had al dagelijks verwacht, dat Mischa nu met al het lekkers en het plezier eindelijk eens komen moest – dus vroeg ik plotseling: 'Komt Mischa op bezoek, wanneer komt hij?' Mijn vader en zijn vrienden keken me op zulk een vreemde manier aan, dat ik angst kreeg – er is geen erger uitdrukking op iemands gezicht dan die van leedvermaak, het is een lach, waar een straf op moest staan. 'Je Mischa komt niet,' zei de ene vriend met de hangsnor treiterig lachend, 'je Mischa heeft geen tijd om op bezoek te komen, hij mag van de gevangenisdirecteur niet naar je toe.'

Mijn vader zag, dat ik er niet veel van begreep, en merkte kortaf op: 'Herr Biedermann is een oplichter, het staat in de courant, hij is gevangen genomen.' En ook mijn va-

der grijnsde even hatelijk en de andere vriend begon over het shantung-pak en de dasspelden en ringen van Mischa te spotten: 'Wij zijn maar gewone mensen, hè, met eenvoudige pakken en geen glimmende stenen, maar we zijn ook geen oplichters, die in de gevangenis terecht komen – Mischa, ga je mee naar de pier – Mischa, ga je mee naar het strand?' – imiteerde hij imaginaire vrienden van Mischa, 'de zon schijnt vandaag'. 'Serr scheene Sonne', had Mischa gezegd en tegen de zon gelachen.

'Jullie zijn dik en lelijk en gemeen,' schreeuwde ik ineens huilend, 'alle drie – jullie hebben Mischa in de gevangenis gezet, omdat jullie jaloers zijn.' Mijn vader pakte me bij mijn schouders en probeerde me uit de kamer te krijgen. 'En van jou heeft hij nog wel altijd zo aardig gesproken, hij zei, dat je zo gescheit en verstandig was.' Het gelach dat hierop volgde, maakte me helemaal wild. God, wat kunnen grote mensen gemeen lachen. 'Wij waren alle drie erg gescheit en verstandig,' riep tenslotte de dikste vriend met een afschuwelijke nadruk op wij, 'wij hielden ons niet met Millionengeschäften op en zijn daardoor ons geld niet kwijtgeraakt zoals de andere domkoppen.'

Mischa zou niet meer komen – al wat prettig en vriendelijk is komt zo vlug niet weerom. Ik voelde de gulden hard in het zakje van mijn matrozenpak, ingepakt in een stukje papier. Ik zag het ogenblik terug, toen ik die gulden kreeg: we hadden samen zo'n pret gehad. Mischa vond het zo leuk, dat de piccolo dat van kale neten gezegd had, en ik had het vertaald. 'Kleine Läuse, kleine Läuse,' schreeuwde ik tegen de vrienden van mijn vader, 'vieze kleine luizen, dat zijn jullie.' – Meer kon ik niet zeggen – met een vaste greep werd ik buiten de deur gezet. En niemand kon Mischa uit de gevangenis halen. Er zou een tijdlang niets komen, dat ook maar een beetje plezierig kon zijn – alles zou heel gewoon doorgaan, en Mischa zou achter de tralies niet meer tegen de zon kunnen lachen: 'Serr scheene Sonne.'

VOORJAARSKERMIS

Eigenlijk was dat kermisje niet helemaal een echte kermis, er waren alleen maar oliebolle-kramen en draaimolens en nog een onbereikbaar paleis met poffertjes en wafels – ik geloof, dat daar studenten en kantoorbedienden met dames heengingen – in elk geval mannen met lange broeken en al oud. De oliebolle zonder krenten en rozijnen kon ik soms zelf nog betalen – die kostten 1 cent. Voor de grote bolle met alles erin had je jongens nodig en in 't bijzonder voor de draaimolens. De jongens waren vreselijk, maar ze hadden boekjes vol groene kaartjes, die gemakkelijk zacht van een gaatjes-randje werden getrokken. Ineens 'ging' je met een jongen – 's ochtends om half negen stond hij al te wachten en dan was er haast geen tijd voor oliebolle of draaimolens, en moest je de hele weg naar school naast hem lopen en je verveelde je dood erbij. Soms kreeg je in het voorbijgaan toch nog een oliebol; als sneeuw werd de poeiersuiker erover heen gestoven – het was een mooi gezicht. Maar de bol lag zwaar in je maag zo vroeg op de dag, het was er een voor 5 cent, dus heel groot en zwaar. Vaak had je twee jongens, die elkaar liepen te stompen voor en langs je heen. Je kreeg misdadige gedachten over diefstal uit overjassen van twee tienritten-boekjes – 20 groene kaartjes, 20 toertjes. De jongens hadden rare stemmen en pukkels en kleine donkere gaatjes op hun neuzen. Ze spraken soms over dingen, die je niet begreep, en dan hadden ze een gemeen soort lach met een knak erin, dof-zwaar en hoog-pieperig tegelijk – een rotlach.

Om twaalf uur stond er al weer een op je te wachten, doch dan kon je even draaien. Er waren vriendinnetjes bij gekomen – ook met jongens – en het was voor een ogenblik toch verrukkelijk: de geur van de draaimolens, het lawaai, de heerlijk gekleurde rolletjes serpentine en het draaien

zelf. Sommige jongens trokken de kaartjes heel langzaam uit de rittenboekjes – later zag ik een naar soort getrouwde mannen even zo bedachtzaam hun chèquebonnen behandelen. Enkele jongens gaven in goed vertrouwen een paar kaartjes tegelijk – dat waren de lui, die later goedgaande aannemersbedrijven onder talrijke bittertjes zouden afwikkelen. Een enkele gaf een heel boekje zo maar – dat zou een grand-seigneur worden, die voor een paar mooie ogen z'n hele vermogen er vlug doorheenjaagt. Die van het hele boekje zei ook iets over ogen en krullen, zodat je voor je fatsoen er niet met het hele boekje vandoor kon gaan. Maar je zat er toch lelijk aan vast – je fantaseerde, hoe goddelijk je in je eentje met zo'n heel boekje zou kunnen optreden – je had alleen op een paard kunnen zitten, zonder het lastige gedrang en gebots van die vreemde jongens tegen je aan. Bij een heel boekje ging de jongen op jouw paard meezitten – dat moest je goedvinden, en meestal rook de jongen niet lekker zo heel dichtbij, een beetje naar melk en andere huisluchten. Je zou 10 ritten achter elkaar op het paard heel alleen kunnen rijden, wanneer je het boekje voor je zelf had gehad – je had niemand op je paard erbij geduld.

Maar na vier uur dacht je dat ook al niet meer. Dan was er alleen nog de roes, de hete onvergetelijke geur van zaagsel en stoom. Later merkte ik, dat de Metro een beetje zo ruikt. Om vier uur waren er ook altijd twee jongens samen – eigenlijk waren twee jongens gemakkelijker dan één jongen. Ze hadden het druk met elkaar te pesten, zodat je alles meer genieten kon, dan wanneer één jongen in z'n eentje aldoor tegen je praatte. Wanneer ze alleen waren vroegen ze, of je veel van ze hield – het was een krankzinnige vraag – of wie je aardiger vond, de een of de ander. Uit beleefdheid zei ik altijd: 'Jou vind ik het aardigste' – en soms gebeurde dan iets ontzettends: in het nuchtere ochtendlicht van de volgende dag kwamen ze met z'n tweeën naar je toe en vroegen met strenge stem-

men, bijna als leraren, hoe dat zat – ik had tegen allebei gezegd, dat ik ze het aardigste vond – ik was een valse meid, als dat zo was. Wanneer ik me dan helemaal geen raad meer wist, holde ik zonder een woord te zeggen vlug weg. Meestal kwam een van beiden wel terug – de zwakkeling van de twee kwam bijna altijd terug. We vormden dan een vreemd escorte de verdere duur van de kermis: ik met de zwakkeling voorop en de kwaadaardige achter ons aan, vals fluitend en een beetje tegen onze hielen trappend. De zwakkeling was meestal nog lelijker dan de kwaadaardige, de kwaadaardige bezat ook ruimere middelen om bollen en rittenboekjes te kopen. Wanneer ik de zwakkeling dan maar vallen liet door de last, die het hele geval me bezorgde, werden ze weer goed met elkaar. Gedurende de kermis liet je iemand niet zo vlug vallen, die je de toegang tot het paradijs mogelijk maakte, ook al had hij dikke kuiten onder een te laag hangende broek en bolle ogen in een bol, bleek gezicht. Doch op een keer gebeurde het onverwachte, de schok, waar je nooit mee gerekend had. Vereend van zin en onuitstaanbaar luidruchtig kwamen de zwakkeling en de kwaadaardige samen op me af met rittenboekjes in hun handen, de zwakkeling een beetje achter de kwaadaardige aan: '20 ritjes en geen een voor jou erbij, vals kreng,' zei de kwaadaardige, die ogen als kerven had, zo klein en diepliggend, en een ver vooruitstaande kin – het type, dat later als reclame voor stetson-hoeden en smokings een veel gezocht schoonheidsideaal bleek te zijn – 'we hebben alle twee een ander meisje, veel mooier dan jij met je drukte en je valse kletspraatjes, vind je ons nou nog allebei de *aardigste*?' treiterde hij er vals achteraan, terwijl hij me probeerde na te spreken. Een ogenblik keek ik ze aan, de bolle en de spleetoog, en ik dacht, wat zijn jullie lelijk en naar en gemeen – en hoe gaat het nu met de kermis, ik moet de kermis hebben. Het eerste deel van mijn gedachtengang sprak ik uit: 'Wat zijn jullie lelijk en naar en gemeen – en

jullie stinken', zei ik er ook nog bij in mijn machteloze woede, maar over de kermis zweeg ik. Ik hoorde nog een repliek, waar de woorden 'valse kat' en 'kale opschepster' een soort recitatief van waren. Doch dat kon me niets schelen. Het ergste was: over een paar dagen zou de kermis afgelopen zijn en een heel jaar, dat eeuwig duurde en nooit meer voorbijging, zou komen – zonder serpentines, zonder hete verrukkelijke walmen van bollen, zonder draaimolens, waar je je direct in voelde zweven – zo, wanneer je erin kwam. En de bolle met de spleetoog gingen triomferend vlak langs je heen met twee gichelende meiden bij zich, die op de paarden zouden zitten, die de geur zouden opsnuiven, de hete meeslepende geur van zaagsel, stoom en verrukking. – Niet naar huis gaan, dit om alles in de wereld niet, in de buurt van de kermis blijven en de laatste oliebol eten in je arme van alle vreugde verstoken leven, de laatste oliebol van 1 cent.

Bij die olieballen-tent stond Davidje Waterman omzichtig en ernstig twee olieballen uit te zoeken, voor zich en zijn broertje Maxje, en vroeg toen, of ik met hem draaien wilde en ook een bol wilde hebben. Het was heel schamel, om met Davidje Waterman te gaan – hij was nog kleiner dan ik en kon niemand stompen, die me wat naars deed. Hij had zachte rood-bruine konijnenogen en vuurrood haar, zo krankzinnig rood als de pruik van een clown. Het haar vond ik wel mooi, omdat niemand het zo had en de hele klas er een beetje vrolijk door uitzag. Maar het broertje Maxje was nogal erg. Het zat zowat helemaal in een grijze omslagdoek met franje gespeld, zodat het leek, of het geen armpjes had, en werd door Davidje met moederlijke zorg behandeld en van een schooltje gehaald en gebracht, waar het denkelijk dan van z'n wikkeldoek bevrijd werd. Het enige wat Davidje vergat of niet voor nodig hield, was de neus van Maxje te snuiten; er hing altijd iets aan, waar ik liever niet heen keek – het allerpijnlijkste vond ik, dat Maxje heel hard van tijd tot tijd snoof, zijn

tong langs z'n bovenlip liet gaan en dan met ontzettend welbehagen het woord 'zout' zei. Wel had de zorgzame David ervoor gezorgd, dat zijn broertje op de een of andere manier een luchtballon bij zich had, – ik geloof aan het halsje bevestigd. Nee, David Waterman had geen broertje om eer mee te behalen. Doch David zag er prettig smal en tenger uit, het was niet iemand, die tegen je aan zou botsen, en je zou plaats genoeg hebben op één paard met de dunne David. Ik vroeg hem, Maxje zijn neus schoon te maken, waarop David antwoordde: 'Och, zo'n klein kind', alsof kleinheid een verontschuldiging voor alle vuile neuzen ter wereld kon zijn. – En het had nog alles een klein, vreedzaam feest kunnen worden: de muziek was er weer en het warme lawaai, en David nam werkelijk heel weinig plaats in en hij zei, dat ik net een prinses was – hij keek me zacht en overdreven bewonderend met zijn rood-bruine konijnen-ogen aan. Maar het broertje Maxje had zijn oliebol op en stond nu vereenzaamd in zijn grijze wollen oude-vrouwen-doeck zo te brullen, dat het alles overstemde – de muziek, het tedere compliment van David en het honende getreiter van de bolle en de spleet oog met hun meiden. Ik beval: 'Laat dat kind ophouden, David, of breng hem weg en sla die jongens met hun meiden dood.' De kleine David kon niets van dit alles klaar spelen. Hij keek me hulpeloos-treurig en dood-zielig aan en vroeg me zacht, het kind toch te laten huilen en me van de jongens en meiden niets aan te trekken – wat werkelijk heel verstandig geweest zou zijn. Maar ik vond dit geen kermis meer met het aldoor harder blèrende Maxje, de te langzame distributie van de ritjes en de ongewroken beledigingen van jongens en meiden. Wanneer er een tehuis voor vondelingen in de buurt geweest zou zijn, had ik David bevolen Maxje daar direct heen te brengen; de riem met het nikkelen beslag van het zeiltje, waar ik m'n boeken in droeg, had me al eens eerder geholpen doordat ik er als een wilde mee rond zwaaide – en

aldus meiden met jongens onschadelijk gemaakt, want die riem kwam goed aan. Doch er was geen vondelingengesticht in de buurt en David kwam trouw voor zijn broertje op: 'Ik moet toch op hem passen', en weer zei hij zacht en verontschuldigend: 'Zo'n klein kind.' Het kleine kind was zo plotseling verstomd, toen David weer bij hem stond, of er een stop in hem was gestoken ter wering van elk geluid – het snoof alleen weer, likte langs zijn lip en zei dromerig 'zout'. 'Misschien breng ik hem morgen niet mee,' beloofde de zachte David met het vlammenhaar en het tedere gemoed, en hij keek twijfelend van mij naar Maxje. Maar ik wist, dat Maxje er altijd zou zijn – met franjedoek, gebrul en het vreselijke 'zout'.

Toen viel ik over de krukken. De eigenaar van de kruk riep: 'Hallo, krullebol,' inplaats van iets naars. Het was iemand met een lange broek, die me wel eens toeknikte, wanneer ik voor straf op de mat in de schoolgang stond, en waar ik dan eerbiedig 'Dag Mijnheer,' tegen had gezegd – het was iemand, die in het volgend jaar student zou zijn, dus al oud. Ik zat aldoor nog in de laagste klasse wegens niet meekunnen en gebrek aan vlijt. Hij stond naar de kermis te kijken, zoals ik nog nooit iemand bij een kermis gezien had. Ik zag het door mijn tranen heen. Ik huilde om de vreselijke gebeurtenissen van die dag – om de bolle en de spleetoog, die ik niets gedaan had en die me zo met hun meiden getreiterd hadden en omdat David te klein was: Ik huilde om de kermis, die voorbij zou gaan, omdat Maxje blèrde en een snotneus had – ik huilde, omdat ik diep medelijden met me zelf had en ik niet meer op een paard zou zitten: 'Echt, heus niet, Mijnheer, ik heb die rotjongens niets gedaan, ik heb alleen gezegd, jòu vind ik de aardigste, omdat ze het vroegen, en ze vroegen het alle twee, maar het zijn mispunten en David kan ze niets doen, die durft niet, en zijn broertje heeft altijd een snotneus en het wurm schreeuwde de hele draaimolen bij elkaar – ik kan er niet langer tegen, Mijnheer'. 'Ik heet

Tom', zei de mijnheer met een opvallend aangename stem, 'Tom van Compselaere – en hier is geld voor een rittenboekje en dit is voor olieballen, als je er nog trek in hebt. Ben jij dat kind, dat tegen de Franse leraar gezegd heeft: 'Je ruikt naar klare jenever?' – Ja, dat had ik gezegd en een brief naar huis gekregen, 'maar hij rook wel naar jenever, is 't niet?' – 'En ben jij hetzelfde kind, dat zich op de grond laat rollen tussen de banken, als je geen zin meer hebt?' informeerde hevig geïnteresseerd de mijnheer, die Tom heette. – Ja, dat was ik, en dan sjorden ze allemaal aan me en er ging lekker een hele tijd mee voorbij... In mijn hand lagen de sommen geld voor een paard alleen en nog olieballen bovendien. 'Vind je het niet naar, nu alleen in de draaimolen te gaan? – ik kan niet', zei Tom met een vreemd lachje, en hij tikte even op een kruk. Ik vertelde hem haastig en opgewonden, hoe ik nu binnen zou komen, hoe er een paard zou zijn, waar niemand anders dan ik alleen recht op zou hebben – alle ritten achter elkaar, het stilstaan erbij inbegrepen – misschien zou er een schimmel vrij zijn. De bolle en de spleet oog zouden barsten van nijd met hun rotmeiden, beeldde ik me – bij nader inzien volkomen ongemotiveerd – in. Of ik dan om vijf uur misschien met hem wafels ging eten, hij zou om vijf uur bij de wafelkraam op me wachten, dan zou ik hem vertellen, hoe alles geweest was. 'Goed, om vijf uur bij de wafelkraam', beloofde ik – en in gedachten reed ik al op een schimmel, misschien zou ik voor de afwisseling ook even een zwaan proberen – ik hield van witte dieren... De jongen, die nu de rittenboekjes verkocht, was naar mijn gevoel met een uitgelezen smaak gekleed – een soort kleding, die ik nog niet gezien had. Hij had een zwarte, strak zittende trui met een hoge tot de kin reikende kraag. Bij deze trui droeg hij een donkere manchesterbroek. Zijn gezicht was volkomen gaaf, zonder puisten, oneffenheden of verkeerde vouwen erin. Het was matbruin van kleur, en eigenlijk had ik nog niet zulk een mooi gezicht gezien

– behalve in de gipszaal van het museum, waar ik wel eens tekenen mocht op vrije middagen. Die jongen van de draaimolen had hetzelfde triomfant rustige van de Griekse goden en dan had hij nog ogen, goudbruine glanzende ogen met dichte donkere wimpers. En wanneer ooit een der Griekse goden ter afwisseling van de vele metamorfosen draaimolen-jongen was geworden, dan zou hij zó aan en op de rijdende carroussel gesprongen zijn – panterachtig, elegant, niet te vlug en niet te langzaam met een prachtige, lome sierlijkheid. Hij vroeg als een gewoon iemand, toen ik mijn rittenboekje wilde kopen: 'Wil je een keer voor mij draaien?' Hij deed alles tegelijk: rittenboekjes verkopen, orde bewaren, door 'alla daar' te zeggen, en zich met mij te bemoeien. Ik heb op de schimmel, de zwaan en in de schommels gezeten. En aldoor draaide ik voor de jongen, die op een Griekse god leek en Carlo heette – en van wie alles was, de muziek, de serpentines, de onvergetelijke draaimolengeur, alle dieren en de met rood pluche beklede schommels erbij. Men beleeft maar enkele ogenblikken van hoogste glorie in zijn leven – sommige mensen moeten er beroemd voor zijn, andere dronken, en enkele verliefd. – Ik zat op de schimmel, drie ritten achter elkaar, en de god, Carlo geheten, gaf de bolle en de spleet oog te verstaan, dat ze met hun meiden ophoepelen konden – 'en kies in 't vervolg wat knappers uit dan die stofdoeken', raadde Carlo de spleet oog en de bolle aan. En hij stond met zijn scherpe kin vlak voor hun ordinaire laffe gezichten – precies als in Nick Carter of op de film 'Het uur der Wrake' of iets anders, waar het hard tegen hard gaat, de edele overwint en de laffen en gemenen eerlijk hun welverdiende straf krijgen.

Carlo heette Carlo, omdat zijn moeder een Italiaanse was en ik verwachtte iets prachtigs te zien op moeder-gebied, een soort Venus van Milo met gouden oorringen en een kleurige doek om het hoofd. Doch denkelijk was Carlo een ondergeschoven kind, want de moeder scheen al heel

oud en had geen tanden meer. Ze kwam van achter een stuk zeildoek te voorschijn – ik dacht, dat ze daar had zitten toveren of zo iets – ik achtte alles mogelijk bij deze bijzondere mensen. En er waren grote mogelijkheden in deze familie. Er waren ten eerste al dertien kinderen geweest, waarvan Carlo de jongste was en twee dood gevallen waren – één bij een looping the loop en de andere bij een trapeze-act. De Italiaanse moeder begon zacht te snikken en kwam met een map heerlijk fantastische foto's aandragen: de doodgevallen broeders van Carlo waren in verschillende houdingen bij de moeilijkste toeren gefotografeerd – zelfs de looping the loop stond er op, waar de broer Giulio alleen maar in de lucht als een spartelende vis te herkennen was. De broers hadden al snorretjes, zodat ze als goden niet in aanmerking kwamen. Sommige der zusters daarentegen waren in nauwsluitend tricot alweer een soort fantasie-godinnen met sterren en bloemen in het haar en in de moeilijkste dans- en acrobatiek-standen afgebeeld. Enkele hadden iets met Engelse lords en Franse markiezen te maken. Over 't geheel genomen schenen de dochters van deze familie er beter aan toe te zijn dan de zonen. Afgezien van Carlo – die was er goed aan toe, hoe dan ook, al stond hij de ene maand als uitroeper bij een menselijke-abnormaliteiten-tent en de andere maand maar doodgewoon als bediende bij een tante, die poffertjes bakte. Carlo was een der Griekse goden – voor de afwisseling op aarde gekomen – bruin, glimlachend, zeker van zichzelf. En later werd hij dan dompteur. Ik twijfelde eerst, of dompteur iets bij de abnormaliteiten of bij de poffertjes zou zijn – doch tijdens een der volgende Franse lessen op mijn vreselijke school was ik de enige die wist, dat dompteur dierentemmer betekende, en ik keek vol verachting de leraar en de andere mispunten aan, die zo verwonderd waren, dat ik plotseling een goed antwoord gaf. Carlo heeft me dan nog naar huis gebracht en mijn naam en adres op een papiertje gekrabbeld – hij kon

ternauwernood schrijven, Carlo – zou ooit een der Griekse goden de kunst van schrijven machtig geweest zijn? Helemaal naar huis bracht hij me natuurlijk niet – hij begreep wel, dat ze het thuis niet goed vonden, en speels lachend trok hij even mijn hoofd tegen zijn donkere hooggesloten trui aan, die naar alle kermissen en alle caroussels van de wereld rook. –

Er komt altijd een volgende ochtend – volgens ijzeren wetten van zon, maan, sterren en een door de mensen vastgestelde tijd komt er een ochtend met een klok, waar het half negen op is en die iets met plicht en dingen, die men niet graag doet, te maken heeft. In deze ochtend stond als het Noodlot zelf Tom van Compselaere ineens voor me – de volkomen vergeten Tom, Tom met de krukken. De krukken waren juist deze ochtend zo opvallend aan hem: hij leunde er zwaar op – geheel naar voren gebogen. En hij was erg buiten adem en bezweet, de gewoonlijk zo rustige Tom, die anders steeds nog in een goede houding trots zijn krukken liep. 'Je moet niet naar school gaan', zei hij haastig, 'in geen geval – er wordt afschuwelijk over je gesproken, die Zigeuner, weet je.' Plotse-ling zag ik de seconden-flits terug, waarin de bolle- en de spleetog-gezichten me door haat en woede en nog iets verwrongen aangestaard hadden, toen zij met hun meiden door Carlo van de draaimolen verdreven werden. 'Mag jij zo maar wegblijven?' vroeg ik Tom, om iets te zeggen, en ook wel, omdat het me bezig hield – ik bleef vaak zo maar weg en mocht dat volstrekt niet. 'Ik mag alles,' zei Tom – en hij zei het heel anders, dan ik het gejuicht zou hebben – 'er is niets, wat ik niet doen mag,' voegde hij er bitter bij. 'Nou, dat is toch zeker fijn,' antwoordde ik tactloos en verstrooid en het ook menend -- 'wat is er met een Zigeuner?' – Ik liep aldoor een paar passen heen en terug als een vlugge hond, die geduldig telkens z'n meester opwacht – zo langzaam moest Tom lopen. 'Laten we maar naar die tent gaan, waar je me gisteren voor niets hebt

laten wachten, weet je wel – bij de wafels?’ stelde hij doodvermoeid en oneindig treurig voor. Het was koud, er was wind, er was een bleke zon – het was voorjaar. Kermis was er zowat niet op dat vroeg-trieste schooluur – alles zat dicht of werd in elkaar gezet, en in de wafelkraam stonden enkel een paar mannen bier te drinken – het rook er niet eens meer naar iets lekkers – alleen naar koude sigaren en dof pluche. Even beleefde ik nog met intense belangstelling het heuglijke feit, dat er slechts voor ons beiden wafels gebakken werden – eigenlijk alleen voor mij – want Tom gaf niet om wafels. ’Nu niet meer’, zei hij met nadruk. Ik reageerde nauwelijks op het zacht verwijt, want de wafels namen nu m’n hele aandacht in beslag. Ik kreeg ze met suiker en al bestrooid en even was de geur er ook weer. Even was alles verrukkelijk – het ongewone uur, de pluche banken en de brosse wafels... Maar er zou nu een oploop zijn, een hele rel stond me bij de school op te wachten, joelend en gemeen schreeuwend: ’Schaarsliepmeid, spullemansgek,’ en nog veel onaangenamer dingen. ’Nog erger, wat dan?’ informeerde ik gretig nieuwsgierig, nu ik veilig voor de beschimpingen uit de buurt zat, ’zeg het maar gerust.’ – ’Nee, ik zeg het niet – waarom ben je niet bij dat aardige rode jongetje gebleven? – hij werd zo getreiterd met je en staat aldoor te huilen,’ vroeg Tom, zonder in te gaan op mijn vurige belangstelling ten opzichte van de scheldwoorden en benamingen, die nu prettig een eind in de verte over mijn hoofd wegdwarrelen. ’Ik heb je toch al van die snotneus verteld’, antwoordde ik ongeduldig en vaag, ’en het is geen Zigeuner, het is een dompteur en hij lijkt op Antinus,’ met de klemtoon op de voorlaatste lettergreep, daar ik die naam als een klassieke variatie op het Hollandse Tinus beschouwde – ’Antinous’, verbeterde Tom me, ’hoe weet je dat van Antinous?’ – ’O, ik weet alles van ze,’ beweerde ik met enige overdrijving en alsof ik familie was van alle Olympische en andere goden, ’ze zijn mooi, ze staan in het museum in gips, maar

gisteren op de kermis in een trui – en hij heet Carlo. Je hoort en voelt hem niet lopen, als hij naast je gaat, zo licht loopt hij – ik geloof op gymnastiekschoentjes of zo iets.’ – ‘Nee, op trijpen pantoffels, een klein eindje ben ik nog achter jullie aan gegaan, nadat je me zo lang had laten wachten, –’ Tom’s gezicht was doodsbleek geworden – ‘toen kon ik niet verder, begrijp je – Antinous op trijpen pantoffels en jij, jullie liepen beiden heel licht en heel vlug.’

Er zijn dagen, dat alles hetzelfde is en men niets nieuws of interessants ontdekt, niets vrolijks, niets doodtreurigs, niets om te juichen, niets waar je oneindig lang om moet huilen – de pa- en moe-dagen noemde ik ze in die tijd: er gebeurde niets, dan wat straf, wat gezeur en wat verveling – ontbijt, twaalfuurtje en middagen. – En plotseling, in een paar dagen, ontdek je alles – de doorsnee-gemeenheid, de triomf, de schoonheid en het geluk – en het bittere vreselijke ongeluk. Ik had er nooit aan gedacht, dat Tom ongelukkig kon zijn. Ik wilde graag ziek zijn, om van alles af te zijn en plezierig in bed te liggen of, als Tom, met uiterste hoffelijkheid door iedereen behandeld te worden en bovendien nog om vier uur met een prachtig rijtuig van school afgehaald te worden – een rijtuig met een heerlijk kastanje-glanzend paard er voor. Ik ontdekte nog meer: ook Tom was mooi – en ik zei het hem direct – anders mooi dan Carlo; ik ging lang op het onderwerp in, ik ging lang op alle mogelijke dingen in; de krukken, de schoonheid, het kastanje-kleurig paard, de vieze gezichten van de bolle en de spleet oog – slaggers-gezichten noemde ik ze – en wees op de bijzonder fijne gelaatstreken van Tom – ‘en je handen zijn prachtig,’ besloot ik mijn verward en opgewonden betoog, ‘en je bent ook een ridder, omdat je helpen wilt.’ – Ja, Tom zou het hele zootje onder handen nemen, ik kon ’s middags gerust naar school gaan, naar hem hoorden ze wel – ja, een ridder was hij – maar dan een ridder van de treurige figuur, zei hij

zelf. Ik verstond de ridder 'met' het treurige figuur – en in mijn dankbaarheid en medelijden pakte ik zijn slanke lange hand en ik zei nog heel veel, dronken van opwinden en geestdrift en alles, wat in die paar dagen over me losgebroken was. Eigenlijk hield ik maar van twee soorten mensen, legde ik hem uit: het soort Carlo, dat helemaal gelukkig en dierentemmer was – en het soort Tom, dat helemaal ongelukkig en ridder was. En dan was er nog een klein zielig soortje, dat ik ook wel mocht, het soortje David, dat een beetje gelukkig, een beetje ongelukkig en een beetje ridderlijk was. De anderen waren de slagers- en de pa- en moe-soorten. – Gelukkig lachte Tom nu weer, en de wafelkraam werd allengs voller en voller en de ene wafel van Tom kreeg ik er ook nog bij. En ik beloofde Tom, tegen David een beetje vriendelijk te zijn, al had zijn broertje een vuile neus – dat hadden die kleine kinderen nu eenmaal, zei Tom. En Tom zou alles met de slagers- en pa- en moe-soorten voor me in orde maken, wanneer ik hem beloven wilde, in 's hemelsnaam niet meer met mijn riem in het rond te slaan – die met nikkel beslagen riem. Dat stond zo verschrikkelijk, vond Tom en hij herhaalde glimlachend in zich zelf 'de slagers- en de pa- en moe-soorten...'

Gelukkig, dat ik dit maar gezegd had, iets waar Tom om lachen moest – want, toen er nog geregeld prachtige ansichtkaarten voor me kwamen, heerlijke meisjeskoppen met echte steentjes in het haar en op de laag uitgesneden boezem, ansichtkaarten met 'U Carlo' erop, werd Tom in een wagen gereden – niet in het rijtuig met het mooie paard ervoor, maar in een ziekenwagen met een statige knecht er achter. Davidje en ik groetten schuw. Tom keek, alsof hij ons al haast niet meer herkende; dan knikte hij ons toe met een vaag glimlachje – hij had ogen als uit een andere verre wereld...

En tot mijn schande moet ik bekennen, dat ik er nòg op lette, hoe Davidje's broer Maxje zijn slechte ge-

woonte van het opsnuiven niet had kunnen afleggen. Lang – jaren lang – daarna bleef ik nog steeds het onderwerp van een eigenaardige, gevaarlijke geschiedenis, die ik in mijn prille jeugd met een Italiaanse beeldjes-koopman en een manke baron beleefd zou hebben.

Lange tijd had ik me No. 01010 voorgesteld als een soort materialisatie die zich aan een drievoet voortbewoog. De drievoet zag ik overduidelijk, doch de verschijning had hetzelfde contourloze en onwezenlijke dat foto's van geesten kenmerkt. De vrouw van No. 01010, die in samenwerking met haar dochters de gecompliceerde betrekking van werkster, kokkin en dame-huishoudster bij me had waargenomen, wist het al die jaren te verheimelijken dat haar man bij andere nummers zat. Het was een mooie zachtzinnige vrouw die vol medegevoel en met trillende stem van tijd tot tijd iets over haar arme zieke man verhaalde, die zo'n lelijke val tijdens zijn werk had gedaan uit een tweede verdieping en zich nu nog slechts moeizaam aan een drievoet voortbewegen kon, ver weg in een ziekenhuis. Wel verwonderde het me soms, dat juffrouw Leentje, die zich het liefst dame-huishoudster noemde, zich nog kon herinneren welke jurkjes haar oudste dochters hadden gedragen toen ze drie jaren waren en uiterst gedetailleerde beschrijvingen kon geven van familie en kennissen uit haar eigen prille jeugd, daarentegen het uiterlijk, de manieren, de levenswijze van haar echtgenoot in die onduidelijke vaagheid liet zweven, die tot bovengenoemde vergelijking met de geesten van afgestorvenen aanleiding gaf. Alleen over die drievoet raakte ze niet uitgepraat: 'As een klein kind, dat schaatse mot lere, sukelt hij achter die houte galg... as t-ie nou nog aan een nette stok kon lope... maar dat houte ding is zo erg... om er de zenuwe van te krijge. En dat alles door een vuil smerig ongeluk bij zijn werk..., mot ie nou achter een drievoet gaan. En zo'n lange knappe vlugge man dat ie was... Een jaar voor die val hadde we juist zo rijk onze kopere bruiloft gevierd, percies as soms zo'n fuifie bij u met stukies kaas.'

'Stukjes kaas?' vroeg ik lichtelijk verbaasd, kaas nog steeds als een goed zuivelproduct beschouwend, maar niet als een middel tot uiting van hoogste feestroes. 'Nou, ik bedoel bij borrels, met augurkies en kersausies, weet u wel, voor de here, en we hadde Voorburg en avvekaat en Samos voor de dames.' Goeie help, Samos, dacht ik. Maar die Samos was al weer lang geleden en juffrouw Leentje vertelde in een soort van betovering verder: 'We hadde een zaal met echte kellners en happies vooruit, weet u wel, zoas u wel 's van Bagatelle, met allemaal vissies, ook van die rooie die zo vlug gaan stinke; voor alles had me man gezorgd, een heel dinee met kippe en rosbief en ijs en fruit en alles wat je maar hebbe kan... gut wat een mooie tijd was dat. Dientje heeft nog een fantasie-dansie gedaan, zo mooi as een engel, precies as u ze wel 's bij Tusinski ziet danse – dans mevrouw eens voor, Tini.'

En Tini danste werkelijk niet onverdienstelijk op de radio – wie danst er niet verdienstelijk op zijn vijftiende jaar, tenzij men aan vetzucht of een ander euvel lijdt? Tini zou dan ook danseres worden, volstrekt geen dienstbode en zelfs geen dame-huishoudster zoals haar aangenaam-vertellende moeder bij tijden was. Dat kon men ook haast niet verlangen van een kind, welks vader grote joyeuze feesten placht te geven, toen de bouwvakken nog zo voordelig waren: 'Me man kon zo te zegge van alles; zijn eigenlijk vak was het bouwvak, maar wat zijn oge zage, deeje zijn hande.'

Edoch, eens scheen hij met handen noch benen raad geweten te hebben of wellicht hadden de ogen niet goed gezien. De heer van 'het' Maatschappelijk Steun vertelde me alles zonder dat ik iets gevraagd had, achter de deemoedige rug van juffrouw Leentje om: de man die zijn leven in schoonheid en vreugde met de zijnen wist door te brengen en van een koperen bruiloft een delicaat feest te maken, had bij een inbraak helaas een misstap gedaan in de volle betekenis van het woord en was bij die gelegen-

heid niet alleen zwaar verwond doch ook 'geknipt' zoals de vakterm luidt, en dat was erger – met een drievoet thuis bij vrouw en dansende kinderen zou het leven altijd plezieriger geweest zijn dan met een drievoet in het verblijf, waar men als nummer onder andere nummers verkeert.

En juffrouw Leentje die eerst zo prettig van vrolijke feestgeneugten had verteld begon bitter te wenen, toen ze achter de deur afgeluisterd had wat de rechtvaardige Heer des Steuns over haar man mededeelde. De Steunende Engel der Wrake verwensend kostte het mij de grootste moeite Juffrouw Leentje enigszins te kalmeren door haar te zeggen dat het helemaal niet zo erg was alles en de onaangenaamste mensen met afschuwelijke humeuren en lelijke karaktertrekken alleen uit de gevangenis bleven omdat ze geld of verstand genoeg hadden, en vaak met hun boosaardigheid meer kwaad aanrichtten dan alle inbrekers ter wereld ooit konden doen. En wat men zo al meer in zulk een précair geval zegt. Ook over de Eer moest ik iets beuzelachtigs verzinnen, want Juffrouw Leentje meende dat zij en haar kinderen, waarvan er juist 4 aanwezig waren, allen hun Eer verloren hadden – en het was een gehuil om niet te harden, want al de kinderen brulden in koor mee, toen ze van de Verloren Eer en de Gevangenis en die arme, arme Vader aan de Drievoet moesten horen. Ze hadden man en vader bijna vergeten [het glorieuze bruiloftsfeest was al tot legende geworden], misschien was de komst van de heer van het Steun dus nog niet helemaal zonder vrucht geweest: ze zouden hun Man en Pa direct schrijven, beloofden ze snikkend; ze hadden in geen half jaar iets van zich laten horen, want het was zo vreselijk, als je op de envelop alleen maar mocht schrijven: Aan No. 01010, in plaats van: Aan de Heer Flesman, of De WelEdele Heer Flesman [zo ver had 01010 het al eens gebracht ten tijde van het heuglijke koperen bruiloftsfeest]. 'U hoeft niet meer te zeggen dat

ik dame-huishoudster ben, zeg u maar gewoon de werkster,' aldus wilde juffrouw Leentje zichzelf in eens degraderen vanwege de geopenbaarde Schande – immers een Familie-Schande –. Een echte zelf-kastijding, want ze was dol op het vreselijke compromis-woord dame-huishoudster.

Nu de voorstelling van de contourloze materialisatie van No. 01010 plotseling voor mijn geestesoog verdwenen was, kwam in plaats daarvan die van de Inbreker. En mijn verbeelding ging zich bezighouden met dit stellig de fantasie prikkelende begrip. Duistere perspectieven openden zich: de Wereld van de Misdaad lag om zo te zeggen vlak naast mij. Het was dan ook een voor de gewone burger niet minder dan sensationeel geval: moge hij voor vakmensen als juristen een alledaagse verschijning zijn, ikzelf had nog nimmer persoonlijk contact met een inbreker gehad en plotseling bleek deze op het innigst met mijn arge-loze huishouding verbonden via mijn dame-huishoudster. Wellicht door deze associatie met mijn zachtaardige en eerzame Dame-Huishoudster moest ik onmiddellijk denken aan de Gentleman-Inbreker.

Van een Gentleman behoefde ik me niet een voorstelling te maken: ik had er wel een stuk of drie echte in mijn leven van gezien; maar van een moderne Inbreker had ik een fantastische visie, als modern mens minder aan Lombroso ontleend dan wel aan detective-romans en vooral aan de film. Ik herinnerde me de elegante Heer met het Stetson-Hat-gezicht, de op de hachelijkste ogenblikken steeds uitnemend geklede Dandy met de beminnelijke, hoewel ietwat slome, doch voor de filmkenner veelzeggende glimlach en de onnavolgbare trage geste waarmee hij het woord 'Cigarette' begeleidt op het moment dat achter zijn ondoordringbaar voorhoofd bliksemsnel een ingenieuze inbraak tot in de finesses wordt uitgewerkt. Maar ook de Geweldenaar van het krachtpatser-type met het Neandertaler uiterlijk, en nochtans met een tedere

sentimentele ziel begiftigd, bekoorde mijn ietwat verkitschte fantasie.

De brieven van 01010 wezen enigszins in de richting van de Stetson-Hat – althans enkel graphologisch beschouwd: ze waren met een calligraphische kantoorhand geschreven; ik dacht eerst dat iemand van het gevangenispersoneel deze model-epistels voor 01010 gepenseeld had. Doch dat was een vergissing: Juffrouw Leentje begon al weer te huilen: 'Ogutnee, me man was altijd zo geleerd, kunt u aan zijn schrift zien zietuwel; hij kon van alles, ook zijn talen hoe heet het ook weer zo'n mooie taal voor iedereen Esperanzia geloof ik. God zal het u lonen dat u an een arme gevangene denkt en brieven an hem schrijft,' voegde ze er – plotseling godsdienstig geworden – aan toe. De arme gevangene schreef echter zulke monotone brieven dat de correspondentie dreigde in het niets te verlopen, wyl mijn reeds genoemde verhitte en verkitschte fantasie iets heel anders verwacht had:

'Met Dank voor U vriendelijk schrijven deel ik beleefd mede het mij reeds beter gaat en ik aan de stok reeds goede vorderingen maak, zodat ik binnenkort zo de Heer wil zo goed als genezen alleen met een stuk onder mijn voet en stijfgebleven in de Maatschappij terug mag keren bij mijn geliefde Vrouw en Kinderen en Hoop een ander Mens te worden en mijn Leven te beteren.

Met de meeste Hoogachting

Uw dw. dn.

J. F.....n.'

De stippeltjes moesten denkelijk het verdwijnen uit de Maatschappij voorstellen, een werkelijk goed gevonden aardige symboliek.

Op een dag werd me het bezoek van een heer aangekondigd, die zich op een zonderlinge manier had aangediend. 'Zeg U maar dat J. Ef er is,' zou hij gezegd hebben. He-las was Juffrouw Leentje met haar kinderen verdwenen,

omdat ze niet over de Verloren Eer heen kon komen; ik zou dan goed voorbereid zijn geweest door een familiaar: 'Daar is onze Man en Pa om U te spreken.'

Een reusachtig grote dikke vriendelijke heer stond moeizaam op, toen ik nog piekerend over de naam Ef binnenkwam. Zelden ben ik zo teleurgesteld geweest over het uiterlijk voorkomen van een medemens, waarvan mijn fantasie zulk een sprekende voorstelling had gemaakt. Er was geen enkele nette branche op het gebied van Handel, Nijverheid en zelfs Kunst waar het type van die heer Ef niet te vinden ware geweest. Sommige beursheren, graanhandelaren, notarissen, nieuw-zakelijke architecten en schrijvers leken op de heer Ef als tweelingbroeders. Niets van de geheimzinnige dandy met het achteloze elegante gebaar. Later merkte ik dat alleen de Stetson er was, maar een Stetson Hat alleen, hoe soepel en kostbaar ook, doet het nu eenmaal niet. Niets ook van de griezelerwekkende beestmens met de oerdierkaak – alleen het lage voorhoofd was aanwezig – doch evenmin als een Stetson de Dandy maakt, maakt een wat laag uitgevallen voorhoofd de Beestmens. Wel was zijn welgedane goedmoedige verschijning bijna een reclame voor ons Hollands gevangeniswezen.

De hoofdzaak was het pak: het stond stijf van nieuwhed. 'Ik heb altijd van kwaliteit gehouwe,' zei de heer F., 'goeie kwaliteit is je ware. Ik heb me van top tot teen weer bij Nieuw-Londen late aankleje en kijk nou 's wat er hier staat: Ontvangen van de WelEdele Heer J. K. F. Flesman de somma van vijf en tachtig gulden. Nou ben je weer een WelEdele Heer: as ze cente zien,' grinnikte de ex-gevangene met brede zelfvoldoening. Zijn kleine ronde zoete appelen-gezicht boven aan het waanzinnig grote lichaam schudde van plezier heen en weer. Het was het gelaat van een tienjarige jongen, volkomen glad, volkomen rond en volkomen onnozel. Het gelaat van een 10-jarig kind op het logge lange lichaam van een 40-jarig man. Er was

geen Dostojefskiaanse psychologie voor nodig om deze man te doorgronden.

Hij liet me alles zien, zijn handschoenen, zijn das, zijn schoenen en zelfs een tip van zijn sokken. Op deze manier kreeg ik de Stetson Hat ook te bewonderen; het was er een van 19 gulden. Toen hij me op zijn schoenen opmerkzaam maakte, betrok zijn kinderlijk gelaat: 'Oggut, dat is erg voor ons soort werk, ziet u wat voor stuk ik onder die schoen mot drage... het is zo slecht voor het vak... ik hield altijd van mooi groot werk... ik ben niet voor kruimelen.'

Op mijn belangstellende vraag hoe het dan toch gebeurde, vertelde hij bereidwillig dat hij toen reeds te zwaar scheen te zijn: 'Ik gaan de deur gewoon binne in die villa op klaarlichte dag en ik had heel aardig zaken gedaan, daar denk ik, ga nou boven achteruit weg, anders kunne ze zien dat het 'werk' van F. is. Vroeger sprong ik van zo'n verdiepinkie of het een dansie was en daar tippel ik inene zo lelijk naar beneje. Risico van het vak hè. Dat kan de beste gebeure, maar ik was toen ook al iets te corpulent.' Van het hele relaas begreep ik eigenlijk alleen dat de heer F. lelijk gevallen was. 'Waarom op klaarlichte dag,' vroeg ik, 'gebeurt 'dat' niet altijd 's nachts?'

'Verzekeringswerk, zotzegge,' antwoordde hij vaag en op mijn dom-vragende blik legde hij geduldig uit: 'Ik heb veel aan verzekeringswerk gedaan.'

'Inspecteur?', vroeg ik, nog steeds niet erg op de hoogte van de situatie.

Er volgde een bijna onbeleefd gelach en verontschuldigend zei hij: 'U bent toch ook nog een groentje. Kijk es, daar heb u een poppetje en een plaatje' — daarbij wees hij op het Tangfiguurtje en de Redon-litho, 'dat gaan u nou verzekeren, zegge me voor 300, zegge me voor 500, zegge me 1000; 't is maar onzin wat ik zeg, want dat benne maar prulletjes,' aldus met vakmans-dédain mijn kunstschaten critiserend. 'Dan roep u mijn en zeg Jan, zeg u, breng dat weg en we delen samen. Mooi werk dat verhuizen, weinig

risico; snappen ze je, dan heb je 't goed in consideratie genomen – of hoe heet dat ook – en eerlijk en onschuldig ook, je doet er geen mens kwaad mee.' 'En de verzekering dan?' vroeg ik, krachtens mijn burgerlijke moraal nog niet geheel overtuigd van de onschuldigheid van het 'werk'. 'Heb u ooit een Verzekering gezien?' kwam prompt het niet voor tegenspraak vatbare antwoord. 'En iedereen krijgt te verdiene; zo'n verzekering verdient op zich zelf al genoeg hoor, van mense die nooit wat overkomt, en wie make gezellig de centjes op? u en ik, de jonge uit de onderwereld. Iedereen heeft gijn an je, as je cente heb, en heb je dalles, dan ben je een stuk vuil in de maatschappij. Geef mijn de onderwereld maar hoor, nette gezellige mense met vrouwe en kindere. Alleen de verraaiers zijn tuig... 'k heb nooit de verraaiers gespeeld; toen ik met die gebroken poot lag, hebbe ze wat van me wille wete – niks gezegd hoor, nooit. Net effe voor ik dat ongeluk had, hebbe we de kopere bruiloft gevierd; Leentje is een beste meid en ik gun haar een verzetje, ze kreeg alles uit de Bonneterie, zij en de kinderen, en wie maar even wat voorstelde in de onderwereld was er bij, tjonge wat een feest! Harmonica gehuurd en een komiek... een gijnponum! Jammer dat ik u toen nog niet kon, u had erbij motte zijn.' Ook ik betreurde levendig dat ik deze Amsterdamse Dreigroschenoper niet had mogen aanschouwen.

Op mijn nieuwsgierige vraag waarom hij eigenlijk de nuttige bouwvakken voor het wel schokkende, doch met risico zwaar beladen onderwereldbedrijf had verwisseld, zei hij bijna ongeduldig: 'Maar wat heb je nou aan de bouwvakke as er niet gebouwd wordt? Een mens wil toch vooruit komme in de wereld! Dat wil iedereen. Je krijgt je loon en je kunt er van leven – maar een echt mens wil toch nog wat meer? En op een goeie dag word je werkloos, je loopt er met je vrouw en je kinderen arremoeiig bij, en er is niks waar ik met permissie meer de pest aan heb dan

slecht in de kleren te zitten en margarine te vreten en je hand op te houwen. En heeft eigenlijk gezegd niet elk verstandig mens daar de pest aan? En daar maak ik zo langzaam aan kennis met de onderwereld en ik zit inene dik in de vrinde, allemaal aardige gosers, en ineens kom ik met twee rooie ruggen thuis. Ik kreeg de tranen in de ogen, zo blij als die Leentje met me arme schapen waren; dat is een mooi gevoel, als je ziet hoe je met wat pegels die toch niemand mist je huisgezin gelukkig kan maken... Goed ik ben er ook wel eens naast geweest, sof gehad... een brandkassie weggehaald, en hoe is een mens, ongeduldig en nieuwsgierig, me kameraden wilde zo graag weten wat er in zat en we stoppe met de auto op een eenzaam weggetje, ik peuter het dingetje open; inene zoeklicht, veldwachters, twee jaartjes gebromd... Wie hebbe ons opgebracht: de veldwachters, wie ons veroordeeld: de rechters, wie een pleidooi van likmevestje gehoue: de avvekate, wie op ons moete passe: de cipiers, en wie was de baas van het spulletje: de directeur van de bajes – een heel net iemand waar ik goeie vrinde mee was. – Maar wat moste nou al die mense beginne zonder ons, de jonges van de onderwereld? stempelen moste ze zonder ons.'

Zo kreeg ik een heel nieuwe visie op een belangrijk deel van onze maatschappij, een eigenaardige sociologie, die rechters, advocaten, rechercheurs, cipiers en onderwereld als een gemeenschap beschouwde, waarin de een de ander bestaansrecht verschaft; en ik wist er geen woord tegen in te brengen. De vier jaren opsluiting hadden bij de heer Flesman een woordenstroom ontketend, die bijna niet te stuiten was, een ware drang om veel te vertellen, die twijfel deed rijzen, waar de waarheid ophield en de fantasie begon. 'Ik heb met de deftigste families omgegaan en van menigeen weet ik, Jan Flesman, dat hun goud en zilver en diamanten ergens in een riviertje ligt,' en ik kreeg na deze raadselachtige openbaring enige klinkende namen te horen.

Langzaam kreeg de heer Flesman weer het geheimzinnige waas, waarin eens No. 01010 met een drievoet spookte. Namen van beroemde figuren uit de onderwereld – speciaal uit de transport- en verzekeringsbranche – die eens met dikke koppen in sommige dagbladen de hoofdpagina's versierd hadden, werden vertrouwelijk opgesomd als tot de intimi van de heer Flesman te behoren. Zulk een man was hij: hij had vrienden onder Hoog en Laag, en volgens hem bestond er tussen Hoog en Laag alleen dit verschil dat Laag eerder de kans liep een mede-nummer van 01010 te worden dan Hoog. 'Als u het nog eens in het nette probeerde,' zo deed ik een poging tot reclassering. 'U schreef zulke berouwvolle brieven, over uw vrouw en kinderen en de Heer en zo.' J. Flesman keek me medelijdend aan: 'Ochgutja, dat wordt graag gezien daarginds hè,' legde hij op zijn enigszins lijzige manier uit: 'een tikkie confessioneel, dat staat mooi voor de geestelijke. Maar wat mot ik nou in het nette? Noem u nou 's wat op in het echte Nette – pampiertjes rondbrengen, ouwe klere op-halen, blokkies hakke? Dat ken u toch niet van iemand uit de onderwereld verlange, da's toch alles veels te min voor iemand als ik; duizende binne d'r door mijn hande gegaan en met eerste klasse mensen te doen gehad. Alleen die beroerde poot van me, wat zal dat een last zijn in me werk... 'k mot nou voorzichtige dingetjes gaan doen, niks geen sportiviteit meer bij.'

Flesman schudde mismoedig en schier ontroostbaar zijn klein rond hoofd. 'U schrijft zulk een keurige hand, wanneer u eens adressen ging schrijven,' probeerde ik nog eens, in een laatste zwakke overredingspoging, 'zulk fris rustig werk.'

'1.50 de duizend,' riep Flesman bijna honend. 'Ten eerste,' begon hij ineens op zijn dikke vingers af te tellen: 'ik zit met een manke poot as een schlemiel bij me vrouw en kindere, die me d'r nou al op beginnen an te kijke, het nieuwtje is er gauw af; later zegge ze: daar is die mank-

poot al weer, hebben zelf niet te vrete. Ten tweede: een mooi krakie of verhuizinkie, dan ben ik Pa en WelEd. Heer Flesman [hij haalde de quitantie van Nieuw-Londen weer te voorschijn] ik trakteer, alles piekfijn in de klere.' Ik wilde wat zeggen, maar hij liet me niet aan het woord komen. 'Ten derde,' zei hij langzaam en plechtig, 'geen mazzel gehad: huis van bewaring, zit niemand in de weg, word door niemand er op angekeke. Mijn ook goed. Maar niet het eerste, begrijpt u, niet nebbisj, dat is mijn eer te na, dat doet Jan niet meer. Of Nieuw Londen of No. weet ik veel,' eindigde hij, blijkbaar het elegante heren-modemagazijn vereenzelvigend met alles wat goed, cervol en 'mazzel' was.

En moeilijk opstaande en naar zijn stok zoekend, gaf hij me een hand als een berenklauw. 'Bedankt voor de moeite en de eer van 't bezoek,' zei hij nog, langzaam de stoep afstrompelend – zijn volgende veroordeling tegemoet.

LES HEURES SONT ROSES

Door de lakschoentjes is eigenlijk alles gekomen: wanneer ik de danslessen met mijn gewone schoenen had moeten doen, was dit kleine drama nooit gebeurd.

Gewone schoenen reikten in die tijd – nu bijna al legende geworden – tot de kuitën; er bestonden dan drie mogelijkheden: of de kuitën waren normaal, zodat ze precies in de schoenen pasten en het geheel gaf tenminste een draaglijke lijn; of de kuitën waren te dik en dan hingen ze over de schoenen heen; en ten slotte bestond er nog iets vreselijks: men bezat niets op kuitengebied, zodat er holten ontstonden, waar je soms een hand in kon steken – dit laatste was mijn geval. Op armoe-afbeeldingen van uitgehongerde bedelkinderen kwam mijn soort benen in gewone schoenen voor; het stond oneindig zielig, stakkerig en wankel.

Mijn zusje was al een paar maal naar die dansles geweest; het had me door mijn ziel gesneden, haar zo vorstelijk te zien vertrekken in een donkerblauw fluwelen jurkje met zeldzaam sierlijke glanzende lakschoentjes. En hoewel ze jonger was dan ik, hadden mijn ouders eerst er van afgezien, mij mee te laten gaan. Meestal gebeurde er iets onprettigs met me; eigenlijk ging ik ook veel liever die vrije middagen met Moekie taartjes eten dan me op een gladde parketvloer te wagen, waar men 'gevraagd' moest worden, elegant gekleed zijn, en vallen kon. Toen voor mij het bruin fluwelen jurkje gekozen werd, had de naaister haar hoofd geschud en voorspeld, dat er niet veel 'koepel' in kon aangebracht worden, hiermede bedoelende, dat mijn figuur zich niet voor een sierlijke coupe leende, een voordeel dat mijn zusje in hoge mate bezat: prachtig breed in de schouders en smal van taille waren eigenschappen die voor een goede coupe bijzonder geschikt werden geoordeeld. En de naaister, die op het gebied van vreemde

woorden iets origineels over zich had, raadde in mijn geval, dus dat van het figuur zonder 'koepel', heel verstandig een gewoon los hangjurkje aan. Wat aan lijn en coupe ontbreken zou, werd dan met het toen in de mode komende smockwerk aangevuld en versierd. Maar in één woord heerlijk waren de lakschoentjes: niets meer van stakerigheid in de benen, die waren – verbeeldde ik me – als op slag veranderd, en nooit zal ik de grote glanzende strik vergeten, die weliswaar volkomen doelloos, doch in mijn ogen een buitengewoon rijke versiering was. Wat er nu ook gebeuren zou, welke moeilijkheden des levens er ook boven mijn hoofd mochten hangen, die lakschoentjes kon niemand me meer afnemen. Enkele dagen in de week of maand althans zou ik lichtvoetig en schoonbestrikt in uitgelezen schoenwerk mogen doorbrengen.

Als voorbereiding zou ik een paar lesjes met mijn zusje samen vooraf krijgen, iets waar zij de neus voor optrok, want, volgens haar, bestond de clou van het dansen in jongelieden met lange broeken, die na de dansles op je stonden te wachten.

Ik vermoedde hier al vaag iets onaangenaams, doch de glans van de schoentjes en het crème kanten kraagje van de jurk verdrongen alle bezwaren.

Het danslesje om er in te komen viel me erg mee: ik kon ten volle van mijn elegante kledij genieten, mijzelf in verschillende spiegels ten voeten uit bewonderen en mijnheer de Lange, Professeur de Danse et de Maintien, geurde naar heliotroop en lavendelpoeder; hij had kleine geplakte krulletjes boven een verkreukeld gezicht met vermoeide rode oogleden en de zachtste blauwe ogen die ik ooit gezien had. Alles was zacht en licht aan mijnheer de Lange, die zeer klein van stuk was. Hij droeg zulk een hoog boord, dat het op een manchet leek, en boven dat hoge boord hoorde ik zijn vriendelijke, een beetje treurige stem neurriën, een twee drie, links rechts links, tra la la, een twee drie. Er zat een oude dame piano te spelen, die helemaal

heen en weer ging met de maat, en ik dacht eerst dat het de vrouw van mijnheer de Lange was, maar hij zei 'juffrouw Gans' tegen haar. Mijn zusje en ik dansten om de beurt met mijnheer de Lange. Soms moest ik met mijn zusje samen dansen. En niettegenstaande ik me met de vriendelijke heer de Lange voelde zweven, kwam er een ontzettende zwaarte in mijn benen, wanneer ik het met mijn zusje moest proberen. 'Stommeling, je kunt er niets van,' zei mijn zusje zachtjes en we traptten elkaar op de voeten, zodat ik direct na zo'n dansje mijn lakschoenen onderzocht. De goede heer de Lange troostte me door mee te kijken of er krassen op waren gekomen, en daar ik een mededeelzaam kind was, vertelde ik hem waarom ik eigenlijk dansles had genomen. Hij keek me peinzend aan bij mijn lakschoentjesverhaal en de netelige kwestie van de gewone schoenen, waar mijn benen niet in wilden passen. En omdat hij zo zacht en aangenaam lachte en me iets prettigs zei over de toekomst, die [geloof ik] de benen helemaal in orde zou maken, antwoordde ik met een tegenbeleefdheid en maakte hem het compliment: 'Wat ruikt u heerlijk en wat ziet u er netjes in het zwart uit en daarbij bent u nog wel een professor en helemaal niet trots en naar als leraren, die niet eens professoren zijn maar gewone mannen.' De heer de Lange rekte zijn kleine gezicht verheugd boven het glanzende boord en zei stralend vriendelijk: 'Juffrouw Gans, nog eens de pas des patineurs alstublieft.' En juffrouw Gans ging helemaal mee op de maat van de schaatsenrijders en ik danste werkelijk heel goed samen met de vriendelijke heer de Lange.

Tegen het einde van de middag kregen we een glas limonade en een koekje. Mijn zusje keek een beetje verveeld in het lange lege zaaltje dat anders door vrolijke en luidruchtige jeugd tussen de 12 en 17 bevolkt was op de dansmiddagen, die me vage angst ingeboezemd hadden. Maar de schemering viel en alles was zo zacht en feestelijk met de rode limonade en een extra pianostuk zonder dans dit-

maal, 'de Fremersberg', dat juffrouw Gans prachtig speelde met donder, wind, regen, monnikengezang en vrede na de storm. Het allermooiste kwam nog: een voordracht van de heer de Lange zelf. Hij kon op de piano een huppelende geit fantaseren, iets beeldigs met hoge tonen die speels de sprongetjes weergaven die men bij een huppelende geit veronderstelt. Daarna zong hij een prachtig Frans lied – ik herinner me alleen nog dat het over uren ging die verschillende kleuren hadden: *Les heures sont roses* – en de heer de Lange slikte zo echt mooi Frans de 'es' van *roses* naar binnen.

Viermaal heb ik deze schone vredige middagen mee mogen maken: het smalle lange zaaltje met de spiegels, het als op wolken zweven met mijnheer de Lange, een zekere verveling bij mijn zusje, rode limonade, één keer zelfs taartjes, virtuoze zware pianostukken van mejuffrouw Gans en altijd daarna de huppelende geit, die mooier en fantastischer was dan alle gramofonen en radio's uit mijn later leven, om te besluiten met een droef Frans liedje. Over de gezamenlijke dansles kan ik kort zijn: alle rampen en ellendigheden die ik achter in mijn hersens vermoed had, kwamen te voorschijn. Een stel opgedirkte brutale meiden en jongens, die aanstellerig te keer gingen en elkaar gichelend ten dans vroegen, verdrongen alles wat stil en licht en zangerig in het zaaltje geweest was. Ik zag mijn zusje achteloos en toch een beetje anders dan gewoonlijk aan me voorbijzweven met iemand die helemaal over haar heen hing, zo lang was hij. Een ogenblikje ging het nog goed, toen ik met de heer de Lange danste en ik het zachte, geruststellende 'een twee drie, tra la la, rechts links rechts' hoorde neuriën. Maar alles liep verkeerd, toen ik met een botsend jongmens, dat een beetje naar uien rook, de anders zo lieve pas des patineurs moest doen. Ik werd op mijn voeten, i.c. mijn lakschoentjes, getrapt en kon de zo dichtbij aanwezigheid van een mij onaangenaam wezen niet verdragen. Ik begon jammerlijk te

stompelen en te huilen en dacht: nu is het hier ook uit. Mijnheer de Lange, die een professor is en toch zo vriendelijk, zal kwaad worden, omdat hij geld voor die lessen krijgt en jij het niet kunt – het nooit zal kunnen – dansen tussen een bende, die luid is en hard en op mijn lakschoenen trapt en als ze dat niet doen, doen ze iets anders dat beroerd is, ik kan ze nu eenmaal niet uitstaan; en thuis zullen ze zeggen: zie je wel, ze houdt het nergens uit.

In de verte hoorde ik luid juffrouw Gans tellen: 'in de maat, een twee drie, in de maat.' Want mijnheer de Lange stond me te troosten in het kamertje waar de overjassen opgehangen werden. Dit was een van de weinige grote karakters die ik in mijn jonge leven leerde kennen en ik zag, dat ook in een klein iemand een grote ziel verborgen kon zijn. Mijnheer de Lange, die heerlijker dan ooit naar heliotroop geurde – 'les heures sont mauves' had hij eens gezongen – mijnheer de Lange, die professor was in alles wat met schoonheid en goede manieren te doen had, stond me of ik een baby was limonade in te gieten met kleine teugjes en met zijn eigen geparfumeerde zakdoek veegde hij mijn tranen af en beloofde naar mijn ouders te gaan. Stel je voor: een professor die belooft naar je ouders te gaan om te zorgen dat je geen straf krijgt; hij zou zeggen dat ik te gevoelig was. Wat een mooi, fijn woord... eeuwig zou ik het onthouden; wanneer me iets dwars zou zitten, zou ik zeggen: ik ben te gevoelig, mijnheer de Lange zei het ook.

Mijn ouders waren zeer verbaasd, toen ze op een middag kort na het dansdrama bezoek van de heer de Lange kregen, die zijn kleine figuur verlengd had met een glanzende hoge hoed, en de aanduiding op zijn visitekaartje: Professeur de Danse et de Maintien met ere kon dragen. Mijn vader, die nogal stroef en nuchter van aard was, verliet kort na dit heuglijk entree de kamer, vooral toen mijn gevoeligheid ter sprake kwam. 'Broos en gevoelig' waren de wonderschone woorden die de heer de Lange op mij van

toepassing achtte, en alles geurde weer naar heliotroop, onze doodgewone salon en wat er in stond. 'Om misselijk van te worden,' hoorde ik mijn vader zachtjes in zichzelf mompelen [ik weet niet of deze woorden betrekking hadden op mijn broze gevoeligheid dan wel op het heliotroopparfum], terwijl hij een van zijn dikke sigaren opstak en bijna onbeleefd vlug afscheid van de heer de Lange nam. Mijn moeder vond het, geloof ik, wel prettig dat ik 'broos en gevoelig' werd bevonden door zulk een rijk geurende, uitstekend gemanierde heer. 'Als moeder zijnde' [zoals het in de volksmond heet] hoort men ook wel gaarne een keertje iets aangenaams van een kind, waar tot nu toe niets anders dan verontrustende berichten over vernomen werden. Het bericht van mijn zusje b.v. na die mislukte dansmiddag: 'Om je dood te generen, allemaal dansten we netjes in de maat en daar draait ze ineens helemaal de verkeerde kant op, aldoor naar haar schoenen kijkend en begint opeens te grienen als een idioot. Ze konden niet meer van de lach; gelukkig dat ze nog niet wisten dat ze al tot de ouderen behoort... laat ze in 's hemelsnaam nooit ergens meer heengaan.'

Maar de heer de Lange verontschuldigde alles, de nobele ziel. Neen, het was helemaal niet erg dat hij nu een leerling minder had door mij, hij had er toch al zo veel; en wanneer mevrouw het permitteerde, zou hij nog eens de huppelende geit ten beste geven en daarna een Frans chanson. Het was of de heer de Lange zich erg opgelucht voelde, toen mijn krachtige vader met de koele groene ogen zo bruusk de kamer verlaten had; deze uitwerking had mijn vader vaak op mensen, die een beetje klein en een beetje zielig, maar erg 'gevoelig en broos' uitgevallen waren; het soort waar ik me nu in de toekomst bij zou indelen.

Eigenlijk was alles erg goed afgelopen: ik had een mooie feestelijke jurk, lakschoenen met vlinderstrikken er op, het nieuwe praedicaat 'broos en gevoelig' in plaats van

'spillebenig en grienerig' en bijzonder prettige bezoeken van de heer de Lange in zijn vrije tijd. Herfstmiddagen die al in schemer overgingen – en in die schemer geurde het dan naar heliotroop – bijna altijd bracht de heer de Lange geschenken mee: bloemen voor Moekie, een doos met waternverf voor mij, grote tabletten Gala Peter en één keer een doosje zacht rose poeder, natuurlijk geparfumeerd met het door mij zo uitbundig geprezen parfum Héliotrope. Moekie en ik liepen met wazig rose, perzikachtige gezichten, tot Vader thuiskwam; dan moesten we ons helaas weer in natuurlijke staat vertonen. Vader verafschuwde poeder, parfum en het meest van al de sympathieke professeur de danse et de maintien. Wij vonden beiden Vader zeer hard en onrechtvaardig in zijn oordeel, Moekie en ik, maar wat kon men er aan doen – hij was de baas, Vader, en het was nu eenmaal een verschil van smaak dat Vader het walgelijk vond voor een man, zo zoete geuren als heliotroop te verspreiden, en even zoete Franse liedjes te zingen, – om van de huppelende geit maar te zwijgen – waar Moekie en ik verrukt van waren: *Au clair de la lune, mon ami Pierrot...* en: *Marlborough s'en va-t'en guerre, qui sait quand il reviendra...* en vooral: *Les heures sont blanches, roses of mauves*, naar gelang van de tedere nuances der poëtische stemmingen.

Wanneer de heer de Lange niet zo oud en zo onmooi geweest ware, had ik hem voor een verklede engel gehouden met verborgen vleugels ergens in de panden van zijn elegante geklede jas. Doch engelen hebben, geloof ik, steeds een zeer voordelig uiterlijk: rose, rond, jong en bovenaards schoon. Ze zijn onverenigbaar met een melancholische touwkleurige gefriseerde snor en rimpels bij ogen en neus. Alleen zoete geur, zang en muziek, het pianostuk *Reigen seliger Geister*, en vooral een zekere serafijnachtige luchtigheid en sierlijkheid van beweging riepen die sfeer van engelachtige onaardsheid op: de heer de Lange had zo iets lichts en zwevends over zich. En mocht hij dan ook

geen engel zijn, hij was het vriendelijkste, zachtste, muzikaalste wezen dat ik ooit ontmoet had.

Op een middag dat ik iets extra bijzonders van de heer de Lange verwachtte: hij zou chansons van Aristide Bruant bij een gitaar voordragen, werd hij aangediend als mijnheer de Lange met zijn moeder. Afgezien van het feit, dat ik in die tijd een gitaar verre de voorkeur gaf boven alle moeders van andere mensen, had geen mededeling me meer met stomme verbazing kunnen slaan. Moeders waren mensen, die bij het slag van mijn leeftijd behoorden, verder bestonden er dan de grootmoeders en in legendaire gevallen overgrootmoeders. Zou de heer de Lange met kind of kleinkind aangekondigd zijn, dan ware mijn teleurstelling over de afwezigheid van een gitaar groot geweest, maar verbaasd zou het me niet hebben. Bij oudere mensen merkte je dat: ze hadden kinderen of kleinkinderen. Maar de heer de Lange, die ik reeds dertig jaar wees waande, omdat er zo iets verkreukelds en ouwelijks van hem uitging, zat met zijn moeder in levende lijve in onze salon. En wat voor een moeder! Een waardige witharige dame met levendige glanzende ogen, gekleed in een weduwen-robe met lange sluier en een coquet zwart kapje, omzoomd door een smal wit randje. Het was zulk een moeilijk probleem voor me om uit te rekenen: hoe kan iemand van een jaar of zestig een moeder van zeventig hebben? Doch alles werd langzaam op eenvoudige manier duidelijk, toen des heren de Lange's moeder aanmoedigend zei: 'Zeg nu maar wat je op het hart hebt; je hoeft je niet te generen.' Het kind de Lange met snor en rimpels, de professor de maintien, keek beurtelings van mijn moeder naar mij en van mij naar zijn eigen moeder. Niet goed begrijpend dacht ik werkelijk nog een deel van een seconde: hij zal op het laatste ogenblik toch niet alles van die mislukte dansles gaan vertellen en zich over de verzuimde lessen beklagen?

Maar hoorde ik de heer de Lange niet huilen? Hij kon er

toch onmogelijk om treuren, dat hij dat lesje van me er niet bij had. Hij weende in een keurig blank, nog in de vouw zijnde, batisten doekje; ik kon nu merken dat zelfs hij nog een kind was: ik dacht altijd dat alleen kinderen huilden, vooral zomaar waar iedereen bij was. Plechtig hoorde ik de stem van de zilverharige moeder: 'Hij komt om de hand van uw dochter, hij is wat verlegen en nu vraag ik het maar voor hem.'

Enige dagen tevoren had een lange blonde blozende jongen van school toevallig ook gevraagd of ik met hem trouwen wilde later: zijn vader had drie vleeshouwerijen, voegde hij er als aanbeveling bij. Ik geloof dat ik meer bij de vleeshouwerijen heb gerild dan bij het aanzoek van de heer de Lange. Toen mijn moeder verlegen iets van verschil in leeftijd en dat ik nog zo jong was mompelde, — ik moest nog zestien worden — nam des dansmeesters moeder het voor haar kind op: 'Marius is pas 33', zei ze een beetje verontwaardigd; zij zelf was met zeventien getrouwd geweest, en wat kon mijn moeder eigenlijk tegen alles inbrengen die even vroeg in het huwelijk was getreden met een 35-jarige echtgenoot.

Pas 33, dacht ik, 'pas' drie-en-dertig! 33 of 53 of 63 dat was toch alles even oeroud, overwoog ik, hoe kon je zo'n ouderdom 'pas' noemen. De arme heer de Lange keek me even met zijn vermoeide, zachte ogen vragend en vriendelijk en een beetje angstig aan. Jammer dat je niet trouwen kunt en dan gewoon bij je ouders blijven en alles zo verder laten gaan als tot nu toe: het was zo plezierig en licht geweest de laatste tijd. Het zakdoekje waarmee de heer de Lange zijn ogen afveegde, rook zo heerlijk. Hoeveel had ik niet aan hem te danken gehad: de sierlijke bestrikte lakschoenen [die me bovendien van het hinderlijke euvel der spillebenen bevrijd hadden] en die ik ook thans aan had, nu er bezoek was, vleierende verontschuldigingen over mijn karakter op grond van broosheid en gevoeligheid, waterverf voor mijn artistieke ambities, het

naar heliotroop geurend poeder, dat een mondain cachet gaf, de vrolijke 'huppelende geit' en het oneindig-treurige 'Amour, jeunesse, les heures sont roses' – treurig werd het lied vooral later wanneer de uren mauve en grijs verkleurden...

Daar schenen we trouwens nu al aan toe te zijn – Moekie, mijnheer de Lange, zijn Moekie [om geen verschil te maken] en ik, we waren bij het mauve en grijs aangekomen. Met een licht verwijt in haar stem vroeg mevrouw de Lange mij, waarom ik haar zoon Marius zo aangemoedigd had. 'Aangemoedigd?', herhaalde ik, volkomen niet-begrijpend. 'Ja, je vond hem toch zo aardig en lekker ruiken en veel liever dan alle jongens en andere mensen die je kent – dat heb je toch eerst gezegd.' 'Dat vind ik ook nu nog,' antwoordde ik met hetzelfde niet-begrijpen. Doch de arme heer de Lange scheen allang alles te begrijpen; hij wuifde een beetje vermoeid het hele gesprek met misverstand en uitleg van zich weg.

Moekie verklaarde onomwonden, dat er van mijn kant niets van de liefde, l'amour dan, kon komen en ik werd de kamer uitgestuurd, omdat er nog iets over dit onderwerp besproken moest worden. Mijnheer de Lange keek me heel diep in de ogen toen ik hem een hand gaf en hij zei: 'Adieu, chérie, pour toujours.' Het klonk zo mooi als in een roman. Nooit had iemand nog Frans tegen me gesproken, behalve de Franse leraar en die had 'imbécile' tegen me gezegd, iets heel anders dus. De Moeder van mijnheer de Lange keek me streng aan en zuchtte: 'Kind, je weet niet wat je opgeeft, mijn zoon Marius is een engel.' Misschien toch, dacht ik later op mijn kamertje, misschien bestaat er toch een soort van onknappe engelen met melancholische hangsnorren, engelen van drie en dertig jaar, die heerlijke chansons ten beste kunnen geven, die ik nu nooit meer horen zal: Amour, jeunesse, les heures sont roses...

HET GRACHTJE

Alle verstandige mensen hebben me gewaarschuwd om geen kamers te gaan zoeken op de oude verdroomde gracht, waar de brede groene schepen liggen met de eenvoudige namen.

'Het is een verdachte buurt,' zeiden enige dezer onuitstaanbare lieden, die later altijd gelijk blijken te hebben, 'daar kan men toch niet wonen.'

Maar 'men' heeft genoeg van de bordpapieren étage in het moderne blok met uitzicht op de nieuw-zakelijke achterkant van een school en een zoemend transformatoren-huisje. Deze moderne, nuchtere plattedaken-rechtheid doet verlangen naar speels gebogen gevels, die zich in donkere grachten weerkaatsen – gevels van huizen met eiken balken boven grillig gevormde kamers en... een geschiedenis.

Neen, dit moderne blok heeft niet de minste geschiedenis; ik weet bijna nog voor hoeveel het aanbesteed werd, met de namen van aannemers en architecten er bij, waarvan de laatsten zich wel er voor zullen hoeden ooit in hun eigen bouwsel huisvesting te zoeken. Zij geven meestal de voorkeur aan de ietwat oudere en minder moderne woningen. En ze hebben gelijk, de wakkere bouwmeesters, dat ze mij en anderen laten opdraaien voor hun luchtige projecten. Hoe zouden zij ook vruchtbaar verder kunnen scheppen in een behuizing die zo dun is, dat men zijn onderbuurman duidelijk zijn vaderlandse geestdrift hoort uitjubelen: 'O, schitterende kleuren van Nederlands vlag,' terwijl de bovenste bewoner z'n voorliefde voor één dier kleuren uitdrukt in: 'Morgenrood, uw heilig gloeien heeft ons steeds de dag gebracht'. Afgezien van de andere geluiden als radio [alle richtingen en partijen], snurken, verjaardag vieren, opstaan, ruzie en pianospelen.

Dus naar de mooie verdachte gracht gaan, die steeds in

een groenachtig licht trilt en waar de oude huizen nog balkenzolderingen hebben en goed gemetselde wanden. Waar de ijzeren kettingen op de klinkers van de walkant rinkelen bij het laden en lossen. En waar de schepen zulke goede, trouwhartige namen dragen als: De Vrouw Maria of De Volharding, de kisten en balen echter, die De Vrouw Maria en de plichtsgetrouwe Volharding stappend en steunend meetorsen, zulke vreemde en geurige, Pernambuco of Santos, in wazige, uiteengevloide letters. En in Van Ouds De Schipperstoevlugt, een smalborstig, aanbiddelijk gedoetje [de ene helft kroegje en de andere scheepsbehoeften] wordt vriendelijk aangeboden: 'Heren schippers, hier ligt het Rotterdamsch Nieuwsblad ter lezing.' Hoewel even verderop in een gemeen rose lichtgrijs een ander soort etablissementen op hun manier ook gastvrij genoeg trachten te zijn. Ja, hun gastvrijheid gaat zelfs zo ver, dat er om de gasten gestreden wordt. De portier van de Blauwe Kakatoe in gedempt schout-bij-nacht-tenue wint het van de generaal in gala, die de honneurs van Lily's Bar moet waarnemen. 'Zeer interessant, mijnheer!' verzekert de Kakatoe met rollende rr's aan een klein, benauwd kijkend dophoed-heertje, dat uit de provincie komt, Purmerend of Alkmaar. Een ogenblik maar zag ik dit hangsnormannetje – hoe wist ik zo precies dat hij een zwartwit gestippelde das droeg met een hoefijzer er op, en waarom leek alles ineens een beetje treurig, toen hij om de hoek van een geribd beige gordijn verdween? – Zo'n kleine losbandige Purmerender – en een paar huizen terug had hij een onvervalste ouwe klare kunnen krijgen met zijn nieuwsblad en een toevlugt, precies zo gespeld als het bij hem thuis in de familiebijbel staat.

De Vrouw Maria tekent zich nog even met haar mast, die nu een lichtje in top draagt, tegen de schemer af; boven de speels gekrulde verweerde geveltjes flitsen de licht-reclames, al onophoudelijk eisend: Even tijd voor 'n Caravellis. Maar ik heb nog niet naar kamers uitgekeken –

wel heb ik voor een eetwinkeltje gestaan met zes harde eieren in de etalage, een paar sinaasappelen en wat pekelaugurken. Binnen zie ik enige vale lieden belegde broodjes heel traag en bedachtzaam in een kom met mosterd stippen, verschillende lieden in dezelfde kom. En voor een kelder met een dierenhandel stond ik lang, waar een kleine aap als een gramstorig, doodmoe mannetje in een nauwe glazen kooi hurkte, een aap en een paar witte muizen. In het halfdonker zat hij in elkaar gedoken, de muizen waren al tot vormloze witte plekjes in dat duister geworden.

Ook het zwijgzame plechtige ritueel heb ik gadegeslagen, waarmee op een stoep een paar vergroeiide, afgedragen schoenen verhandeld werden. De een of andere verborgen geheimzinnige schoonheid of doelmatigheid moesten die schoenen toch wel bezitten – zo gestreeld en betast als ze werden. Van het ene paar gerimpelde handen gingen ze in het andere over, onder de schijn van een lantaarn, een lantaarn die voor het mooiste huis van het hele grachtje stond, een voorname patriciërs woning met hoge, in ruitjes verdeelde vensters en een brede grijsblauwe stoep.

Achter een der statige vensters kondigde een bordje simpel aan: Kamers te huur.

En nadat het mij gelukt was over de mediterende schoenenbezweerders heen te klauteren, kon ik aanbellen ter vervulling van mijn wensen: kamers te huren in een huis met balkenzolderingen, romantische vertrekken en een geschiedenis. In een vrolijk visioen zag ik alle moderne blokkedozen met hun schriële praktische indeling verdwijnen [ik had er immers niets meer mee te maken] – hier waren kamers te huur! Toen zag ik de naam – die overtrof in zijn kinderlijke argeloosheid alle deftige welklinkende namen, die ik in mijn verbeelding reeds op het naam-bordje meende te zien: Freddy and sister. Bij nadere bezichtiging was er dan nog met heel kleine lettertjes A. Hoepelmans onder geschreven. Hoe lief en aandoenlijk!

Niet een zekere Alfred Hoepelmans, zich noemende en schrijvende A. Hoepelmans, kondigde zijn bestaan hier kort en zakelijk aan, neen, Freddy was het maar, Freddy en z'n zusje! Zeer terecht had deze Freddy zijn achternaam nààr en ondichterlijk gevonden, moest echter tegemoet komen aan de eisen der harde maatschappij, die in de vorm van burgerlijke stand en belasting-ambtenaren zich schrap zette tegen vleinaampjes. Doch hij had zich terdege schadeloos gesteld, de speelse bewoner van het statige huis met de hoge vensters en de donkergroen gelakte deur, want de vreemde taal gaf de aankondiging alle charme terug, die ze door het alledaagse 'Hoepelmans' ietwat ingeboet kon hebben: Freddy and sister.

Eigenlijk moest men toch meer vertrouwen in de oude goede namen der dingen hebben. De Vrouw Maria en Van Ouds De Schipperstoevlugt zullen niet zo licht te-leurstellen; en misschien zou zelfs A. Hoepelmans niet zo'n desillusie opgeleverd hebben – A. Hoepelmans tout court in een vuil openstaand overhemd en een harmonica-achtige broek – als nu deze Freddy me bezorgde. Van een Freddy verwachtte ik jonge frisheid – al kon het nu ook direct geen helder gesteven matrozenblouse zijn, die me bij de jeugdige blijde Engelse namen inviel, zo eis ik, wanneer iemand zich op zulk een originele jolige manier met zijn sister voorstelt tenminste een schoon overhemd en een nette plooi in zijn pantalon. Neen, deze Freddy, wie ik het nu bijna kwalijk nam, zich niet gewoonweg maar als een simpele A. Hoepelmans aangediend te hebben, was een gore, miezerige man met sluik, vettig haar en kleine fletse ogen, waar zelfs de naam Alfred veel en veel te mooi voor was.

O, het statige stille huis met de balkenzolderingen en de romantisch grillige vertrekken, hoe heeft deze vreselijke Hoepelmans het te schande gemaakt! Op alle kamers was het bekrompen, tegennatuurlijke systeem der zit-slaapkamers toegepast. De afdeling 'zit' lilde in een goor en kaal

geworden bloederig pluche – een pluche, dat ik alleen nog in achterbuurt-uitdragerijen en nachtmerries had vermoed. Het ressort 'slaap' daarentegen blonk in glimmende flitsen van nikkelen kranen, witte bakken en andere sanitaire artikelen. De trait d'union echter, het kleine, zo onschuldig uitziende streepje, waardoor op papier een zit-slaapkamer mogelijk gemaakt wordt, bestond in werkelijkheid uit een vervaarlijk twee-persoons-bed, dat alle ruimte tussen het pluche en het nikkel voor zich opeiste – een imitatie-eikenhouten bed met een gele kanten spreier over.

A. Hoepelmans gaf aanbevelende inlichtingen; op het nikkel en de witte bakken wijzend merkte hij voldaan op: 'U ziet, alles moderne hiegeene' – waar hij mee te kennen wilde geven, dat in zijn etablissement de leer der hygiëne gehuldigd werd. 'Waar vindt u dat nog meer?' probeerde hij mijn matte belangstelling op te wekken, 'hiegeene en overall tapijten en 's ochtends thee met 'n beschuitje gratis... Heeft u al op de gespijkerde tapijten gelet?' drong hij aan.

Mijn aandacht werd echter door iets geheel anders in beslag genomen dan spijkerkleden en het beschuitjes-aanbod. In alle zit-slaapvertrekken hingen en stonden omvangrijke photographieën. Aanvankelijk enigszins verbijssterd door het zieke pluche en de gezonde 'hiegeene', had ik er geen acht op geslagen. Het waren luchtige voorstellingen van een heer en een dame, die zich hoofdzakelijk met pantervellen en veren getooid hadden. Ook de klederdrachten der Kozakken, Chinezen en Indianen meende ik in licht gewijzigde vorm op die foto's te herkennen. 'Ik ben een dansnummer', klonk toen 'Alfred Hoepelmans' stem droef aan m'n oor, 'een dansnummer dat kamers verhuurt,' vervolgde hij bitter, 'het kan ver met iemand komen.'

Ik wist niets anders dan vragend te antwoorden: 'Freddy and sister?'

'Eens Freddy and sister – acrobatic, excentric en plastic dancers', beaamde de ongelukkige kamerverhuurder weemoedig in een Engels mengelmoes. 'Eens Pan, de bosgod' – hij wees op het portret met het pantervel – 'en tegenwoordig... een voetveeg...'

Ik durfde niet naar de oorzaak van deze degradatie informeren, doch vermoedde dat kaalhoofdigheid en andere tanden des tijds er niet vreemd aan waren. En naar de sister heb ik ook niet gevraagd...

In de kelder, waar de oude aap met de witte muizen in het donker gehurkt zat, had men nu een naargeestig electrisch transparantje voor het venster geplaatst – een drie-kleurige reclame, die aanbood op een zekere manier katten en honden te misvormen en pijn te doen.

Het oude statige huis, waar Freddy thans een voetveeg was, stond een beetje naar voren gebogen zwijgend te dulden. Duldde ontbonden pluche en 'hiegeene', duldde ook A. Hoepelmans, het schone stille huis.

En overal stonden meisjes nu op het grachtje – voor de handel in dieren met het wrede reclametje, voor de stoep der patriciërs woning en bij de eetwinkel met de gemeenzame mosterdbak ook. Ze neurieden zacht voor zich heen; beminnelijke liedjes van een treuen Husar en Sonny boy. Juist zag ik nog, hoe een van die meisjes met een heer waar ze pas mee kennis had gemaakt bij Alfred Hoepelmans binnenging – het zieke pluche, de hygiëne.

Of in De Blauwe Kakatoe de schichtige kleine hangsnor-provinciaal nog zat met de gestippelde das? In Schippers Toevlugt was een ouderwetse flakkerende gasvlam aangestoken.

Natuurlijk hebben de verstandige mensen, die me voor het grachtje waarschuwd, weer als altijd gelijk. Het is er werkelijk een beetje verdacht.

'Zie je wel,' zullen ze met voldoening zeggen, wanneer ik op hangende pootjes in het moderne huizenblok terug ben gekomen, 'zie je wel, dat zijn jouw grachtjes met de oude

huizen en de geheimen!’ En terwijl ze me triomphantelijk en ietwat spottend aankijken, zal de buurman beneden me, P. J. Roelofs Mzn. [in assurantiën], het ’Ferne jongens, stoere knapen’ aanheffen. De naam en het lied van deze buur staan voor de onkreukbare fatsoenlijkheid van het hele blok in – een open boek, zo te zeggen. Voor het huisgezin, kon het heten.

Maar mijn gedachten zullen zich niet kunnen losmaken van de donkere roman die het grachtje genoemd kan worden – een roman, waar een zieke aap ergens voor een laag keldervenster zit en een statig oud huis stil voorover gebogen staat...

VERKNOEIDE DAG

Die twee laatste slaaptabletten had ik niet moeten nemen vanochtend zo tegen een uur of zes. Het was beter geweest, wanneer ik me aan mijn gewone dosis van zeven tabletjes had gehouden, een hoeveelheid, waar andere stervelingen kans bij hebben het tijdelijke met het eeuwige te verwisselen en aldus hun naam prompt eer mee aan te doen. – Maar er kwam het ogenblik, dat ik niet meer lezen kon – zelfs niet de aardige ruzie-antwoorden, waarmee sommige schrijvers hier te lande elkaar plegen te vereren. Zoiets wil ik ten volle savoureren, als ik bij stemming ben. En het flauwe licht van de volgende dag, die ik niet aandurfde – de door gezonde goedslapers geprezen morgenstond met het goud was er al. Eerst heeft men uren met gesloten ogen gelegen – een soort van zelfbedrog, net echt slapen. Dan kijkt men met geopende ogen in het donker – als een blinde. Elke nacht is men eerst een tijdlang schijndood en dan blind – wanneer de rose tabletjes niet helpen willen. Ik heb nu rose Franse tabletjes inplaats van witte Duitse – met politiek heeft dit niets te maken. Indien wijlen de heer Hitler destijds tabletjes geproduceerd had, die nog goedkoper dan de Franse waren, zou ik direct weer Duitse tabletjes genomen hebben. Indien deze tabletjes een sterker werking veroorzaakten dan de Franse – dit is dus vlugger, meer en dieper slapen – ware ik niet ongeneigd geweest de Duitse chemicaliën-fabrieken een Heil toe te juichen. Zó immoreel wordt een verslaafde – of het nu een verslaafd-zijn aan Venus, het geld of verdovingsmiddelen is; een verslaafde vraagt nooit: waar komt het vandaan.

Die twee laatste slaaptabletjes nam ik, toen alle dingen zo overduidelijk werden – ik bedoel de dingen van de vorige dag. De dingen in de kamers, in het atelier en de keuken. De resten zijn het ergste, een overgebleven part

van een appel, de courant van de vorige avond, een vuil theekopje. Want men gaat door het huis dwalen, wanneer men niet meer lezen kan. Ik wou, dat ik nog nooit de boeken van Dickens had gelezen – ik geloof, dat de boeken van Dickens voor de eerste maal gelezen je misschien over de nachten zonder slaap heen zouden helpen. Doch je kent ze, de boeken van Dickens, allemaal – de mooie en de minder mooie heb je minstens tien maal gelezen. En langs de aanplakbiljetten van de David Copperfield-film liep je vlug en schichtig heen – grote genade, wat hebben ze van Micawber en Uriah Heep gemaakt! – Maar dat was leven – het wandelen door een drukke lawaaistraat met automatieks, radio-herrie en het bioscooptheater met de verklede Copperfield-figuren. Je liep als een gewoon mens er tussen in – als een gewoon mens – alleen dan met het rust-brengende huisje tabletten in je tas. Je keek met be-en verwondering naar de 'hapjes'-etende mensen in de automatieks – sommige stonden half op straat hun hapjes naar binnen te werken – om alles tegelijk te genieten, het hapje en het straatverkeer. Het leven was druk en woelig en goed. Je was er midden in – je nam er deel aan – je had die nacht op zeven tabletten geslapen, zeven Franse rose tabletjes.

Doch deze nacht was een donker zwart gat – je komt er niet doorheen. En haast niets is ellendiger dan met brandende ogen de morgenstond te zien doorschemeren. Er gaan al mensen op fietsen naar hun werk – hoe is het mogelijk, dat er mensen zo goed slapen, dat ze op dit vroege uur al fietsende hun werk tegemoet gaan! Eigenlijk komt het door die vroege fietsers, dat ik nog twee tabletten neem – ik wil ook slapen – ik wil ook nog iets doen, wanneer de dag wat verder is. Ik ben jaloers op alles, wat vroeg bij de hand is, na een 'goede nachtrust genoten te hebben, ontwaakt de patiënt fris en monter – het grote voordeel dezer tabletten is, dat men er niet aan gewend raakt.' Ik schijn een uitzondering te zijn als pa-

tiënt – ik ben er sterk aan gewend geraakt... Alleen medepatiënten weten, hoe men na negen dezer 'heerlijke nachtrust verschaffende' tabletten ontwaakt, en in trance zich wast – aankleedt – en de wereld ziet. Waarom geeft men ter dood veroordeelden voor hun executie een stimulerend glas rhum of cognac in plaats van negen Franse rose tabletjes? Waarom ze de zoetheid van dit leven nog duidelijker voor ogen te toveren met cognac of rhum, inplaats van ze naar de valbijl of de strop te doen hollen, voor zover negen tabletjes hollen veroorloven. Met negen tabletjes is de wereld vuil-grijs, al staat de zon aan een zuiver blauwe hemel. Met negen tabletjes moet men telkens zichzelf één gedachte vooruit zijn, om geen wartaal te spreken, om geen glazen om te gooien, om niet van de trappen te vallen. Om de poes niet op zijn staart te trappen, om mensen, die je het liefst zijn, niet met woorden te verwonden of te kwetsen. –

Dus niet zeggen bij voorbeeld: 'Ik kan vandaag niet in een trein zitten en in een andere stad schilderijen gaan kijken en feestelijke recepties bijwonen – laat me met rust – loop naar de duivel met je schilderijen en de recepties, ik kan haast niet op m'n benen staan!' – Op de een of andere manier kom je dan toch in de trein met kou beneden tegen je voeten. Ook gelukt het je goede vriend je mee naar de receptie te krijgen – eigenlijk was het iets anders met dichters en schijnwerpers en een hele boel koppen koude koffie. Gelukkig waren alleen maar de schijnwerpers en de koude koffie over, toen ik kwam – en een doelloos publiekje, naar het me scheen in mijn verdwazing. De dichters waren juist weg. Die hadden iets gedaan met voordragen uit eigen werk en met elkaar samen zijn. God, welk een energie zulke dichters hebben. En waarom nu juist koude koffie – ik zocht naar iets opwekkends op die tafel, waar de koppen stonden – dat krijgt men nog wel eens bij zulke gelegenheden – rhum, cognac of iets anders, waar de ter dood veroordeelden zo ten onrechte mee aangewak-

kerd worden voor ze de grote eeuwigheid ingaan. – Wat had zulk een dag niet verrukkelijk en aansporend kunnen zijn. Ik zou in de trein direct iets vriendelijks over het weer gezegd kunnen hebben – op de receptie met tal van geniale en belangrijke mensen hebben kennis kunnen maken, intelligente brillen fel zien blinken, de koffie drinken, toen ze warm was en verheven taal uit gebenedijde monden horen. En nu? – als een vod stond ik tegenover een tenger heer, die het hoofd van alles scheen te zijn en niets beters met me wist aan te vangen, dan me aan een wat gezetter heer voor te stellen. De tengere heer was ad rem en zei geestige dingen, en van de gezette heer verstond ik de naam niet – hij zag er uit, om gezellig een glaasje port mee te drinken. De hemel weet wat voor stommiteiten ik gezegd heb, want iets zegt men altijd – uit een rampzalig jeugdopvoedings-atavisme is men nooit zo verstandig, om zijn mond maar te houden bij gebrek aan 'conversatie'. Om de hoek was een café met cognac en een heerlijk ouderwets strijkje. De volgorde was verkeerd geweest – zelfs met negen tabletjes kan men na cognac en een strijkje op een bijna afgelopen receptie zijn woord doen – men zou de heerlijke gewaarwording hebben nog in een sfeer te zijn, waar zoëven de dichters voor het grijpen waren, men zou tegen de tengere dichter, die het hoofd van alles was, enige snedige opmerkingen gemaakt hebben. Men had passende vragen gedaan en passende antwoorden gegeven en was niet een paar keer over touwen gestruikeld, die aan filmlampen schenen vast te zitten; de bloem der Nederlandse dichterschap bleek zoëven op het witte doek gefixeerd te zijn. Langzaam begreep ik dit alles na de cognac, het strijkje en de bitterballen.

Met de ijzige wind verwoei helaas de tevreden stemming door cognac veroorzaakt, en met het gevoel niet helemaal 'je dat' geweest te zijn op die receptie, kwam ik bij de schilderijen. Er zijn lieden, die het erg goed weten en de schilderijen van Pieter de Hoogh 'zoet' noemen in hun

zuurheid. Welnu, wanneer Pieter de Hoogh dan zoet is, vind ik 'zoet' mooi. 'Zoet' is het leven, 'zoet' is de wijn uit een hoge beker door iemand, die er uitziet als een Hollandse Kornet Rilke, aan een meisje gereikt, een meisje in goudbrokaat met zilver, een zoet, mooi meisje. Ik geloof, dat het door vaklieden toegestaan is de schilderijen van Vermeer mooi te vinden. Allen die het weten kunnen, hebben al zoveel over het blauw geschreven – en er wordt veel geschreven. Helaas was het een kwartjes-avond. Er kwamen veel mensen voor een kwartje de Pieter de Hooghs en de Vermeers zien. Kwartjes-avonden werken niet goed op negen tabletten, doordat enkele zintuigen op het uiterste gevoelig zijn, bij voorbeeld dat van de reuk. Wanneer ik in gewone doen ben, loop ik als kwartjes-mens tussen andere kwartjes-mensen. Ik kan goedmoedig toekijken, wanneer ze kwartjes-achtig gichelen om een geniaal zelfportret van Fabritius: 'keikes-wat een lip'. Ik laat onverschillig de geuren van bontkragen met kamfer, bontkragen met jubileum-eau de cologne en uienluchten langs me heen gaan: zo is het leven – men heeft bont, men heeft eau de cologne, men eet uien. – Maar met negen tabletjes, die nog niet geheel uitgewerkt zijn, gaan de geuren spoken. Ze gaan in de geschilderde binnenkamers en de bedsteden hangen, in de kerken, waar men ook al hondjes mee mocht brengen en de moeders hun kindje zogen...

Het meisje van Vermeer, dat bij het open venster staat, heeft het goed; een open venster en de tederste koelheid om zich heen – er is niets verrukkelijker en schoner dan tederheid, die koel is. En ergens spelen mensen op de luit en zingen – ze dansen een menuet of doen een avondwandeling in een hoofs edel leven, waar ik vandaag geen deel aan hebben mag. Ik moet nog steeds zorgen telkens één gedachte vooruit te zijn bij hetgeen ik doe; er is een ijzeren band om mijn hoofd – ik had die twee laatste slaaptabletten niet moeten nemen...

MITTELSTRASSE 5

Ja, waarom juist Mittelstraße 5, met vervelozе deuren en ontredderde, uitgelopen trappen, waarboven nog niet eens het traditionele venster met 'Glasmalerei' was gemaakt? Een woning zonder Trompetter van Säckingen in het trappenhuis is wel heel armoedig in 'n Duitse stad. Waarom dus Mittelstraße 5, met knoflook- en uienlucht en gillende ruzies, met overal in de hoeken lege flessen van het donkere zoete bier en een rillerig citergejengel in de woonkeukens?

Men kon er niemand ontvangen, dat stond vast. Ten minste niemand die er prijs op stelde in aangeklede Queen Ann-kamers met gele lampekappen en een net mosgroen karpetje te vertoeven. Misschien was de reden om die zonderlinge verblijfplaats te kiezen deze geweest: de nachtmerrie willen ontgaan van de klaaglijke schijnluxе – moquette stoelen, geperst imitatie behang en donkerrode overgordijnen – waarmede kleinburgerlijke huisgezinnen of alleenstaande weduwen pronken. Die zogenaamde keurige milieus met de obligatorische vet-ogensoepen en klassieke bessensappuddinkjes dreigden zo afschrikwekkend door de te verwachten naargeestige een-tonigheid, dat de losse sans-gêne van Mittelstraße 5 de voorkeur verdiende.

Frau Irma Posanzky, wat werkte je met mosterd en cayenne, met paprika en knoflook! Maar het waren elke avond opnieuw verrassingen, de fantastische gerechten die je vindingrijk brein componeerde. De troostrijke gedachte: 'in een restaurant weet men ook niet steeds wat men krijgt,' deed me de wild smakende spijzen savoureren, die je gele, magere vingertjes bij elkaar hadden geknutseld. En ik nam het je volstrekt niet verder kwalijk, Frau Irma Posanzky, dat je m'n beste pyjama aanhad, toen je me eens midden in de nacht geneeskundige hulp moest bren-

gen door middel van een flink flesje brandewijn, dat volgens jou 'ausgezeichnet' tegen griep hielp. Misschien was ik een beetje koortsig, die nacht; in elk geval heb ik de herinnering aan een kleine boze tovenaar in een gestreept zijden pak, die me dwong een scherpe drank in te nemen. Maar ze scheen werkelijk te helpen, je medicijn; ik zie me ten minste enige tijd later, wel zwak, maar herstellende bij je in de Wohnküche zitten. Je man is als steeds zonder werk en speelt al bierdrinkende citer. Wat moet je toch hard ploeteren, Frau Irma Posanzky, om die jolige man en je troep hongerige kinderen aan de kost te helpen. En je bent erg klein en mager, dat heb ik heel duidelijk in die griepnacht gezien, toen jij plotseling als een boze tovenaar voor me opdoemde.

O, ik gun je die pyjama best. Je hebt altijd zo'n prettige bui en zo'n kleurige fantasie. Daar geef je bijvoorbeeld een brokstuk van de opera Carmen ten beste. Een door mij sinds lang vermiste sjaal om je hoofd draperend neem je een sinaasappel in de hand om het geval meer Spaanse sfeer te geven. Met onvergelijkelijk coquette pasjes trippel je naar je echtgenoot toe, die je op de citer begeleidt, en [trijpen pantoffels aan de voeten en een half-hemdje voor] als Don José fungeert, terwijl je hem het verleidelijke voorstel doet naar vriend Lillas Pastia te gaan om er samen de Séguedilla te dansen en Manzanilla te drinken... tra, la, la; tra, la, la!... Door je aparte, frisse opvatting van het zangstuk, dat ik reeds als afgezaagd beschouwde, vergeet ik helemaal om m'n sjaal terug te vragen.

Ik ben toch blij niet in een net milieu terecht te zijn gekomen, bij een beschaafde dame, die me dagelijks aan m'n verstand brengt, dat ze alleen kamers 'voor haar plezier' verhuurt, 'om aanspraak te hebben, zo te zeggen'. Ze kunnen soms ook piano spelen, dergelijke opofferingsgezinden, hun kindertjes gaan op de Montessorischool en men moet over muziek en paedagogie met ze praten...

In de Mittelstraße werden de kindertjes door de straat en het harde leven zelf opgevoed. Het verbaasde me niet, wanneer de driejarige Alfred Posanzky met zakelijke kalmte een petroleumkan, die zo groot als hijzelf was, op de grond zette en zijn moeder rustig mededeelde: 'Vader is zo dronken, hij kan niet meer lopen. Je moet hem halen. Hij doet zo raar.' En het kleine vrouwtje liet de kinderen alleen bij de brandende kachel [ze wisten ook zonder pædagogie, dat die heet was] en haalde het lallende schepsel, dat vader genoemd werd. Als ze het naar bed had gewerkt, ging ze een ogenblik heel treurig en moe op een stoel zitten. Maar er moest nog een vete uitgevchten worden met een kleermakersweduwe, wier luide stem al op de trap te horen was; en het eten moest immers ook op tijd klaar zijn, het geheimzinnige, met paprika en mosterd toebe-reide mengsel.

Scherp gepeperde gerechten en batterijen leeggedronken bierflessen, felle scheldpartijen en enthousiaste theatrale vertoningen – verdierlijkt leven, troebele hartstocht, maar toch een vleug van leven, van hartstocht...

Dáárom misschien juist Mittelstraße 5, met uienlucht en gillende ruzies, met vervelozе deuren en ontredderde trappen?

ILLUSIES EN DE TANTE

Wij allen hadden eerst nog met heel wat verwachting die verjaardag van Frau Irma Posanzky tegemoet gezien. *Wij* waren buiten haar drie commensaals, waartoe ook ik behoorde, de officiële dief, de gelegenheidsdief en de beide meisjes uit het achterhuis, die lief waren voor iedereen... En dan natuurlijk nog de heer Siegfried Posanzky met de drie kinderen...

Het begon al erg aandoenlijk met een gedichtje, dat Elschen, het jongste dochttertje, voor haar moeder opzei van een met ankers, harten, vergeet-mij-nietjes en andere aanhankelijke dingen versierd papiertje:

'Treue Mama,
Mit Rosen sei umschlungen
Dein neues Lebensjahr,
Wenn dies mein Lied verklungen,
Bring ich Dir Küsse dar'.

Dit gedicht bracht de goede Frau Posanzky de tranen in de ogen. En het was misschien niet alleen het stamelende hoge stemmetje van het kind, dat Frau Irma zo ontroerde. Ik geloof dat de Rosen, die de plicht hadden gehad haar voorbije levensjaren te umschlingen, uiterst schamel en karig waren geweest; des te meer hadden zich zorgen en schulden, die uit Groschen en bank-van-leningbriefjes bestonden, met hardnekkige trouw in die levensjaren vastgeketend [om in de stijl van het verjaarsgedicht te blijven]. Maar nu vierden wij feest met Berlinerbollen, roomtaart en Danziger Goldwasser – dank zij de sympathiek royale gelegenheidsdief. Danziger Goldwasser is een zachte, kruidige likeur, waar men in de destijds nog vrije handelsstaat Danzig werkelijk goud in schijnt te mengen: als kleine gebroken zonnestrallen dwarrelt er ten minste iets goudachtigs doorheen zonder de onaangename bijsmaak te be-

zitten, die dit metaal vaak aankleeft. Wij dronken het uit theekopjes en bierglazen, die de gelegenhedsdief gemerkt had met een streepje, opdat ieder de juiste maat en niet te veel tegelijk van het edele vocht kreeg. Ik wil hem nu ook, zo mogelijk, niet meer de gelegenhedsdief noemen, deze man, die als een vaderlijke vriend voor ons zorgde en bijna het mooiste geschenk voor Frau Irma had meegebracht, een lap zwarte tafzij, die als een stroom ruiste en voornaam in de warme Wohnküche te glanzen lag... Neen, laat ik hem zoals de andere feestgenoten, ook Géeorch noemen, de nobele schenker van zo kostbare dingen als edele likeuren en rijke stoffen. Want het zou geen doel hebben hem met de joyeus dappere naam van George aan te spreken, die hij werkelijk wel verdiende; hij zou het niet begrijpen, daar men in de Duits sprekende landen deze mooie naam in stroop gerold heeft en er het rare Géeorch van maakte.

Doch wij zullen ons niet te lang bij de eenvoudige Géeorch ophouden, hij zou zeker verlegen worden van zoveel belangstelling en hij had het al druk genoeg met inschenken en het afweren der buitensporige dankbetuigingen van Frau Irma. 'Mein Gott im Himmel', zuchtte ze telkens in wilde verrukking, 'ik in een echt zijden japon... taf van minstens 12 Mark de meter, hoe zal me dat staan?' En dat vroeg ik mezelf ook even af. Hoe zal die zielige verbogen Irma met het ingevallen grauwe zorggezichtje die zwarte statige taf staan! Mein Gott im Himmel, glimlach maar een beetje over deze onschuldige ijdelheid. Mein Gott im Himmel, neem Géeorch zijn onbetaalde Goldwasser en 12 Mark taf niet al te kwalijk, zenuwtoevallen heeft hij van tijd tot tijd, en geen baas houdt hem daarom. En het is toch zo prettig, royale, flinke geschenken te kunnen geven. Mein Gott im Himmel, dat cadeautje van die twee straatvlindertjes Grete en Mieke, een corsagebloem, zo groot en kleurig als een rode kool. Zwaar en massief is het bloemgewrocht te rusten gelegd

op de zwarte zijde, als een monsterlijke vleesetende plant op een dof glinsterend moeras uit een boze droom. Maar Frau Irma wil de zegen des hemels ook in deze wansmaak betrekken: 'Mein Gott im Himmel, hoe zal me dat kleuren, een rode roos op een zwartzijden japon!'

Fräulein Grete en Fräulein Mieke, blond, smal en bescheiden, uit een der [klein]burgerlijke drama's weggelopen, die alleen nog in de voorsteden en achterbuurten in trek zijn: 'De zonde der vaderen of lief en leed van twee gevallen meisjes'. 1e Bedrijf, het huisgezin van de dronkaard, 2e. Moeder sterft van ellende, enz. tot het 5e, dat niet goed eindigt en een pakkend slot oplevert met sterfbed, zakdoeken en tranen. Maar laten wij nu veronderstellen, dat we pas bij het derde, luimige bedrijf zijn aangeland: Een gezellige middag bij moeder Posanzky, een vrolijke verjaardagspartij, waar Fräulein Grete en Fräulein Mieke als zoete verlegen kinderen aan deelnamen. De kopjes Goldwasser hielden ze overdreven sierlijk vast met de pinken ver naar boven afstaande.

Zelfs Josef had niets op hun gedrag aan te merken, mijn medecommensaal Josef, leerling-bediende bij Gebr. Herzog-Bukskinlager. Een plechtig en ernstig Joods-boers jongetje, dat er maar twee begrippen op nahield, goed en slecht. Goed was alles 'bei uns in Labenau', slecht was eigenlijk de hele overige wereld. In elk geval schenen daar in Labenau de kippen, eieren en andere natuurproducten uitgesproken goed te zijn. Goed en koscher. O, iedere maand de gratis voorstelling van Josefs ouders, wanneer ze hun spruit in de stad kwamen bezoeken – zó uit Herrn Jushny's Blauwe Vogel weggelopen. De moeder met een bedrukte hoofddoek en de vader met zo'n eigenaardige, grote klep aan de pet. Beiden hadden de verbijsterd starre uitdrukking in de ogen van Herr Jushny's schepselen; geruite bundels met kippen en eieren sleepten ze aan, alleen voor Josef bestemd... 'Met hartelijke zegenwensen van vader en moeder en dat u 100 jaar moge worden bij leven

en welzijn,' aldus overhandigde Josef zijn geschenk – kippen, eieren en andere natuurproducten, koscher uit Labenau. Geen plantenboter, merk Stammeskraft, geen kalk-eieren, die men nooit helemaal durfde proeven, en kippen – wanneer had het huis Posanzky voor het laatst een kip aanschouwd – levend of dood?

Wij allen konden dus werkelijk met veel vertrouwen het verloop van dat verjaarsfeest van Frau Posanzky tegemoet zien, in gespannen verwachting met de voeten schuifelend op het vorstelijk geschenk van Herr Freund, de deftigste Posanzky-commensaal. Rayonchef, afdeling lingerie en passementen, miskend genie en gentleman met een weemoedige afkeer van zijn branche. 'Mein Gott im Himmel, een echte Perser', barstte Frau Irma uit, toen het kleurrijke karpet voor haar ontrold werd, dat ver van Beloetsjistan ontstaan was – ergens in Chemnitz hadden vernuftig bedachte Duitse machines er toe bijgedragen om Frau Posanzky de illusie van een Perzisch tapijt te schenken. Herr Freund weerde voornaam en moe de hartstochtelijke dankbetuigingen af, voornaam en moe, zoals hij het op het toneel zou hebben gedaan, wanneer zijn vader er in had toegestemd, om hem toneelspeler te laten worden, die hoofdzakelijk in vorstelijke rollen wilde uitblinken. Doch nu wenkte hij alleen maar mat en minzaam en vergat door z'n zesde Goldwasser langzamerhand de luchtige branche der lingeerieën.

Van de officiële dief valt niets aardigs te vermelden. Het was niet genoeg, dat hij de arme Posanzky's bestolen had, hij nam het ze ook nog steeds kwalijk, dat ze zonder te weten, wie de schuldige was, een aangifte van de diefstal hadden gedaan en hij daardoor een tijd lang in een onaangenaam soort hotel had moeten logeren. [Na zijn straf kwam hij als een sombere wraakdemon naargeestige bezoeken bij de familie Posanzky brengen.] Hij was de enige die met lege handen verscheen, hoewel er een legende rondging van een zeer onlangs gelukte kraak. Vervelend

en fantasieloos als de meeste officiële personen dronk hij het kostelijke Goldwasser, of hij het van kindsbeen af gewend was; met een knorrig ontevreden gezicht en een chauvinistisch groen jagershoedje wegens het onflattante gekortwiekte kapsel, dat men in het bewuste hotel de gasten voorschreef. Doch laat hij drinken, in welke stemming hij zich ook bevinden moge – van officiële personen hoeft men niet te veel notitie te nemen, en ik wil vandaag geen bepaalde hekel aan iemand in 't bijzonder hebben. Het is een te goede en plezierige dag met geschenken, warmte en verbroedering – en kleine brokstukken van levensgeschiedenissen, die zonder draad en heel vertrouwelijk zijn. Een grote en eervolle dag voor Frau Irma Posanzky, die met kleurtjes van opwinding op haar klein vaal gezichtje bij het fornuis bezig is, waar heerlijke, dit huis sinds lang onbekende geuren van opstijgen. O, koschere kippen van Labenau, wat roken jullie goed en veelbelovend... Hoe terecht herhaalde de heer Posanzky voor de zoveelste maal die dag zijn lijfspreuk: 'man lebt'. De heer Siegfried Posanzky, van beroep Tapezierer, behanger en stoffeerder – van aanleg epicurist en filosoof. Zijn behang bobbelde en zijn divans vielen uit elkaar, doordat het al een jaar of drie geleden was, dat hij voor het laatst als vakman gewerkt had. Doch geef deze onhandige stoffeer-deskundige de beschikking over een paar flesjes donker bier met een kümmelkaasje en een half zoetachtig broodje, dat Semmel genoemd wordt – en de epicurist herrijst. Nooit heb ik iemand sierlijker en voorzichtiger de schuimkop op een glas bier zien modeleren [zou ik bijna zeggen]. En dat er zoveel aardigs en smakelijks met kümmelkaasjes te beginnen was, had ik ook nooit vermoed – en de smeuge manier, waarop hij vloed dunne Semmel-sneetjes met het merk Stammeskraft bestreek! Het stoppen en opsteken van een pijp daarna werden bij hem tot rituele handelingen, die een soort van plechtige gezelligheid verspreidden. Zijn gezicht leek een beetje op dat van

een Japans diplomaat, geel, kaalhoofdig en bebrild. In plaats van een met orden versierde uniform droeg de heer Posanzky meestal een keukenschort, daar hij na de débâcle in zijn beroep bij zich zelf huisbediende en hulpkok was geworden. Ik geloof, dat niemand op Frau Irma's partijtje zo genoot als haar echtvriend. Want het is nog een heel verschil om als gewoon sterveling of als geboren epicurist te genieten... Hoe hij het Goldwasser tegen het licht hield, voor hij er met kleine, bedachtzame teugjes aan nipte en hoe hij volgens alle regelen der kunst de roomtaart aansneed met een van te voren nat gemaakt mes! En welk een prachtige, diepzinnige lijfspreuk had deze filosoof met het keukenschort tot de zijne gemaakt: Man lebt... U, wij, zij allen, kortom mén leeft.

Men leeft met Danziger Goldwasser en gebraden kip als hoogtepunten, met zoet bier en kümmelkaas als er een meevallertje is, met koolrapen en cichoreikoffie als dagelijks menu – man lebt. Wanneer de heer Posanzky van oude adel ware geweest, had hij geen prachtiger, universeler spreuk in zijn wapen kunnen voeren. Hoe bleek en nietszeggend zijn de meeste wapenspreuken tegen deze wijze en diepe zin! De heer Posanzky droeg de glorieuze lijfspreuk niet in een zegelring gegrift aan zijn ietwat onverzorgde vingers, in plaats daarvan droeg hij haar zeer dikwijls en los op de tong, als ik het zo mag noemen. En dat was goed ook, want niet genoeg kan deze eenvoudige en mystieke wijsheid verkondigd worden: 'Man lebt' met zorg en schulden – in schande en ellende – door ziekte en vernedering heen: De zon schijnt en de wind zingt, de ogen zien en het hart klopt, en ergens, verder op, binnenkort of later misschien, leeft de hoop en lebt man.

Man lebt, en de kippen uit Labenau staan op tafel, geflankeerd door flessen bier, ingemaakte augurken en andere pikante eetlustbevorderende dingen. Er is een zacht warm licht van twee een beetje walmende petroleumlampen en ver weg is de donkere, vijandelijke wereld, waar

huisbazen dreigen, omdat mislukt behang niet betaald werd en de huur 3 maand achter is. Ver weg is de wereld, waarin liefde wordt verkocht en gevangenschappen doen boeten, waar men met een naar schone verbeeldingen dorstende ziel over alle lingenies toezicht moet houden. De wereld, waarin men gelegenheidsdief werd, omdat ziekte werkloos maakt. Er was op het ogenblik alle reden om gezamenlijk te zingen:

Lasset uns ein Gläschen trinken,
Lasset uns recht fröhlich sein...

Toen kwam de tante. Een tante met fatsoen, een marterbont, onderkin en de schoenen-zaak in Klein-Hausdorff. Door een speling der natuur Frau Irma's welvarende zuster en door deze familiebetrekking Tante, tante der kleine Posanzky's. Als geschenk bracht ze 6 messenleggettjes mee uit een onedel metaal, dus totaal ongeschikt om te belemen – en messenleggers gebruikte men bij de Posanzky's niet – men at dóór, zonder iets neer te leggen.

Om kort te gaan, de tante speelde het klaar ons allen wat onaangenaams te zeggen, zo niet te beledigen. Ze deed het handig, die tante, met een virtuoze intuïtie voor onze zwakke plekken en met een in olie gedrenkte stem. Tot op heden weet ik nog niet, of het de kippen of de zwarte tafzij waren, die haar ontevredenheid en jaloezie opwekten. Josef krenkte ze diep door het Labenause pluimvee voor magere krengetjes uit te maken en zo kreeg ze ook nog gelegenheid de kippen zelf te beledigen. Van de zijde kon ze gewoon niet afblijven en ze uitte haar verbeterheid door medelijdend de omvangrijke schouders ophalend zoetsappig te zeggen: 'Irma, Irma, als je er maar niet te spichtig en pips in lijkt. En wanneer kan je zo iets nou nòg aantrekken, je gaat immers toch nooit uit'. En de arme, kleine Frau Posanzky verloor haar hele opgetogenheid over al het moois en maakte er niet meer Gott im Himmel getuige van. Ja, mein Gott im Himmel, waarom

werd die tante juist deze dag, Frau Irma's verjaar- en eredag, niet door kiespijn geplaagd?... De wachtkamers der tandartsen zijn dagelijks vol met de goedmoedigste mensen, die zitten te krimpen van pijn – en een kies verliezen is toch niet te vergelijken met het verlies van je illusies.

Wij, de Posanzky's met hun commensaals, de meisjes die lief waren voor iedereen, de gelegenheidsdief en zelfs de officiële dief – wij verloren onze illusies door die onzalige Tante; kleine, eenvoudige illusies weliswaar van het toch maar aardig klaar te spelen in het leven en het prettig warm te hebben in een gezellige Wohnküche – illusies van bijzonder fijne en goed gekozen geschenken gegeven en ontvangen te hebben – illusies. De meisjes uit het achterhuis waren niet meer Fräulein Mieze en Fräulein Grete, die als graag geziene gasten op bezoek zijn – de Tante schoof met een minachtend gebaar een eind van ze af. De officiële dief, die bij de geurende kippen juist was begonnen op te leven en met bewogen stem de belofte had gedaan alles goed te willen maken, deed ze zo verlegen worden door haar stekelige blikken op zijn bedekt hoofd, dat hij op zijn stoel heen en weer ging wiebelen; en zijn gezicht kreeg weer de oude knorrighe norsheid. En de goede Géeorch van het Goldwasser werd weer de gelegenheidsdief, omdat de Tante het wilde. Aldoor de tafzij met haar ronde winkelierstersvingers betastend vroeg ze vals: 'U bent toch immers werkloos – een duur geschenk anders, die taf!'

En alles zou misschien nog een tamelijk goedmoedig verloop hebben gehad, wanneer het woord werkloos niet gevallen was. Dat trok de heer Siegfried Posanzky, die met de heer Freund in een toestand van stille dronk en van bijna volkomen apathie vervallen was, zich persoonlijk aan: 'Werkloos', schreeuwde hij met overslaande stem, 'wie is hier werkloos?' De Tante lijsde met nadruk en grote beleefdheid: 'Jij kan het je permitteren, Siegfried,

sprak ik van jou? Jij hebt toch een vrouw, die hard voor je werkt – jij kan de rentenier spelen, hi-hi-hi-hi...'

Dit hi-hi-hi nu, was de tergendste en onaangenaamste lach-variantie die ik ooit gehoord heb. Eigenlijk was het dus ook geen wonder, dat door deze vreselijke lach een metamorfose bij de heer Posanzky ontstond, waar de vele reeds ingewikkelde en verrassende Ovidiaanse kinderspel bij waren. Het geschiedde voor mijn ogen, dat de epicurist en filosoof veranderde in een getreiterd ex-behanger, die te veel Goldwasser en bier gedronken heeft. En ik liet het kalm en met een vreemd, kil soort van genoegen toe, dat deze verwilderd rondkijkende man naar de sauskom greep, die nog steeds op de treurige feestelijke tafel te wachten stond. Met een kleine beweging had ik alles kunnen verhinderen, maar waarom zou ik de Tante, onze Tante, mijn Tante haar gerechte straf laten ontgaan! In een vluchtig, doch heftig bewogen visioen passeerden alle ontzettende tantes de revue, die me in mijn jeugd en mijn feestjes gehinderd hadden. En in deze Oer-tante ontvingen ze nu allen hun verdiende loon... Het was een glimmend satijnen roomkleurige blouse en de kippensaus plekte er donker en duidelijk op.

Dan zaten we alleen in de Wohnküche – wij, dat waren nu alleen maar het echtpaar Posanzky en ik. Herr Siegfried dronk met een afwezige, verlegen uitdrukking de restjes uit de glazen en Frau Irma had een weemoedige, nadenkelijke trek op haar rimpelig gezichtje gekregen – haar gewone zorgengezicht van elke dag. 'Schade um die schöne Sosse', zei ze dromerig met een zielige blik op de scherven van de sauskom. In goed Hollands: Jammer van de lekkere kippenjus. Maar dat geeft de lyriek van het Duits niet voldoende weer...

EEN GROENE JAPON

'De dief zit binnen,' riep me Frau Irma Posanzky al op de vuile, donkere trap toe. 'Bemoeit u zich een beetje met hem, hij houdt van een gesprek met 'gebildete Leuten'. Hij dreigt ons allen te vermoorden, omdat we hem aangegeven hebben. Heeft u geld meegebracht? U had toch bij het hoofdje van Alfredje gezworen geld mee te brengen...'

Neen, dit droomde ik niet, dit alles was iets heel gewoons. Er zat een dief binnen, die door Frau Posanzky heel beleefd Herr Kurt genoemd werd. Deze Herr Kurt dan, die evenals ik nu commensaal in den huize Posanzky was geweest, had eens 88 Mark synagogegegeld gestolen, dat Frau Irma voor een of ander kerkelijk doeleinde in handen was gegeven. Toen zijn straftijd om was, kwam hij als een soort boze geest op geregelde tijden bij Frau Posanzky opdoemen, om gelaafd en gevoed te worden. Ze hebben me voor 'lumpige' 88 Mark aangegeven en zullen er voor boeten, was zijn onlogisch devies. Onder het uiten van de vreselijkste verwensingen deed hij zich dan te goed, terwijl de doodsbenauwde familie op een afstand toekeek.

Neen, van een droom was hier geen sprake, en ook had ik werkelijk bij het hoofdje van Alfredje gezworen, wat niets bijzonders was in den huize Posanzky. Aan deze zware eed immers ontkwam geen der pensionnaires. – Ik geloof, dat niemand van ons er aan dacht, hoe vreemd en roekeloos het was, op de kleine, ronde kroeskop van het onschuldige Alfredje verplichtende en dure bezweringen te stapelen. Niemand van ons... Wie waren wij ook? Arme bliksems, die voor wat onderdak en voedsel, het zonderling bandeloze, maar toch wel menselijk warme régime van Irma Posanzky hadden aanvaard.

Ik hoorde ook tot haar onderdanen – zeker – ik ook...

Geen weelderige hotelhalls meer met languissante ha-

waiianmuziek, geen rustig hun doel vervolgende schepen met luidruchtige equator-feesten... zelfs niet de veilige zekerheid van bij nader inzien niet zo kwaad lijkende burgervertrekken... De décors van m'n levenstoneel hadden een onmiskenbare verandering ondergaan [het was het langvervlogen tijdperk van het expressionnisme]: schuin de vloer en schuin de wanden van een zolderkamer, en heel hoog bovenaan een soort van brievenbusvenster...

Dus me een beetje met de dief bemoeien? Irma Posanzky, ik had juist al zo'n zware strijd gestreden. Door die lastige eed moest ik een uur met een schilder om 10 Mark vechten, nadat ik meer dan anderhalve dag achter elkaar Salomé voor Herodes dansende had voorgesteld – met een bordpapieren heilige Ibis op m'n hoofd en in een houding, die een boetende fakir alle eer zou hebben aangedaan. Na afloop dezer foltering verklaarde die schilder eenvoudig niet meer dan 5 Mark te bezitten. Hij durfde zelfs lachen, toen ik in m'n wanhoop zei: 'Maar ik heb bij het hoofd van Alfred gezworen 15 Mark mee te brengen. De Posanzky's moeten de huur betalen, en we hebben allemaal moeten zweren er voor te zorgen.' De bijbelse schilder dacht alleen maar aan z'n marsepeinen Salomé en keek me afwezig aan, alsof ik en de Posanzky's in China zaten; zó verdiept was hij in z'n clichéachtig maaksel.

Heb ik al verteld, dat m'n danscostuum uit een paar wit en rood geblokte handdoeken bestond, om m'n heupen gedrapeerd, en dat de verwarming door een potkachel geschiedde, die me van voren braadde, terwijl een kille tocht van onder de slecht sluitende atelierdeur achter me langs streek? Beurtelings bood de gesjochten kunstenaar me in plaats van de ontbrekende vijf Mark een antiek wijwaterbakje, een gescheurde mandarijnenmantel, waar de mot in zat, en ten slotte een zijner kunstwerken [Stilleven met pijp en citroen] aan. Hoewel het wijwaterbakje me goed beviel, durfde ik hiermee toch niet bij de Posanzky's verschijnen, om van de mantel en het schilderij maar te zwij-

gen. Bij de Posanzky's was men genoodzaakt in Marken en Groschen te denken, wat Frau Irma dan vertaalde in huur, aardappelen, margarine en Schwarzbrot. Moe van het lange staan en eigenlijk beu van alles, liet ik me op het laatst afschepen met 10 Mark en een oud, gescheurd exemplaar van het Buch der Lieder.

Heine, jij ongeëvenaarde, wat heb je me nog vaak uit de put gehaald met je felle spottende geest en je tere, dromerige melancholie:

'Eine grosse Landstrass' ist unsere Erd',
Wir Menschen sind Passagiere...' en

'Verweht ist gar mein liebstes Traumgebild!
Geblieben ist mir nur, was glutenwild
Ich einst gegossen hab' in weiche Reime.'

'Kan ik van gedichten eten kopen en de huur betalen?' vroeg Frau Posanzky me op klagende toon, toen ze het boek zag. 'Geef de 10 Mark maar vast en wees een beetje aardig tegen die moordenaar... U heeft de eed niet helemaal gehouden,' merkte ze streng op; 'u zwoer bij het hoofdje van Alfred, dat u 15 Mark zou meebrengen,' kreeg ik voor de zoveelste keer te horen.

Kleine Alfredje, alles is toch al zo lang geleden en ik denk niet, dat je deze regels ooit in je Duits-Poolse grensnest te lezen krijgt – vergeef me, dat ik je kostbaar hoofdje soms een beetje verwenste, hoewel ik je donkerogig, eeuwig met appelstroop besmeurde snoetje in lieve herinnering heb bewaard.

'Herr Kurt, u krijgt bezoek,' introduceerde Frau Irma me met vriendelijke stem, want het was gewenst de 'moordenaar' afwisseling te bezorgen.

Met het minderwaardigheids-complex, dat vermoeidheid, afgedragen kleren en meined veroorzaken, trad ik gehoorzaam de woonkeuken binnen, waar Herr Kurt zich brommend te goed deed aan pekelaugurken en aardappels

in de schil. Frau Irma's echtgenoot hield hem op een flinke afstand gezelschap: 'Het was, om zo te zeggen, een erekwestie voor ons, dat synagogegegeld,' verontschuldigde het kleine, met een huishoudschort uitgedoste meneertje Posanzky zich nog steeds bij de mopperende Kurt. 'We konden toch niet weten, dat u het weggenomen had...'
Plotseling wendde Herr Kurt zich rechtstreeks tot mij: 'Eénmaal in de week kregen we een haring in de gevangenis. Een haring met een stukje brood zonder ander drinken dan water... 'Een haring,' herhaalde hij voor zich uitstarend.

Ik geloof, dat deze haring, welke in die gevangenis nog als een soort versnapering bedoeld was, de arme Posanzky's het meest werd kwalijk genomen.

'Zo'n gevangenis, Fräulein, is iets verschrikkelijks,' vervolgde Herr Kurt mededeelzaam. 'Je wordt er zo klein gemaakt. Kijk m'n gezicht eens – als een uitgeknepen citroen zie ik er uit, en voorlopig moet ik altijd m'n hoed ophouden, omdat ze er m'n kop kaalgeschoren hebben.' Inderdaad hield hij z'n hoofd aldoor bedekt met een groen jagershoedje, waar een veertje op zat. 'Alles door hen, die ellendige Posanzky's en hun eregeld. Ik kon de duiten beter gebruiken dan die kerk van ze – had ze nodig om me in de kleren te steken – zag er uit als een schooier.' Eigenlijk dacht ik gedurende het hele relaas aan die 'droge' haring met het stukje brood, en ik kreeg trek in de sappige pekelaugurken, waar Herr Kurt op vergast werd. 'Maar wreken zal ik me,' beloofde deze met schorre stem. 'Ik zal jullie! Drie maanden door jullie in de kast gezeten heb ik!' En hij sloeg hard met z'n vuisten op de wankelende keukentafel.

M'n gedachten maakten vreemde sprongen, terwijl ik de angstige familie Posanzky en de razende Kurt plotseling heel ver en wazig zag: schuivende dansparen, elegante, zorgeloze mensen – een hemel als blauwe, gespannen zijde – champagne en bedwelmend geurende bloemen. God

Neptunus doopt de uitgelaten passagiers – hete zone – het groene avondtoilet, dat ik om een onverklaarbare reden nog niet verkocht heb, zoals haast de gehele inhoud mijner hutkoffers – het groene avondtoilet, waarin ik als een levenloze pop was gestoken bij dat equator-feest... Feesten, diners, reizen... Salomé met bordpapieren Ibis, pekelaugurken, gebroken eden...

'We hebben allemaal wel eens in een gevangenis gezeten of komen er op onze tijd in, Herr Kurt.' Vreemd en of ze niet van mij is, hoor ik m'n eigen stem.

Herr Kurt houdt verbaasd z'n vork in de hoogte, waarvan hij juist een hap wou nemen.

'Luxe gevangenissen achter gouden tralies, waar champagne geschonken wordt... en minder comfortabele, waar de tralies van stevig ijzer zijn en de u zo onaangename haringen geserveerd worden... gevangenissen als deze woonkazerne, waar Frau Irma als in een tredmolen rondtobben moet, dag in, dag uit... Gevangenissen, waar het geoorloofd is groen-zijden avond-toiletten te dragen en waar een echtgenoot als cipier fungeert... de uwe, Herr Kurt, was de ergste nog niet. Toe, piesack [in goed Hollands: pest] die mensen niet zo, Herr Kurt en veroorloof mij dat ik nu ook eten ga, ik heb verduivelde honger... Wat brengt die groene jurk op bij de bank van lening, Frau Posanzky?'...

Bier op tafel en leverworst, m'n eed nagekomen, broederschap drinken met Herr Kurt, die aldoor tegen Frau Irma zegt: 'Entschuldigen Sie bitte, entschuldigen Sie...'

Met zo weinig zijn arme duivels eigenlijk tevreden, zo erg weinig – een beetje eten en drinken en wat toegevendheid. Waar zo'n groene japon al niet goed voor is...

GEMENGD NIEUWS

In het halfdonker van een trieste herfstdag speelde zich op de binnenplaats van die Duitse huurkazerne een brokje 'Gemengd Nieuws' af, dat op gezette tijden met dikke letters en opvallende druk in de couranten onder de telegramstijlachtige titel 'Schoonvader valt schoonzoon met bijl aan' wordt aangekondigd. In dit geval was de bijl een als knots gevormd stuk hout, groot en zwaar genoeg, om vier hinderlijke familieleden uit de weg te ruimen. De schoonzoon [een soort mijnheer – Kavalier noemden deze romantische Duitsers zo iets] maakte gebruik van een ouderwetse sabel, die de traditionele pook uit de nieuwsbladen verving. Frau Posanzky, bij wie ik op kamers woonde en die een persoon van gezag in deze huurkazerne was, bezorgde me, toen ik geen kwaad vermoedend het huis wilde binnenstappen, een goede plaats door luidkeels tegen de toeschouwers te schreeuwen: 'Opzij daar, een ander wil ook iets zien!' om me daarna zó vlak in de buurt van het fel bewogen drama te laveren, dat ik even moest denken: een stallesplaats op een première-avond... Eigenlijk had ik liever direct m'n kamer opgezocht; er was daar een witte petroleumlamp, die met haar zacht licht zo'n druilerige Novembermiddag stil en barmhartig buiten deur en vensters kon zetten. Er hing een reproductie van Leonardo's Avondmaal boven mijn bed, zonder lijst met punaises vastgeprikt. Eens, lang geleden, in een onwerkelijk verre jeugd, had ik die op een markt gekocht. 'Mooie etse, uitzoeke maar, vijftien cent!' Tenten met olielantaarns, uienlucht, geschreeuw, Leonardo's Avondmaal – hoe lang geleden... de petroleumlamp, uienlucht, gebrul, Leonardo's Avondmaal – er liggen toch maar vijf jaren tussen... Neen, deze keer kan ik niet direct naar de kleine vreugden der kamer gaan, het zou beledigend zijn, want er wordt met te grote bereidwilligheid ruimte voor

me gemaakt. Iedereen begrijpt het volkomen: een ander wil ook eens iets zien. Hoewel de ander de hele dag bij een beeldhouwer geposeerd heeft in een ijskoud atelier – en de binnenplaats met de schreeuwende mensen onder een vaalgrijze hemel is zo triest, zo hulpeloos triest, en het gemengde nieuws met dikke of dunne letters bezorgt van dichtbij gezien gevoelens van angst en matte ellende.

Het is gemakkelijk verteerbaar en soms spannend griezelig, dit gemengde nieuws... 's avonds in de warme huiskamer bij een kopje thee en de toenmalige gramfoon, in de schoot der familie. Het zusje, dat zo graag uit de courant voorlas, spelde met duidelijk gearticuleerde stem: 'Bloedig familiedrama – na een hevige woordentwist in een vlaag van woede en dronkenschap... –'. Vader keek met ernstige afkeuring over z'n lorgnet: 'Die lelijke dingen hoef je niet te lezen.' Moeder schonk neuriënd de theekopjes vol en zei dan opgewekt: 'Wat een vreselijke narigheden hoor je tegenwoordig.' Ik, ik lapte alle narigheden aan m'n laars en droomde van verre landen en kleurige avonturen. En wanneer ik voor een ogenblik uit de dromen ontwaakte, vond ik de thee te slap en de koekjes niet lekker genoeg. Een kleine ontevreden ezel was ik toen – maar de dromen waren mooi...

Daar windt zich deze arme teringachtige kleermaker als een krankzinnige op en probeert het vals lachende sujet, dat z'n schoonzoon is, van het leven te beroven. Ook deze uitdrukking weet ik nog uit de couranten. Hij gebruikt minder plechtige woorden: 'Ik zal je hersens uit je kop laten vliegen,' hijgt hij kuchend en schor, '...m'n dochter de baan op te sturen!' De schoonzoon, die er een soort liederlijke *élégance* op na houdt, speelt voor stierenvechter. Hij pareert met z'n smalle degen en gaat met vlugge sprongen de knotsslagen uit de weg. Het is belachelijk en vreselijk, ontstellend en bespottelijk, dit alles. En de schoonvader zal in z'n waanzinnige woede iets verschrikkelijks doen. 'Laten ze ophouden!' schreeuw ik. 'Is hier

dan niemand die er een eind aan kan maken?" 'Je kunt van geluk spreken, dat je een meid bent,' dreigt een puisterig man met een te klein dophoedje, z'n harige vuist dicht voor m'n neus, 'bemoei je met je eigen!' Want ik heb zwaar tegen de goede vormen gezondigd. Weten de behaaglijk onbekommerde lezers van het gemengde nieuws, dat wij ook onze vormen en etiquette er op na houden? Wij mogen vis met het gewone tafelmes eten en desnoods met de handen; niemand let er bij ons op, wanneer een heer vóór een dame de deur uitgaat; de meesten van ons soppen hun boterhammen in de koffie – maar het druist tegen alles in, om zich met een vechtpartij te bemoeien.

Ik geef m'n mooie stalleplaats op en zoek mijn heil bij Frau Posanzky die zich ondertussen onledig houdt met kaartleggen. 'Nu had ik U zo'n goede plaats bezorgd', verwijt ze me een beetje gekwetst, 'het is toch ein schönes Gefecht.' Uit het wazige verleden komt ineens de stem van een onbeminde oom tot me, die me op een middag met z'n vervelend zoontje naar een kindervoorstelling wou sturen: 'Het gestrafte muizenkind'. Hoewel de plaatsen al besproken waren, weigerde ik halsstarrig; een film in een achterbuurt-bioscoop 'De Droom der Geisha' trok me veel meer aan. Ik hoor plotseling de verwijtende stem van m'n oom: 'Zo'n lieve kinderoperette nog wel, en jullie hadden mooie plaatsen helemaal vooraan.'

'Nee,' zeg ik bij vergissing in 't Hollands tegen Frau Posanzky, 'ik hou er niet van.'

'Wie bitte?' vraagt zij verstrooid, terwijl zij haar aandacht tussen het gevecht, haar spel kaarten en een groot-ogig meisje verdeelt, dat op een omgekeerde kist bij haar zit.

'De blonde heer komt terug,' orakelt ze tegen de bezoeker, 'maar er ligt een zwarte dame op het huis, die u kwaad wil.'

'Komt hij terug?' fluistert het meisje, gelukkig glimlachend. 'Komt hij werkelijk?'

'Er ligt veel geld op u, kijkt u maar,' profeteert de helder-

ziende Frau Posanzky royaal, 'maar u moet voor de dame oppassen.'

'Komt hij terug?' vraagt het meisje weer. 'O, zeg het toch, dat hij terugkomt – en wanneer...'

'Hij zal over het water terugkomen tegen dat het kind geboren moet worden,' wordt haar met bedrieglijke zekerheid bevestigd.

'Ja, dat kan,' beaamt de groot-ogige, 'hij is zeeman...'

'Dreissig Pfennig, bitte,' vordert Frau Posanzky zakelijk. Met een werkloze behanger tot man en zes kleine kinderen legt men geen kaarten uit tijdverdrijf en philanthropie. Dertig Pfennig betekent brood of petroleum. Overigens houdt Frau Irma Posanzky zich voor een bekwame kaartlegster, en het meisje met de kinderlijk grote ogen mag nog een tijdje haar schone waan bewaren... totdat het kind geboren moet worden.

Ongezellig was het niet vroeger, 's avonds in de huiskamer, hoewel ik van onherbergzame blokhutten in de wildernis droomde. Van heel ver kwam de zoemende zang van het theewater en de geur uit vaders tabakspijp naar me toe, terwijl de klare kinderstem van het zusje, dat nog steeds uit het gemengde nieuws voorlas, als het gekabbel van speelse golfjes voor me klonk... Ik meen die stem hier nu vlak naast me duidelijk te onderscheiden van het geschreeuw der vechtenden – en hoor ik vader niet korzelig ongeduldig zeggen: 'Daar mogen kinderen niets van weten, hou op met de krantenlezerij'? De stem verdwijnt niet, maar spelt nauwkeurig en langzaam: 'Ongehuwde moeder doodt haar pasgeboren kind...'

O, ik wil naar mijn stil petroleumlicht en de plaat van Leonardo. Vannacht zal het meisje in de kamer naast me niet schreeuwen en snikken als de vorige nachten: 'Moeder Gods, waar moet ik met het kind heen... Moeder Maria, laat hem terug komen... help me...' Frau Posanzky heeft immers voorspeld, dat hij over het water terug zal keren.

Alles was wel heel vredig en veilig vroeger in de huiskamer onder de gele schijn van de lamp. Men zat als een goede en ordelijke familie bij elkaar – ons kon niets gebeuren. Vlijtige lieden vergaarden voor ons het nieuws in de kranten, dat daar buiten de gele lampenschijn en buiten de veilige huiskamerwanden in een duistere en onbekende wereld gebeurde... Bijlhakkende schoonvaders en vertwijfelde kindermoordenaresses waren een heel ander soort mensen, die ergens ver weg hun lugubere daden bedreven – zo ver en vreemd als de Basutonegers b.v., waar ook juist weer opstanden onder uitgekbroken waren. Eigenlijk maakte het gedrukte 'Belediging en weerspannigheid tegen politieagent' in die lang vervlogen dagen in de schoot der familie een veel groter indruk op mij, want het lag meer binnen je begripsvermogen. Belediging en weerspannigheid, deze door het zusje ernstig voorgelezen vergrijpen, waren je vertrouwd, vooral de zinsnede 'tegen een politieagent' schudde je even wakker uit dromen, die wijde zeeën en verre horizonten omzweefden. Iemand, die zich tegen een politieagent verzette en zelfs zulk een machtig man met witte handschoenen en blinkende knopen durfde beledigen, moest een onverschrokken held zijn. En zo denkt de kleine heer Posanzky er nòg over. Hij laat ieder die er belang in stelt met trots zijn eigen gemengd nieuws uitgeknipt uit de courant zien, ofschoon zijn misdaden slechts in drie regels, heel klein gedrukt vermeld waren. 'Ein Arbeitsloser P.', zo begint het. Ik zal nu van enige Duitse woorden gebruik moeten maken; het is b.v. moeilijk in het Hollands 'Sie Rindvieh' uit te drukken. Dit namelijk was de belediging, die de heer Posanzky de dienaar der orde deed toekomen na het gebruik van zes glaasjes Steinhäger en de zeer luide voordracht van het lied:

'Schön ist die Jugend bei frohen Zeiten,
Schön ist die Jugend, sie kommt nicht mehr...'

Met een keukenschort aan en een boodschappentas in de hand, had deze Posanzky het klaar gespeeld zich te verzetten en te beledigen: 'Sie Rindvieh'. Waar ter wereld worden beledigingen en scheldwoorden plechtiger gelanceerd dan in Duitsland? 'Gij rundvee'... neen, men tutoyeert iemand niet vlug in dit land. Misschien is dit de reden, dat de kleine heer Posanzky er met vier weken arrest af kwam – achter het pronomen 'Sie' zou 'Dieb' of 'Mörder' reeds misstaan. Alleen goede bekenden en familieleden als b.v. deze onzalige schoonzoon en schoonvader hebben het familiare recht je en jij tegen elkaar te zeggen: 'Du Schwein, du Lump, du Halsabschneider'. Terwijl het bloed der vechtersbazen reeds stroomt, hitst deze Posanzky met z'n drie schamele regels gemengd nieuws ze ook nog op: 'Steek 'm door z'n ziel!' moedigt hij de sabelcavalier aan. 'Laat z'n tanden door z'n hersens rammen!' raadt hij de tailor-schoonvader.

Op mijn dakkamer hangt ook een plaat naar Whistler: een witte pauw. En Rilke's 'Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge' had ik nu willen lezen bij het zachte schijnsel van m'n petroleumlamp. O, het leven bergt toch nog sidderende, diepe schoonheden... Maar als verlamd blijf ik naar de bloedige vechtpartijen staren. Allen kijken nu heel stil toe, als in een nachtmerrie, waar men zich niet bewegen kan. Zelfs Posanzky zwijgt. Er gaat iets verschrikkelijks gebeuren... Waarom doet niemand iets er tegen – zijn wij dan allen gek? Wat ben ik moe en ellendig...

Whistler, Rilke, de plaat van het Avondmaal, de huiskamer met de gele lampekap en het lezende zusje – dit alles is eens lang geleden geweest – vijf jaar of honderd... Ik schijn toen ook een man met een klein draaiorgel gehoord te hebben; een dun, bibberend geluid was het en hij zong erbij. Een zacht trillend geluid dat dichtbij komt, dichterbij. Ik kan al horen, wat hij speelt: 'Jugend... nicht mehr...' Daar staat hij immers – op de nu bijna donkere

binnenplaats. Dus ik droom toch niet. Het groot-ogige meisje dat 's nachts Moeder Maria om hulp smeekt, zingt, de schoonzoon, deze liederlijke ex-cavaliër, zingt. Herr Posanzky, ook hij zingt, zijn lievelingslied zelfs, dat hem z'n drie kranten-regels glorie bezorgde:

'Schön ist die Jugend bei frohen Zeiten,
Schön ist die Jugend, sie kommt nicht mehr...'

Alleen de kleermaker zingt niet. Hij staat wezenloos verdwaasd met z'n knots nog opgeheven. De schoonzoon is net even z'n jammerlijk noodlot ontgaan [hij heeft werkelijk een aangename tenor, daarover beschikken zulke heerschappen wel eens meer] en geeft met zijn sabel de maat aan:

'Drum sag ich's noch einmal,
Sie kommt nicht mehr...'

Het gemengde nieuws moet het voor deze keer zonder 'Schoonvader valt schoonzoon aan' stellen. En ook kan het wellicht best mogelijk zijn, dat Frau Posanzky bij uitzondering goed heeft voorspeld uit de kaarten: 'Hij komt over water terug tegen dat het kind geboren wordt'. Misschien helpt Moeder Maria toch... Ik ga Rilke lezen bij het zachte petroleumlicht; de witte pauw heeft een teder-groene achtergrond en Leonardo's Avondmaal hangt boven mijn bed – zoals vroeger thuis...

EEN VOORJAAR ZET IN

Eigenlijk had men met meer overleg te werk moeten gaan die lichte Octoberdag, toen men de Britse heer, met wie men door een noodlottig toeval getrouwd was geraakt, in de steek liet. Het ware verstandiger geweest in plaats van bagatellen als het Copperfield-boek, een grinnikend Chinees popje en een vergeelde steendruk naar Steinlen wat zomerkleren en ondergoed mee te pakken, voor men de onzekere toekomst inging. Maar de Britse heer kon elk ogenblik thuiskomen en de dag der vrijheid was uit goud en blauw gemaakt – en ik kon Copperfield met het koelie-chineesje en die beide gelaten wachtende meisjes van Steinlen toch niet achterlaten in dat grote huis, waar wij zo ongelukkig geweest waren. De avondjapon, waarin ik de bagatellen wikkelde, had 'n mooie zeegroene kleur, ik was er erg op gesteld, doch ik had beter zo'n paar japonnetjes kunnen meenemen, die men op veelbelovende zoele Aprildagen aantrekken kan – die avondjapon veranderde later toch in worst en boterhammen. Als schildersmodel gaat men nogal vroeg naar bed, het is een vermoeiend beroep – en worst en brood op tafel is beter dan een niet-gedragen japon in de kast, ook wanneer die nog zo mooi is. Het ging ons betrekkelijk goed die winter in de vrijheid. Kleine Copperfield en Wilkins Micawber hielden me 's avonds en de Zondagmiddagen trouw gezelschap op m'n huurkamertje; en het was of de geur van goedkope puddingpastei en zoete punch zich dan voegden bij de vele, minder aangename van het huis Posanzky. Het werd wel een beetje beduimeld en smoezelig van de vingertjes der Posanzky-kinderen – het Copperfield-boek, maar daar waren zowel kleine Copperfield als Wilkins Micawber al aan gewend – in de schuldgevangenis was het ook niet frisser geweest. En de groen en rose geglazuurde koelie kwam nu pas goed tot z'n recht in het kale, armoedige

huurkamertje – tussen al de zware en dure dingen van het vorige huis was het helemaal niet te zien geweest, het poppetje uit de theewinkel dat ik eens gekocht had, toen ik 15 jaar was. Alleen was z'n gele kopje er een paar keer afgevallen bij Frau Posanzky's stofafnemerij [of beter gezegd stofverspreiding] – 'vanzelf,' zei Frau Posanzky en ze vond deze geheimzinnige onthoofding niet eens een wonder. Maar Herr Posanzky lijmdde het dan onzichtbaar, wanneer men een glimmend lijmbandje niet meetelde. Nu, die wachtende meisjes van Steinlen hadden het ook heel prettig en warm gekregen; schuin boven het miniatuurkachelkje hadden ze het niet zo koud meer op die tochtige hoek van een lugubere steeg – alleen het papier van de Gil Blas krulde een beetje om door de warmte van het kachelkje en vochtvlekken kreeg het door de dagen, die geen geld voor kolen konden opleveren.

En wanneer het moeilijk oplosbare vraagstuk van de schoenen niet bestaan had, ging het ook mij naar omstandigheden niet kwaad in de vrijheid. Met de bijzonder mooie mantel, waarmee ik op die blauw-gouden Octoberdag was weggegaan, kwam ik al een heel eind. Het was toch wel aanmoedigend zich eens een keer niet als 'Bacchante, Badende of Salomé' in een schilderijencatalogus aangekondigd te zien – aan die goede mantel uit de Britse rijkdom-tijd had ik het te danken me soms simpel en voor-naam als 'Dame in mantel' in sobere onzijdigheid terug te kennen. Zonder die barmhartige omhulling begon het er al bedenkelijk met m'n garderobe uit te zien. Die winter leerde ik voor het eerst het slijtproces kennen. Vóór het Britse tijdperk werden er nieuwe kleren gekocht eer de oude sleten, een opwindende bezigheid, die met hevige belangstelling, vurig enthousiasme, tranen en teleurstelling gepaard ging. Gedurende het Britse tijdperk kon ik zoveel kleren kopen als ik wilde – zonder enige emotie – bij elke modewisseling, bij elk seizoen. En nu, in de Posanzky-tijd [het Duitse tijdperk], begon een zwart zijden

jurk voor m'n ogen helemaal van zelf te slijten, de enige jurk die ik bezat. Het begint onder de armen en alle lappen, die er in gezet worden, doen iets verraderlijks en kleuren er niet bij – men kan zich niet voorstellen, hoeveel verschillende tinten zwart er nog zijn. Ook een hoed begint raar te doen, wanneer men hem elke dag door weer en wind moet dragen zonder paraplu en met uitgespaarde tramritjes.

Doch de vrijheid was licht en blinkend en ik mocht weer helemaal alleen in een kamer zijn, dag en nacht. En hoe was kleine Copperfield er niet aan toe geweest op weg naar Tante Trott. Het koelietje lachte me gewoon uit om m'n klerenzorgen, en de meisjes van Steinlen hadden het wat hoeden betreft het gemakkelijkst – ze droegen er geen – een hoed staat niet bij een coquet schortje met zakjes.

Maar buiten het slijtproces maakte ik met nog meer kennis die eerste roekeloze winter van de vrijheid: er waren aardige mensen. Dit had ik gedurende het Britse tijdperk volkomen vergeten. De Russische blouse kreeg ik van een jonge schilder, die Stenka Rasin zó kon zingen, dat men er de tranen van in de ogen kreeg – iets wat me in de Duitse tijd nogal vlug overkwam als een therapeutische reactie op het Britse tijdperk, waarin ik het huilen verleerd had door een soort van starheids-trance. De blouse was al een beetje afgedragen, doch je leert het grondig af kieskeurig te zijn, wanneer je in de winter één dunne zijden jurk bezit met lappen er in van katoen. En konden kleine Copperfield en het koelie Chineesje zich soms de weelde veroorloven van kieskeurig te zijn? Om van de Steinlen-meisjes maar te zwijgen. – De fluwelen baret maakte Elsie, het model met het mooiste haar, voor me uit de paarse lap, waar tinnen gerei, sinaasappels en haar rosse haren 'het zo tegen deden.' Dat was bij een goedige schilderes, die eens bij ongeluk zei: 'Van wie is die vogelverschrikkershoed?' Nu, ik kon huilen, wanneer ik wilde, en zo kwam ik tot die muts. Dus die winter had ik alle

reden om tevreden te zijn: de vrijheid, aardige mensen, een Russische blouse en een baret. Herr Siegfried Posanzky repareerde mijn schoenen – ze werden heel zwaar.

Maar op een dag verkochten de bloemenvrouwen op het marktplein wilgenkatjes, rose bloesems en bosviooltjes. Over de straten en pleinen trilden verwachting en verlangen. De lucht rook naar amandelbloesem of iets anders, dat mooi klinkt en onwerkelijk voorjaarsachtig geurt. Een geur die in het haar en de kleren blijft hangen, in het zware donkere wintergoed – en het leek, of alle meisjes nieuwe lichte kleren droegen, die bij de zon en de lente en de trillende verwachting pasten...

'Mein Gott im Himmel, daar huilt men toch niet zo om,' zei Frau Posanzky een beetje verontrust. Haar kinderen, die bij alle gelegenheden met hun moeder mee naar binnen kwamen, keken verschrikt en de koelie en de Steinlen-meisjes keken ook verschrikt – zó hadden ze me nog niet zien huilen. 'Zó huilt men alleen,' doceerde Frau Posanzky, 'wanneer de deurwaarder je op straat zet of wanneer je een kind moet krijgen zonder getrouwd te zijn. Dan zou ik altijd wel kunnen huilen – ik, ik heb al in geen vier jaar een nieuw stuk kleding gezien en in geen twee jaar ben ik in de bioscoop geweest –' besloot ze snikkend. Nu huilden we allemaal, want de kinderen begonnen ook, toen hun moeder bedroefd werd, omdat ze de bioscoop zo ontbeerde. Terwijl ze een beetje bijkwam van haar decepties, vroeg ze: 'Waarom poseert u eigenlijk 's Zondags en 's avonds niet? dan heeft u toch vlug genoeg alles bij elkaar voor kleren en wat er nog meer moet zijn. En ik weet een Lager, waar u alles voor de halve prijs krijgt. We zullen wel met u meegaan, Siegfried en ik.'

Dus 's Zondags niet uitslapen en 's avonds niet alleen zijn met Georg Hermann en Rilke en Joseph Conrad, in het stil geworden huis. Ook 's Zondags Bacchante of Badende of eenvoudig Naakt zijn bij Professor Volkhardt, die onvermoeid aan zijn reuzendoeken doorschildert en daarom

's Zondags dubbel betaalt... ik zal jullie zo missen, Lord Jim en Malte Laurids Brigge en jou, Frau Henriette Jacoby, die ook een poging deed in de vrijheid te ontkomen. En 's avonds bij ontzettende tekenclubjes onmogelijke standen aannemen, waar het bedompt ruikt en stoffige jongelingen familiaar worden, alles voor 75 Pfennig per uur... kleine Copperfield, het was juist zo rustig met jou samen 's avonds voor ik naar bed ging.

Maar op een dag dat de wereld glanst en de straatstenen opgepoetst lijken, gaat men met 30 Mark oververdiend geld er op uit, om een mantelpak te kopen onder deskundige leiding van Herr und Frau Posanzky. De gouden regen en de seringeng zijn tot bloeien gekomen, terwijl ik met glazen druiven in het haar als Bacchante bij Professor Volkhardt de Zondagen doorbracht. En de zoete lokkende geur van de muurbloemen uit de voortuintjes heb ik nog net even kunnen inademen, wanneer ik 's avonds laat van het duffe tekenclubje terugkwam – het bagno der schone kunsten... De vrijheid is stralend en kleurig als gouden regen en seringeng, de vrijheid ruikt naar muurbloemen, geurig en lokkend zoet. Er bestaan mantelpakken in de prijs van 6 tot 60 Mark, tenminste in het Lager, dat op de een of andere manier geparenteerd was aan de Posanzkys. Neef Lippmann heette de verbindingsbrug tussen hen en het Lager [Nur an Private]; wanneer men de Posanzkys geloven kon, was Neef Lippmann door invloedrijke, doch raadselachtige verbindingen met Engeland in staat mij een mantelpak te leveren voor 30 Mark, dat 'geregeld' de maximum-prijs van 60 Mark moest opbrengen – alleen uit sympathie voor de Posanzkys. Het was een overgang van de hemel naar de hel; buiten de zon en het hoopvolle dat zelfs een volksstraat in het voorjaarslicht hebben kan, met groenten-inkopende vrouwen en manden met bloemen die ook gekocht worden, omdat de dag nog jong is en aanmoedigende mogelijkheden belooft; in het Lager für hochelegante Damenkonfektion was geen zon en blijk-

baar geen sprankje belofte. De Damenkonfektion hing in donkere rijen en gangen achter bedsteeachtige gordijnen verborgen. Neef Lippmann droeg een zwarte cut-away en deed eerst of hij zijn familie Posanzky in 't geheel niet kende. Bij het woord mantelpak kreeg hij zijn geheugen tegelijk met een zoetige glimlach terug: 'Ach so, nicht Irma van Tante Braine, alles direct uit Engeland, hoogst concurrerend, hier is iets bijzonders in telmermeet voor 30 Mark,' zei hij in één adem; [hij zal tailor-made bedoeld hebben]. Zijn aangetrouwde neef Siegfried zag hij impertinent over het hoofd en op het prijsje van de Engelse tailor-made stond nog niet eens MADE IN GERMANY, maar Firma Wiebecke, Barmen Elberfeld.

Nu had ik voor 30 Mark het door Neef Lippmann aan-geprezen mantelpak kunnen nemen – het leek heel wat en ik bezat de gevraagde som. En Frau Irma en Herr Siegfried knikten enthousiast: 'Ziet u wel, welk een Lager we aanbevolen hebben, ja, wij weten het wel!' Doch vóór we het duistere rijk der mantelpakken betraden, had ik gelegenheid gehad mijn kostlui Posanzky eens goed in de zon te zien. In het donkere Posanzky-huis viel dat alles niet zo erg op: ingevallen wangen en bleke lippen, zielige armoedshouding en sloffende gang. Als een paar fabelwezens uit een roetachtige onderwereld, die ten enenmale van jeugd, moed en lentelucht uitgesloten is, trippelden ze tevreden naast me, kinderlijk blij met het spannende voornemen: een mantelpak gaan uitzoeken met het Fräulein op een ongewoon uur van de dag, bij Neef Lippmann nog wel... Ik nam dus een ongevoerd pak van 15 Mark, dat de beleefdheid van Neef Lippmann een beetje naar beneden schroefde en een blouse van 2 Mark, die wit, dun en op een vluchtig seizoen berekend was – o, Patou, Redfern en Poiret! Er zat iets van papier of hout in dat grijze mantelpakje zonder voering voor 15 Mark – een beetje hard en puimsteenachtig voelde het aan – maar het zàt. Alles zit, wanneer men jong is en de lente begint. 'U ziet er

uit als een Laddie,' vleide Neef Lippmann enigszins verzoend, toen ik zijn nicht Irma ook een blouse liet uitzoeken – als een echte Laddie –; van zijn opgetogen nicht, die zich met innig welbehagen in de spiegel bekeek, zei het mispunt niets. Heb ik ook verteld, dat ik m'n nieuwe zomerhoed reeds op had – een oude Panama van Posanzky's elegantste commensaal, rayonchef Freund? 'Een nacht in een emmer water zetten en de volgende dag kan men er het modernste 'Fassong' van maken,' was het recept van Frau Irma.

Eigenlijk had ik, aldus ladylike uitgedost in pak, hoed en frisse blouse, naar het park willen gaan. Doch de Posanzky's voelden niets of niets meer voor het park... en zij zouden nu eens zeggen, wat ze het liefste wilden, de rest van de dag. Neen, geen park, dat volgens hen uit een beetje groen en wat zand bestond. Ze hadden vermoeide voeten en gaven niet meer om buiten, zeiden ze – dat was alleen goed voor verliefde mensen en jongelui. 'Weet u, waar u ons een reuze plezier mee kon doen?' – O, zeg het vlug, jullie, die niet meer jong zijt, nooit meer verliefd zult worden en niet meer om buiten geeft. Ik wil in mijn joyeuze voorjaarskleding overal heen, waar jullie het nog een beetje prettig kunt vinden. Ik – ik ben in de vrijheid en jong, en verliefd zal ik ook nog wel eens worden.

In het ASTA THEATER is het donker, koel en treurig. Vooral die éne fenomenale attractie, het variété-nummer Lionel der Löwenmensch, geeft me het gevoel of de ellende van de ganse wereld op me neerdrukt. Lionel is over het hele gezicht behaard met 'seidenweiches Rothaar', zoals het programma enthousiast voorbereidt. De lieveling van vrouwen en kinderen is Lionel, altijd volgens dit programma – en hij geeft allerakeligste kushandjes, die ook met Rothaar begroeid zijn. En het liedje dat hij met snerpende stem zong, heeft me lang tot in m'n dromen vervolgd:

'Ich bin der wunderschöne Lionel
Die Mädchen sind mir hold,
Verehren mich wie Gold...'

Herr en Frau Posanzky echter vonden het zeer interessant en wilden weten, of het phenomeen Lionel onder zijn onberispelijk zittende rok ook een leeuwenstaart verborg, toen hij zingend en liedjes verkopend door de zaal ging. Buiten stond nu de zon in een lichte middag en ik was er met m'n Laddies-costuum niet in, alleen omdat Frau Irma en Herr Siegfried niet meer jong en verliefd konden zijn en er roetachtig zielig uitzagen. Dan dansten Remy and Doll iets schelms-speeldoosachtigs met onbenullig opgeheven wijsvingers en knikbewegingen. In het park hadden de kastanjes hun witte kaarsen aangestoken... Asta Nielsen is eenzaam, smartelijk gelaten en kortstondig gelukkig met een kapperachtig filmspeler. Asta Nielsen, wier bevende mond reeds weent om een vermeend geluk, waar haar ogen naar hunkeren en haar handen sidderend naar tasten. De pianist, die de Löwenmensch bij zijn schalks couplet begeleid had, speelde nu met voortdurend neergetreden pedaal vreselijk hard iets afschuwelijk sentimenteels, de film regende van ouderdom en het theater was muf en louche. Maar Frau Irma Posanzky dacht niet meer aan het krenkende gedrag van Neef Lippmann – ze liet de tranen zonder ze weg te wissen langs haar wangen biggelen, haar hand had ze op die van de heer Posanzky gelegd – ze waren niet jong meer en ook niet meer verliefd.

Het nieuwe mantelpak viel me pas weer in, toen wij buiten stonden, door de gewaarwording, dat ik het koud had. Ik verlangde naar m'n Russische blouse en de oude warme mantel, naar Copperfield, de Steinlen-meisjes en de koelie. Op de een of andere manier waren die de geschikte overgang na Asta Nielsen. Op Malte Laurids Brigge, Henriette Jacoby en ook op Lord Jim moest ik nog een week

of drie wachten... Eigenlijk had men met meer overleg te werk moeten gaan, want bij een nieuw mantelpak behoren nieuwe schoenen. De rest van die 30 Mark werd die middag nog besteed aan Kaffee mit Sahne en Kirschtorte. Ook aan bosviooltjes en sering. Maar die moet men toch liever kopen, wanneer de dag jong is, wanneer het stof niet over het asphalt dwarrelt in een plotseling guur windvlaagje 's middags zo tegen een uur of 6... De bosviooltjes zijn dan ook al een beetje verwelkt.

HET ROSE GEHEIM

Er bestond een bepaalde winkel, waar de echte kruiden voor het augurken-inmaken te krijgen waren. Dus het ging tegen de herfst – en ik had al een nieuwe hoed voor het guurdere jaargetijde, alleen voor de Zondag natuurlijk, een heerlijke zwarte pluchehoed. Wanneer je erop blies, dan gingen de haartjes uit elkaar. 's Zondags had je juist niets aan zo'n verrukkelijk hoofddeksel – je moest er mee naar Artis, waar kopermuziek was en angst en wolven, die in smalle traliehokken rusteloos op en neer hielden. Een dikke eindeloze slang kreeg een kleine witte duif te eten. Niemand begreep, waarom je ineens temidden van de luide trompetmuziek doodmisselijk werd en waarom je een soort zenuwtoeval kreeg en van een witte duif sprak, die nog niet helemaal naar binnen was gegleden, maar bloedig en verminkt telkens in de slangenbek terug kwam, met de arme hulpeloze pootjes naar boven. En later op school werd je door een onuitstaanbare jongen, die door de neus sprak, verweten, dat je eerst zo opschepperig met een 'pluushoed' in Artis was binnengekomen en dat je later, met de genoemde hoed scheef op 'gejankt' had. Het enige, dat ik doen kon, was hem naspreken met z'n neusklank; doch meteen viel me weer alles in van de duif, die zachte veertjes had gehad, waar je op blazen kon net als bij de pluche-hoed. En ik had niet eens meer plezier van mijn geslaagde door-de-neus-spreken-imitatie. De andere kinderen zeiden: 'Spreek Maupie Bokkie nog eens na, je doet het enig.' Maar ik dacht, dat is alles, wat je kan en wat aardig gevonden wordt door de anderen, en ik zou de pluche-hoed 'door de week' willen op hebben, zomaar – en ik wou ook, dat alle witte duiven gespaard moesten blijven en dat het Artis verboden moest worden, zulke lieve zachte dieren aan een rotslang te geven. 'Rotslang' zei ik dan tegen Maupie Bokkie – en het was hele-

maal niet op zijn plaats – Maupie leek op een kleine, kwade aap. De kinderen vonden het een fijn woord – zo ineens 'rotslang'. Later riepen ze het tegen mij, aangevoerd door Maupie Bokkie.

Maar de zwarte pluche-hoed kreeg ik toch nog een keer op, zo maar in de week. Da zei: 'Zet je goeje hoed op en doe je nieuwe jekker met de ankerknopen an, dan gaan we kruije hale.' Hoewel ik het kruiden-halen een plezierig iets vond, had ik me er toch nooit tevoren bijzonder voor mogen kleden. Ik weet niet, hoe Da het van mijn moeder gedaan kreeg – doch ze had veel in te brengen. Ze droeg blauw linnen met een wit schort voor 'gewoon' en een zwarte japon met witte kraag en manchetten, als er visite was en op Zondag en dan ook een kanten schortje – deze laatste kleding scheen ook bij het kruiden-halen te behoren. Ik vond het ongeloofelijk deftig zo met Da te lopen; Da had nog een pakje bij zich, dat ze heel vlug uit de bijkeuken haalde, toen we weggingen. Ze liet me op straat in een portiek zien, wat erin zat: een lichtblauw vaasje met rose en gele kunstbloemen, een heerlijk geschenk, vond ik, en meteen wist ik, dat het niet alleen om de kruiden ging die middag. 'Je zult wel zien,' antwoordde Da op mijn nieuwsgierig gezeur: 'Voor wie is het, wie krijgt dat?' Op het vaasje stond in gouden letters 'Vergeet mij niet'.

In de kruidenwinkel rook het koel en geurig, en ze hadden er ook kruiden tegen ziekte – ik vond het iets heel bijzonders, dat je in dezelfde winkel kruiden voor leukere augurkjes en tegen galstenen kon krijgen. De kruidenman had alles grijs: grijze bakkebaardjes en een grijze stofjas; en de kruiden waren ook allemaal een beetje grizig. 'U mot er aan gelove, za'k maar zegge,' legde hij Da uit, 'hier heb ik wat tegen winderigheid, za'k maar zegge, en hier wat tege kliere, maar je mot er an gelove, za'k maar zegge.' Ik begon het kruiden-bedrijf oneindig mysterieus te vinden en ik kon me haast niet voorstellen, dat er

met de augurken-kruiden ook niet iets bijzonders aan de hand was. Ik vroeg verlegen, of men daar ook aan geloven moest. Maar toen zei de kruidenman: 'Da's zoveel as smaak, za'k maar zegge, het andere is meer idee.' Hoewel ik er nu helemaal niets meer van begreep, vond ik het toch wel een mooi antwoord. – Die hele middag trouwens was mooi. Iedereen kon denken, dat ik altijd een pluchehoed droeg en met Da in het zwart wandelen ging. Er was een hemelsblauw vaasje met bloemen erin, die mooier waren dan echte; de straten waren prettig vol en rommelig in de buurt van die kruiden-winkel en er scheen een bijzonder geheim te bestaan, dat 'idee' heette en waar je aan geloven moest.

Dan waren we op een stille gracht met hoge stoepen, waar het al begon te schemeren. De huizen hadden er allemaal rose schemerlampen achter de vensters, en ik kon me niet herinneren ooit op deze gracht geweest te zijn. Achter de rose vensters kon ik vaag dames onderscheiden, dames in feestkledij – soms een enkele dame, soms twee tegenover elkaar. Het leek iets uit een toneelstuk of een droom – dit laatste temeer, daar het er uitzag, of de dames zich in 't geheel niet bewogen. Bij een toneelstuk had ik me zoiets van tegenover-elkaar-zitten voorgesteld, rijk gekleed tegenover elkaar zitten, in een bijzonder soort belichting. Soms tikte een der dames tegen het venster, wanneer er een man voorbij kwam – ik dacht eerst, dat naar Da en mij getikt werd. Eén man ging weer een paar passen terug – en dat gaf er het voor mij echt toneelachtige aan. Maar daarna stond ik toch in een droom, een rose droom. Het was de zuster van Da in een roodfluwelen gewaad, zover bij de boezem uitgesneden als de mode van die tijd maar enigszins toestond en zoals ik het nog niet gezien had. Ik had ook nog nooit zulk een blanke huid gezien, zulke prachtige rose kleuren op de wangen en zulke rode lippen. De ogen waren groen en grijs gespikkeld, en dat stak verrukkelijk tegen de diep-zwarte wim-

pers af – daarbij moet men bedenken, dat de zuster van Da lichtgeel haar had. De zuster van Da sprak over mijn moeder als 'je mevrouw'. Da had ook groen en grijs gespikkelde ogen, doch daarmee hield dan ook alle verdere gelijkenis met deze bovenaardse zuster op. In de kamer bevonden zich nog een groot bed, een neger en een papegaai. De neger sprak gelukkig Hollands en de papegaai iets, wat Engels en Spaans moest voorstellen – het waren, naar de neger zei, vloeken en dat was wat anders, dan het saaie 'kopje-krauw', dat ik elke Zondag van de papegaaien in Artis te horen kreeg.

En ik was ineens midden in het verhaal, dat mijn ouders niet begrepen hadden – het vreselijk ontstellende gebeuren van de slang met het arme witte duifje. De zuster van Da heette Nelly en begreep alles – ik mocht direct Nelly zeggen, doch vooral verder vertellen van het duifje, dat telkens weer uit de slangenbek te voorschijn was gekomen... 'Dat late ze nou aan onschuldige kinderen zien, die vuile beulen,' keurde Nelly hevig en hartstochtelijk af, 'kunne ze zo'n smerige slang niet een bloedworst geven, als ie toch wat vrete mot, in plaats van een duifie – ik hou duifies op het dak, duifies stellen liefde voor,' voegde ze eraan toe. De neger heette Jim, en toen Nelly over de liefde sprak, gaf hij haar een zoen in de hals.

Voor het eerst in mijn leven begreep ik, dat zoenen prettig kan zijn. Ik had een paar dagen tevoren een vreselijke proef doorstaan met een jongen – het was juist de tijd, dat er over zoenen en nog veel griezeliger dingen op school gesproken werd, en in mijn nieuwsgierigheid probeerde ik het in het smalle straatje, dat voor dergelijke experimenten bij onze school in trek was. 'Jasses, het is net nat spuug,' was de verpletterende ontdekking voor mezelf en ook voor de beteuterde jongen. Maar de neger had zulke prachtige witte tanden en Nelly zag er zo beeldig perzikachtig uit – ik begon iets van de liefde te begrijpen. Eigenlijk moest ik mijn moeder eens voorstellen zich ook

een laag uitgesneden fluwelen japon aan te schaffen en dan geen pa erbij – die vond ik nu ten enenmale niet erbij horen. Ik vertelde het Da en Nelly en Jim – en Da kwam in een soort doodsangst en bezwoer me, nooit een dergelijk voorstel te doen. Nelly kende mijn moeder – ‘Da haar mevrouw’ – van de straat en vond haar gelukkig ‘een beeld van een mens,’ doch dat mocht ik niet oververtellen. Jim floot de papegaai wat voor en de papegaai floot het na; daarna hoorde ik duidelijk, dat de papegaai ook Hollands kende, een reuzenvloek, die alleen moordenaars zeiden. Daar was de papegaai voor bekend – eerst een deuntje fluiten en dan kwam het woord.

Nelly droeg flonkerende steentjes in het haar en was die dag jarig. Da gaf het lichtblauwe vaasje met de bloemetjes, en ik bewonderde de smaak van Da, zo uitstekend pasten het hemelsblauw en de andere fijne kleuren bij alles wat in de kamer was. Er hingen hele waaiers van portretten – portretten van heren, matrozen en vier van Jim, de neger. Boven het bed hing Jim in het groot, zoals bij ons thuis in de ‘goeie’ kamer de portretten van grootvader en grootmoeder hingen. Jim had taart laten komen en een fles ‘rood’. Ik dronk twee glaasjes van het verrukkelijke ‘rood’, waardoor ik een gevoel kreeg of ik vliegen kon. Ik dacht, dat het uit rozen gemaakt was, want het smaakte precies zoals rozen geuren. Nergens was het zo mooi, zo warm en zo rose als in de kamer van Nelly. Nooit tevoren had mijn pluche-hoed die waardering genoten als in deze hartelijke omgeving, noch was men eigenlijk ooit zo zeer op mijn bezoek gesteld geweest.

Ik vertelde veel van die vreselijke jongen Bokkie, die mijn nieuwe hoed ‘opschepperig’ had vinden staan – o, ik kon mijn hart uitstorten, dat ik altijd moest wachten met taartjes-nemen tot alle anderen de lekkerste genomen hadden. Nelly haastte zich me weer van een groot stuk slagroom-taart te bedienen; en ik vertelde verder van de vieze praatjes op school en de zoen in het straatje, die als

nat spuug geweest was en dat ik nu pas, vandaag dus, voor het eerst begrepen had, dat zoenen zo naar niet was. Da had zeker ook wel gezien, hoe mijn vader en moeder elkaar zoenden – nou, ik had het gezien en ik kon merken, dat ze het niks leuk vonden. Geen één pa was ooit leuk om te zoenen, dacht ik, en er bestond niemand, die zo mooi was als Nelly, en waarom ik Nelly nooit vroeger gezien had... Ik had het derde glaasje rood heel langzaam uitgedronken en het hele glas nog eens met mijn tong extra afgelikt, iets wat thuis streng verboden was. Ik sprak denkkelijk wartaal, thuis gaven ze nooit een godendrank, die het rood evenaarde, en wanneer ze port dronken, kreeg ik er niets van mee. 'Drink jij maar, hoor,' zei Nelly medelijdend en gul, 't kan er van af, ik verdien goed.' 'Wat doe je dan?' vroeg ik nieuwsgierig, om te weten, welk lucratief vak iemand moest uitoefenen, om zoveel geld te verdienen, dat men rozendranken en slagroomtaarten zonder enige reserve kon uitdelen, diamanten in het haar dragen en midden in de week met zulk een voorname fluwelen japon prijken.

Er viel een stilte – een van de vreselijke stilten, die ik kende van kennissen- en familiebezoeken bij ons thuis, een van de stilten die steeds ik veroorzaakte: men was dan een ogenblik doodalleen – de anderen staarden aan je voorbij en je wist werkelijk niet, waarom plotseling alles zo veranderde. Maar bij familiebezoeken vond ik het veel minder erg dan nu, bij die gezellige mensen. Bij de familiebezoeken werd ik steeds door iemand geflankeerd, om me op mijn voeten te trappen, wanneer ik iets verkeerd dreigde te zeggen, en Da zelf had de grootste pret, wanneer ik haar in de keuken later alles vertelde: 'Ik vroeg oom Felix, wat dat is, om op de fles te gaan, en hoe hij dat gedaan had – en ineens waren ze allemaal kwaad, oom Felix het ergst. En nou weet ik nog niet, wat op de fles gaan is. Da, wat is dat – weet jij het, is het erg? Ze hebben mijn tenen bijna stukgetrapt – dus het schijnt

iets ergs te zijn.' En Da lachte, tot de tranen haar in de ogen stonden... Trouwens Da was bij dit bezoek toch wel heel anders dan thuis bij ons, ze trok nu soms zo'n vreemd, streng gezicht. Met datzelfde strenge vreemde gezicht, dat ik niet van haar kende, zei ze effen: 'Nelly maakt japonnen, en daar verdient ze wel aardig bij.' O, waren ze daarom zo stil – wanneer moekie naar een goeie naaister vroeg, had Da nooit verteld, dat ze een zus had, die zulke prachtige japonnen kon maken. Da was zeker bang, dat het te duur voor moekie zou zijn. 'Die japon, die je daar aanhebt, heb je ook gemaakt, hè – jammer, dat je mijn jurken niet voor me kunt maken; juffrouw Mijntje maakt ze allemaal zo afschuwelijk lang op de groei. Ik vind korte rokjes zo leuk staan – zoals je daar op het portret staat, dat vind ik een beeldige lengte, zodat je hele benen te zien komen.' 'Dat is een maskerade-pakkie,' viel Da weer in met het effen gezicht, dat me niet erg aan haar beviel, 'dan lopen ze allemaal zo gek erbij.'

Nelly was verlegen geworden – ik wist er alles van, van verlegen-worden en zo, dus ik zag het aan anderen ook direct. Raar waren grote mensen toch altijd – al leken ze verder nog zo lief. Plotseling zei de papegaai: 'Loop naar de verd...s,' – zo duidelijk als een ouwe dronken vent. 'Is dat ook erg duur, zo'n papegaai?' wilde ik weten, 'hij spreekt mooi duidelijk – leuk zou dat zijn, wanneer er visite is bij ons thuis en zo'n dier zou zoiets echt grappigs zeggen, ze zouden zich dood schrikken.' Luid en smakelijk herhaalde ik de verwensing: 'Loop naar de verd...s.' 'Zou je hem uittekenen kunnen?' vroeg Nelly, 'Da heeft me verteld, dat je zo mooi tekenen kan en dat je zulke gezellige verhalen kunt doen, als ze vaten wast – ik heb me laatst een ongeluk gelachen over dat klapperende gebit van die mevrouw, die bij jullie op visite is geweest.'

Ja, dat gebit deed ik direct voor, daar had ik een extra studie van gemaakt: ik had aan mijn matrozenpak een fluitje aan een koord, en wanneer je op dat fluitje heel

zacht ging blazen naar binnen ophalend, dan had je het klapperende gebit. Jim kon vanzelf zo fluiten – en we floten ook allemaal even op dat kleine fluitje aan dat witte dikke koord – de stemming was weer geheel hersteld. 'Ik heb Da al zo lang gesoebat, je eens mee te brengen,' onthulde Nelly me tot mijn stomme verbazing, 'het is vandaag juist een goeie dag ervoor, nou ik jarig ben.' Daar ik absoluut wist, dat geen van de kennissen of familieleden bij ons thuis ooit meer de wens had uitgesproken, me eens extra bij zich te hebben – erger nog, daar ik steeds met een soort van verontschuldiging door mijn ouders werd voorgesteld als: 'Ze kan nog niet zo goed mee op school,' of 'ze blijft maar klein en pips, verschil tegen die andere, hè?' – waar mijn jongere zusje mee bedoeld werd – vond ik dit een werkelijk grote eer. Ik had nu vier glaasjes van het rood op en ik verklaarde, dat ik veel van hen hield en bij ze wou blijven, bij Nelly en Jim en de papegaai en Da – en dat Da maar naar mijn streng, vervelend tehuis moest gaan en zeggen, dat ze me verloren had – dat kwam in de boeken zo vaak voor, daar werd je lekker om de haverklap verloren en later reed je dan met vier paarden voor, met een kroon op en dukaten in je zak... Ter ere van mijn bezoek zei Nelly die middag wel vijf kennissen af – ik zag het door een kier van de deur, er was een matroos bij, die haar ook kuste – ik hoorde het. Nu, Nelly was iemand om te zoenen.

Ze zoende mij ook, toen ik wegging, het rook lekker, een sterke, zoete odeur. 'Ik kom heel vlug terug,' inviteerde ik mezelf enthousiast, nadat ik eerst nog een soort portret van ons allemaal getekend had, met potlood op een briefkaart: Nelly, een schone dame met diep uitgesneden décolleté – Jim, donker gemaakt met potlood [dat ging gemakkelijk en je spaarde het oogwit uit] – Da, als dienstmeisje in zwarte japon, de witte kraag en schort uitgespaard, – en mezelf met de drie witte bandjes van mijn matrozenkraag en het witte befje met het anker en vooral

het dikke witte koord, waar het fluitje aan vastzat, waarop we als een soort herinnering allemaal gefloten hadden... Wanneer sommige kunstcritici ook maar het tiende deel van de lof zouden uitdelen, die mij werd toegezwaaid, bestonden er nog veel meer jonge en jongere talenten, welke de kunst met geestdrift en overgave zouden beoefenen.

Ik liet de kaart als aandenken achter en kreeg zoveel zuurtjes en bonbons mee, dat ik op straat Da weer vroeg: 'Je zus is zeker schatrijk, hè? Schatrijk en mooi,' herhaalde ik en ik zuchtte diep bij de gedachte, hoe povertjes wij daar eigenlijk liepen, Da en ik. Da, een dienstmeisje bij mijn ouders, dat vuilnisbakken moest schoonmaken en ik, kind bij mijn ouders, schriel en miezerig, dat met verontschuldigen werd voorgesteld bij sommige vreselijke gelegenheden. 'Diè vensters zijn ook allemaal rose, hè, Da – zouden die dames ook zo rijk zijn en zo mooi, die erachter zitten, net zoals je zus – een rozerode drank, een rozerode mond en een rozerode gracht, net een sprookje... er was eens een prinses, die alles rose wilde hebben –' begon ik te fantaseren, denkkelijk nog onder de uitwerking van de rozerode drank. 'Wanneer ik nou op taalles iets zelf moet bedenken en opzeggen, kan ik een fijn sprookje vertellen, dat ik helemaal zelf gemaakt heb.'

Ineens sprak Da; ze zei iets zo vreemds en opwindends, dat ik vroeg het nog eens te zeggen. 'Doe een zweer,' zei Da, 'je weet toch, wat een zweer is – en een meined?' Ik moet zo verbaasd gekeken hebben, dat Da iets anders voorsloeg: 'In die boeken van je snijje ze toch mekaar der vlees ope en drinke mekaars bloed, om elkaar nooit te verraaie – je hebt het nog laatst verteld, over zo'n wilde Indiaan ging het.' 'O ja, Witgezicht en de Rode Arend,' vulde ik aan, 'dat is een geheim voor het leven – als je dat gedaan hebt, mag je elkaar nooit verraden – wat ook gebeurt.' 'Dat mot je nou ook doen,' vervolgde Da plechtig en met trillende stem. 'Wat,' vroeg ik, 'moeten wij elkaars

bloed drinken – jij een klein druppeltje,’ zei ik met voorbehoud, ‘heb jij een zakmesje?’ ‘Och nee,’ antwoordde Da, ‘je moet een zweer doen, dat is voor Christene zielen hetzelfde als die vieze bloedzuiperij van de wilde.’ ‘Die ene was geen wilde,’ hield ik hardnekkig vol, zodat Da er ongeduldig door werd: ‘Zweer nou,’ zei ze zachtjes op die rose gracht, waar buiten de rozerode vensters alles donker was geworden, ‘steek je vinger in de hoogte en spreek me na precies wat ik zeg.’ Da’s stem klonk zo streng, dat ik direct een vinger in de hoogte stak en afwachtte, wat ik naspreken moest, terwijl ik een paar dames gadesloeg uit een der rose huizen, die tegen een man tikten. Ze waren lang niet zo mooi als Nelly, maar toch prachtig gekleed – dat zag ik, toen de ene aan de deur kwam – het scheen een erg rijke buurt daar te zijn. ‘Niet kijken,’ beval Da, ‘doe de zweer, spreek me na: ik zweer plechtig, asdat ik nooit van mijn leven thuis of ergens anders vertellen zal, dat ik bij Da haar zuster Nelly ben geweest – ik ken haar niet –’

‘Waarom mag ik nou niet vertellen, dat ik bij Nelly was, en waarom moet ik die rare woorden zeggen met ‘ik ken haar niet’ erbij – zoëven heb ik haar nog gezien, ik geloof, dat je niet wijs bent... Da – wat is er Da, waarom huil je – ben je soms dronken van het rood, ik voel me er zo leuk van?’ ‘Zweer ook,’ hilde Da, ‘dat je nooit rood gedronken hebt en geen Jim kent – zweer het met een vinger in de hoogte, zweer dat ook – het is precies als bij je Indianen, zweer het nou.’ – ‘Ook van de papegaai, moet ik daar ook wat van zweren?’ vroeg ik geïnteresseerd. Ik had ze juist allemaal willen vertellen, dat ik een papegaai ken, die zo hard en zo mooi duidelijk vloekt: ‘Loop naar de verd...s’, in plaats van hun stomme Artis-papegaaien met hun eeuwig ‘koppie-krauw’. ‘Hou nou op,’ schreeuwde Da, ‘je bent toch zo heel klein niet meer, je moet alles zweren, begrijp je, dat je helemaal niks van hun afweet, ik bedoel, dat je het nooit oververtellen zult – anders ben

je een verraaiër, en dat wil je toch niet zijn, is niet?" Nee, natuurlijk, een verrader was ik niet, dat zou het allergeemeenste zijn – maar waarom mocht ik nu niet over Nelly spreken? – 'Omdat ze in zonde leeft,' legde Da me uit, 'en doe de zweer nou nogeens over.' Gehoorzaam zwoer ik alles, wat Da wilde en vroeg vlak daarna: 'Is in zonde leven altijd zo prettig met rood en een papegaai, waarom leef jij dan niet in zonde en moekie niet?' 'Je moeder en ik zijn fatsoenlijk, dat kan je niet vergelijken.' 'Maar dan is fatsoenlijk-zijn: het naar hebben – jij met vuilnisbakken en moekie met kwaaië buien van vader, als het eten een beetje aangebrand is. Ba, geef mij de zonde dan maar – wat is zonde eigenlijk? Zonde van het geld, zeggen ze thuis zo vaak, wanneer iemand wat royaal wil zijn – je zus Nelly is ook erg royaal, zeg.' 'Denk aan je zweer,' verzocht Da somber, 'het is een geheim, mijn zusster Nelly is al drie jaar in het leven, en dat mag nooit iemand te weten komen, hoor je.' 'In wat voor leven?' informeerde ik, Da sprak zo vreemd vandaag. 'Nou, ze is in het leven,' herhaalde Da, 'dat is iets heel ergs, het is een doodzonde – ze is een meisje van plezier, Nelly.' 'En ben jij een meisje van verdriet en moekie een vrouw van verdriet, omdat jullie het niet zo gezellig hebben, is het gezellig-hebben een doodzonde? Dan ga ik ook in het leven, al is het een dood-zonde, want ik wil geen meisje van verdriet zijn – ik zal het ze morgen allemaal zeggen; ik laat me niet meer op mijn kop zitten – hoe moet je iemand van plezier worden?"

'Je hebt gezworen,' antwoordde Da mat en beslist, 'en we konden de kruije voor de augurke niet bij Mok krijgen, daarom moeste we helemaal naar Koster lopen.' 'Dat moet ik jokken, hè?' vroeg ik, blij met mijn eigen goed verstand, 'ik moest eerst een zweer doen, dat ik nooit je zus heb gezien en straks liegen over de kruiden – en we zijn nog een eind omgelopen, hè Da, omdat ik er zo om gezeurd heb – daarom zijn we zo laat, hè?"

Fijn, ik heb een geheim; mag ik het over tien jaar nòg niet vertellen, dat van je zus en Jim en de papegaai?' 'Een zweer is een zweer,' antwoordde Da geheimzinnig en kortaf, 'maar ik hou toch van me zus Nelly. We hebbe allemaal één God en het is God's wil, wat een mens doet. Nelly heeft toch een goed karakter.' 'Daarom heeft God haar misschien plezier gegeven, en ik heb nu een geheim van Hem,' filosofeerde ik. 'Denk erom, het is een zwaar geheim –', zei Da, 'en nou motte we lope en pepermuntjes kope voor de dranklucht.'

En ik kwam braaf met een pepermuntje in m'n mond bij mijn ouders in de kamer, die vreedzaam met mijn zusje om de tafel zaten, vreedzaam en een beetje ontevreden, omdat Da en ik zo laat terugkwamen van het augurkenkruiden-halen. 'Wat zitten ze daar vervelend bij elkaar en wat hebben ze weinig leven en zonde en helemaal geen geheimen,' dacht ik. En ik loog, dat ik pepermuntjes toe had gekregen bij de andere kruidenman, niet bij Mok, maar een eind verder bij Koster. Tussen mijn vreedzame, ietwat gebelgde, op het middagmaal wachtende familie en mij bestond een niet te overbruggen kloof, een geheim, waar ik nooit over spreken mocht, een rose geheim.

Wanneer er tegen het begin van de herfst augurken worden ingemaakt, zie ik een rose gracht met een rose kamer en een rose meisje met een rozerode mond...

EEN WILTON KARPET

Er wordt een Wilton karpet van me terug verlangd, het zou per ongeluk met een verhuizing bij mij terecht gekomen zijn. Dringend en beleefd verlangt een familielid zijn Wilton karpet terug.

Het begrip 'karpet' voert mij terug naar zuur riekende, donkere lange winkels, waar je om onverklaarbare redenen dood-ongelukkig werd – lang geleden – wanneer je met je moeder op een vrije Woensdagmiddag uit mocht en dan naar zo'n treurige winkel werd meegenomen in plaats van naar een lunchroom met taartjes en muziek. Het begrip 'karpet' hangt met alles samen wat treurig, suf en huilerig maakte in die voorbije dagen der schone jeugd. Het had wat te maken met zeil en goedkoopte en verloren uren. Duizend kriebelige karpetten met boze bloempatronen leken op elkaar en duizend manshoge rollen somber glimmend zeil.

Dus ik houd niet van karpetten. Vanwege de goedkoopte en als een geraffineerde wraakneming op de te schrale winst schijnen er uit kwaadaardigheid die gemene bloemen-nachtmerries op gemaakt te zijn. 'Onder architectuur' ontworpen en in effen kleuren heet het nu moderne vloerbedekking; wanneer men het honorarium voor het eenvoudige rustige ontwerp betalen kan, is er iets vóór deze vloerbedekkingen te zeggen – uit dankbaarheid voor de goede prijs heeft de architect-ontwerper geen enkele versiering er op aangebracht. Aan Perzen, Beloedsjistan en Kelims moet men maar niet denken. De Sweepstake wordt toch steeds gewonnen door iemand die kalmpjes 'in zaken' blijft en heel gewoon zijn bezigheden blijft voortzetten, zoals de opgetogen perslieden in dikke letters meedelen, en het portret van zo'n 'gelukkige' komt er dan nog bij in de courant: 'De heer Snavelboer met vrouw en dochters in de huiselijke kring'. De oude Perzen zijn jong

gebleven en fris en hun kleuren zijn koningskleuren. En in de Kelims zijn soms dromen geweven en het tedere glore van een zonsopgang. Eigenlijk moet men ze toch liever aan de wand hangen [wanneer men b.v. een kasteel inplaats van een herenhuis in Deventer bij de Joodse invalide zou trekken]. Op dromen en zonsopgangen kan men toch niet lopen als op een karpet.

Om op karpetten terug te komen. Er is bij de verhuisrommel wel een monsterachtig groot gebloemd en wankleurig beige kleed geweest. In de trance-achtige toestand, waarin een verhuizing je gewoonlijk brengt, dacht ik dat het per ongeluk van 'vroeger' meegekomen was. Een imaginair vroeger uit een angstdroom.

Goddank wilde de werkvrouw het wel meenemen. Het was een mooie werkvrouw met een fijn gezichtje en een meewarig hart, en ze begreep alles van een ander – vooral mij begreep ze erg goed. Daarom stond ze, tot verontwaardiging van dienstmeisje, behanger, loodgieter en andere naargeestige lieden die ik nog niet kende, de hele dag verhalen bij me te doen. Vaag voelde ik wel dat ze eigenlijk iets anders doen moest, maar ik luisterde ook veel liever dan in die verhuizing mee aan te pakken. Trouwens, wat is er in een verhuizing ten slotte te helpen – alles gaat toch verkeerd! De verhalen van de werkvrouw waren oneindig treurig en zeer leerrijk: 'Mijn God, ze loopt op z'n laatst, ze is a-la-menuut van haar vierde kind, voel-u-wel, elk ogenblik kan dat kind komme – en opeens gaat het licht uit, ze is alleen in het donker, zonder een cent, laat staan een kwartje voor de muntmeter, voel-u-wel. Er is nog een cent geweest in het laatje, misschien doet God een wonder en maakt Hij voor een cent in het gleufie licht. Maar de cent is weg, door de kleine meid meegenomen voor snoepgoed, zoals een kind doet, voel-u-wel. God, laat het nog niet komme, la me nog effe wachte tot me man der is. Toe, God, asseblief, help me God. – En God hielp – me man kwam net op tijd thuis en Dientje

kwam nog bij 'Electra' op de wereld.' De werkvrouw heeft tranen in haar ogen en ze glimlacht even. Het is een schone smartelijke glimlach. Ze krijgt ook tranen in haar mooie grijze ogen, wanneer ik een levensverhaal doe. Ik heb ook verhalen die tranen waard zijn – en een glimlach misschien er bij. Ik heb ook al eens in het duister gestaan. Wij zijn op onze tijd allemaal wel eens arm, klein en bang geweest. – De verhuizing is met geklop en gedreun ergens ver weg – dichtbij ligt een groot, log beige kleed met wilde en toch saaie bloemen er op – mosgroen zijn die bloemen, het ellendigste groen dat er bestaat – en niets lijkt minder op mos. Verhuizingen zijn eigenlijk iets verschrikkelijks. Er worden onmogelijke dingen van je geëist op het gebied van orde en stipte zakelijkheid temidden van de volslagen chaos – en er doemen ongelukkige herinneringen op bij het terugvinden van oude medicijndoosjes met naam en adres van de patiënt in schoonschrift er op en de patiënt is al dood.

In elk ontzettend salon met pendule en coupes, bij elke vervelende gelegenheidsvisite uit mijn kinderjaren schijnt dat kleed tegenwoordig geweest te zijn. Het ruikt muf als de salons en het ademt verveling uit als de verloren uren, die je onder schel bloot lamplicht over je heen moest laten gaan. Heb ik niet eens in lang vervlogen jaren een glas limonade laten vallen op dat beige ongelukskleed – de kinderen lachten me uit – er kwam een donkerrode glimmende vlek, die als door hekserij tot in het afgrijselijke groter bleef worden en de meneer en mevrouw van het verjaarspartijtje keken me kil aan. En er werd met azijn en warm water gewerkt of hun leven van dat beroerde kleed afhing. Neen, er is geen rode vlek, die als bloed in mijn herinnering nabrandt, op dit kleed te zien. Nachtmerrie-karpetten en oude medicijndoosjes, zou je die bij elke verhuizing terug moeten vinden? – Ik heb nooit goed geweten wat een ziekenzaal met 30 bedden is. Maar nu is dat oude zielige medicijndoosje te voorschijn gekomen en

we spreken over ziekte, dood en sterven, de werkvrouw en ik: 'Grote God, het sterreve en je heb geen cente voor een speciaal of 'n prefesser of 'n sannetorium in de berrege. En gille en schreewe en der oge verdraaije van de pijn, dat ziene en hore ze allemaal van elkaar, voel-u-wel. Steune en kerreme en ze kijke je an, as het ziekewagetje komp en je zit met je zakkie appelsiene en je blommetje bij der bedde en je kan ze niet hellepe. Een mens heit toch ook hart voor een ander, voel-u-wel. En je mot daar van de andere ook alles meemake, op een zaal met 30 bedde. Dood zijn is niks, dan bê je bij je God, maar sterreve...' Heb ik eigenlijk wel ooit goed over het sterven nagedacht? Ik leef en mijn ogen zien de mooie en lelijke dingen van het leven. No-maskers en Netsukes mochten mijn ogen zien, de veldbloemen en de sneeuw en het zachte gelaat van Rembrandts Hendrikje Stoffels. Een 36-delig tafelservies voor f 8.56, een zit-slaapkamer met het foto-mausoleum van de hospita en beige, pluche-achtige tapijten moesten zij noodgedwongen ook aanschouwen, mijn ogen; maar ik zie, ik leef. De regen op het asfalt, de zon in een modderplas tussen de keien, de kwartjesbazars en de kathedralen – goedheid en gemeenheid – Leven. Het beige kleed [dat elke ochtend met natte theebladeren nagekropen werd – het was 8 uur 's ochtends en ik moest melk met vellen drinken en dan naar school] ben ik intussen al kwijt. Dat zal de werkvrouw op de een of andere manier meenemen, en ze prijst mijn goede hart er nog bij, de arme ziel. Zij kent het leven en het sterven en de ziekenzaal. Ik zal zuinig en spaarzaam worden en niet meer mijn bescheiden honoraria bij firma's besteden, die tòch nog goedkoper zijn. Voor een van die vriendelijke postwissels kan je de houtsnede van Jan Wittenberg krijgen, die hij van een geitje maakte. Dat geitje lacht een beetje en het is zowat pas geboren met fijne trillende haartjes – het leeft. Maar ik wil ook leven, ik wil niet sterven met andere mensen samen – met 29 samen, zoals de broers van

de werkvrouw – bomen van kerels – nog geen 30 jaar. 'Een mens ken vlug wat krijgje, voel-u-wel en dan is je speciaal en je boeljon en je sannetorium in de berrege je alles – wat een arm mens niet hep. Neem u nou dat doossie en doe je cente erin, en wees verstandig – wat hep u aan een geitje. As u nou weer es een moppie schrijft leg u de cente weg – een mens is maar een mens en u spaart voor de toekomst, voel-u-wel. Dood zijn is niks, dan ben je bij je God, maar sterreve, met zoveel mense, 30 bedde bij mekaar. Die één z'n oge wouwe niet toe, hij bleef maar kijke, toen wier der een scherm omheen gezet, voel u wel?' Tot in het gebeente en mijn uiterste zenuwen voel ik het. Alles is zo vreselijk voorbij met zo'n scherm om je heen, als die 29 anderen nog wat licht en zon mogen zien. – Ik wil een doosje met guldens en rijksdaalders hebben om mijn vege lijf zo goed mogelijk in stand te houden, wanneer ik bouillon en specialisten en sanatoria in het gebergte mocht nodig hebben. Misschien word ik nu wel een ernstig solide mens met een spaarbankboekje, wanneer dat medicijndoosje te klein wordt. Ik ben de werkvrouw, die het beige kleed, háár kleed nu, met ijver aan het stofzuigen is, oprecht dankbaar voor haar wijze waarschuwingen en goede raad – en schenk haar daarom nog een kapstok en een spiegel, die ik ook niet helemaal thuisbrengen kan. Die stofzuiger klinkt me als muziek in de oren; waar een stofzuiger is, is het sterven ver, en het leven heerlijk dichtbij. Hoewel de dank en de zegenwensen van de werkvrouw me wat verlegen maken: 'Het kan u nooit kwaad in het leven gaan, voel-u-wel. God zal u ervoor zegenen, wat u voor een arm mens doet – en nog zulke prachtige stukke.' Ik kan haar toch moeilijk zeggen, dat ik het kleed en de andere dingen niet mooi vind, nu ze er zo'n plezier in heeft. En eigenlijk vind ik op het ogenblik niets lelijk meer. Er is geklop, ruzie, geschreeuw – er is leven – ik zou desnoods dat kleed eeuwig in mijn kamer kunnen hebben.

Buiten blinken de straatkeien in de regen en een smalle rose wolk fladdert als een zijden lint tegen de hemel. De werkvrouw zegt, dat ze een hekel aan regen heeft en er zo mekeniek van wordt. Eigenlijk heeft ze niet veel anders gedaan, dat werkstertje, dan haar eigen karpet gestofzuigd, op deze drukke verhuizingsdag – en daar f 3.20 mee verdiend. Eigenlijk hadden we allebei wat meer kunnen uitvoeren. Maar daarvoor in de plaats kreeg ik lessen over geboorte en sterven, wijze raadgevingen voor de toekomst en Gods zegen werd voor me afgesmeekt – voor dat oude karpet en die andere rommel. Ik hoop van harte, dat ik Gods zegen krijgen zal – en geen proces wegens verduistering.

Want er wordt dringend een Wilton karpet van me terugverlangd, beige met mosgroene bloemen – ter waarde van f 200 – benevens een massief eikenhouten kapstok en een Queen Ann spiegel, behorende bij dito ameublement.

DE BIEFSTUKETERS

Eigenlijk is het niet veel, wat de meeste mensen van hun verre reizen te verhalen hebben. Ze zijn in Bali geweest of Marokko, in de Dolomieten of naar de fjorden en dan zeggen ze gewoonlijk: 'Hemel, zo prachtig, echt interessant, je kunt je niet voorstellen hoe mooi.' En meestal is dat alles. Vaak wordt er dan nogal veel over het eten gesproken en of er al dan niet mooie vrouwen te zien waren — alsof die landen één groot restaurant geweest zijn of één uitgebreide show van schoonheidskoninginnen. De reclame-affiches van de grote reisbureaux geven fellere en bonter gekleurde illusies. Dat doen ook koffers met bagage- en hoteletiketten dicht beplakt. Maar die kan men tegenwoordig kopen — de etiketten meen ik —: een onzer vooraanstaande weekbladen annonceert ze week in, week uit tegen werkelijk billijke prijzen op de advertentiepagina. En misschien besparen de mensen zich veel moeite en last, door eenvoudig in een houten huisje op de hei te gaan zitten en van die etiketten te kopen; ze komen terug met rijk beplakte koffers en voor burens en kennissen hebben ze hun jaarlijkse plicht gedaan: ze waren de voorgeschreven tijd met vakantie, en de vaderlandse hei is hun denkkelijk beter bekomen dan Bali of de Pyreneeën.

Van mijn koffers heeft eens een overijverig dienstmeisje netjes alle etiketten afgeboend, echte goede etiketten, niet van de annonce. Ik kan dus opnieuw beginnen, onbezwaard, zonder etiketten, hoewel niet zonder herinneringen. Ik heb zulke weinig vakantie-achtige herinneringen aan mijn reizen, ik zou ze soms allemaal graag weg willen doen, evenals de etiketten wegboenen, uitvegen...

Er was een Franse jongen van een jaar of 17, een scholier nog. Die moest naar zijn vader terug, een vader die een bloeiend etablissement hield in Buenos-Aires. Hij huilde en schaamde zich, hij was nog een kind. Hij droeg een

aardige uniform van een of andere middelbare school, om de pet was een gouden biesje. Eerst had hij nog een beetje kranig daarmee rondgelopen... maar zijn gedwongen reisgezelschap, twee opzichtige, zwaar geschminkte Bordelaises, plaagde hem. Het etiket van dat hotel met de vele vlooiën in Bahia is weggeboend – de herinnering aan die jongen toch niet.

In een blakende hitte ben ik die berg bij Santos opgeklimmen. Er waren alleen hitte en vermoeidheid en wit schel licht. Ik trapte mijn rok stuk, een dunne zijden rok, niet geschikt voor een bergbeklimming, een rok, in Amsterdam gekocht met mijn moeder. In een hut woonden negers, en daar kwam ik een beetje klaaglijk en ongelukkig aan. De neger-moeder had iets aan van kleurig katoen, ze naaide mijn rok met een grote roestige naald, met een gewichtig gezicht; de kindertjes waren naakt en bruin, alleen een kettinkje blonk om de hals. Ik weet niet meer hoe het er precies bij die berg uitzag – was er geen klooster of kerkje of zo iets bovenop? – ik kan me zelfs niet meer herinneren, of je in Santos of Montevideo die heel kleine kopjes koffie kreeg. Maar als een foto, zo scherp, zie ik nog de lachende zachte gezichten met bruine glansogen, en het moederlijk gebaar van die dikke negerin vergeet ik niet: ze naaide mijn rok als een echte moeder, goedig en glimlachend.

Voor buitenlandse reizen heb ik geen geld meer... en van reisgezelschappen, die toch wel tegen een minimum prijs een maximum aan kerken, musea, watervallen en zelfs soms nachtleven leveren, heb ik een onuitsprekelijke afkeer. Een fiets zou wellicht een uitkomst zijn, doch op mijn 14e jaar verspeelde ik mijn kans dit populaire vehikel te leren berijden, omdat ik inplaats van de fiets die mijn zusje kreeg, een mandoline wenste; en even later kwamen dan de reizen, die me zoveel goede echte bagage-etiketten en verontrustende herinneringen bezorgden. Van fietsen leren kwam dan niets meer.

Maar er zijn Junidagen, waarop alles tegelijk bloeit: de meidoorn en de gouden regen, de seringen en de kamperfoelie ook. Eigenlijk heeft men ook niet meer nodig; jaar op jaar zou ik de meidoorn en de seringen kunnen zien bloeien, en hun geuren inademen — o, hun geuren — en verder niets meer verlangen, zelfs geen reis op een vrachtboot alleen met de bemanning, zonder passagiers.

Men kan met een derde klas biljet op een doordeweekse dag naar het Gooi gaan — en het zal er alles zijn, de geuren, de zon en de Junimaand. Er zijn gemoedelijke, eenvoudige uitspanningen, waar je gerust meegenomen brood mag opeten, alleen de dennen kijken toe, en die zijn nog hoger dan gerokte witgedaste obers, die met *dédain* op meegenomen brood neerzien. Het moet wel een doordeweekse dag zijn; op de Zondagen ziet de zon er anders uit, in de Junimaand ook, om van de geuren niet te spreken. Men moet vooral de paden opzoeken, waar een bordje staat met **VERBODEN TOEGANG** er op: dat zijn de mooiste wandelwegen, er liggen ook geen pinda-nootschilletjes of lege ijscobekertjes.

Het kan in Augustus gebeuren, dat laat op de middag de stad in staat van ontbinding schijnt te verkeren, en voor het Gooi is het niet vroeg genoeg meer. Ook voor de plassen bij Loosdrecht niet, waar de uitspanningen wel geen lichte mondaine wherries, maar zwaarwichtige solide roeiboten verhuuren, roeiboten die zulk een vertrouwd klotsend geluid op het water maken. En aan beide kanten is het riet met wat kinderstemmen en melkemmer-gerinkel er achter. Tegen de avond gaat alles er uitzien als op een Japanse plaat en de zon wordt eerst amberkleurig en dan rood als een lampion. Maar het is te laat geworden om nog naar Loosdrecht te gaan of de Breukelerveense plassen. Doch er zal nog wel een uur of vier zon zijn, en van de 'Watertoren' uit, die er helaas niet meer is, maar een begrip is gebleven dat de stad ophoudt, van de Watertoren uit dus, kan men de weg gaan langs het brede water. In

het begin zijn er nog kwaadaardig riekende fabrieken en zandwagentjes en andere rommel, die iets uitstaande heeft met in aanbouw zijnde matig-vervelende seriehuizen. Dan komen de vriendelijke, gezellig-lelijke villa's met pilaren en zinloze renaissance-versieringen en zowaar nog stenen kaboutertjes in de voortuin. Het schijnt een goede tijd geweest te zijn, zo omtrent 1906 – zelfs de perkjes met begonia's en geraniums hebben het welvarende uit die periode – och, eigenlijk is alles nog 1906 gebleven in die bezadigde villa's. In de veranda's wordt thee gedronken en een tuinman spuit met lome beweging de gladgeschoren en keurig-afgestoken grasperken en mozaïek-bloembedden fris. En ook het nabije kerkhof lijkt een beetje uit het 'Jugendstil'-tijdperk. Alleen staan er geen schalkse kaboutertjes in de tuin, doch plechtig kijkende aansprekers, die zelfs op deze hete Augustusnamiddag hun parapluie hebben meegenomen. Het is langzamerhand weer de tijd van de dahlia's geworden; in alle kleuren gloeien ze in het tentje voor de begraafplaats; nergens lijken bloemen geheimzinniger en sterker te leven dan bij een kerkhof. Er is een huis op het kerkhof, dat bewoond wordt – duidelijk waait een geur over van gebakken uitjes – en een meisje in een lichtblauwe strak zittende jumper maakt aan de deur van het kerkhofhuis grappen met een jongmens in roei-tenue.

Het stuk weg dat nu komt is vol goede dingen: roerloze rustieke hengelaars, een brok weiland met koeien en een hoge wolkenloze hemel erboven. Zwartgroene sloten, die naar regentonnen ruiken met slierten eenden, die elkaar niet los durven laten. En het landhuis uit de 18e eeuw heeft zijn voorname gedaante ook herkregen: het verschrikkelijke rode zand, dat een sportclub er als een brutale vlock had uitgestrooid, is weg. De luide krijsende stemmen zijn weg en ook de sportbeschuiten die men er voor 5 cent consumeren kon. Niemand mag er meer in voorlopig. Welig woekert het onkruid over de paden, en

achter het krullende smeedwerk van het zware ijzeren hek onder de oude bomen om het statige landhuis met de hoge ramen is de verre herinnering aan de 18e eeuw weergekeerd.

In het hotel-restaurant 'Van ouds de Schapenbrug' hebben we een meevaller: onder de brede waaiers van de kastanjeboom bij het water zit vandaag niemand. In het gedeelte met de blauw-gele zonneparasols is het overvol. We zijn in het goede gedeelte beland: dat met de blauw-rode parasols en de kastanjeboom. Zomerachtig nadrukkelijk fluit een vogel vlak boven ons hoofd. Maar er zijn geen croquetjes meer en ook geen schelpjes huzaren-salade; we herinneren ons duidelijk deze gerechten steeds in de Schapenbrug gekregen te hebben. Er schijnt niets meer voorradig te zijn aan kleine goedkope consumptie; dus bestellen we maar biefstukken. Ook is het me nog nooit gebeurd bij de Schapenbrug, dat een kleine waard buigend en zeer onderdanig begroeten komt. Ik mag zoiets wel – ik houd van vriendelijke manieren. Alleen duurt het met die biefstukken wel erg lang. Dus loop ik ergens binnen en informeer eens, hoe het met de biefstukken staat. 'Wat voor biefstukken?' vraagt driftig een in het grijs gekleed heer met cholerisch uiterlijk. Het is niet onze vriendelijke waard van zoëven. Ik probeer het eenvoudige feit van geen croquetjes of huzarensla, maar wèl biefstuk uit te leggen. Er komt een kellner in rok bij; de kellner, die zoëven bediende, had iets gewoons aan met een bevlekt voorschoot. Wij kennen elkaar niet, de gerokte kellner en ik. Met de man in het grijze pak is iets vreselijks gaande: hij is aan heftige gemoedsbewegingen ten prooi en even grauw als zijn costuum is zijn gezicht geworden. Ik zie tevens, dat nog steeds bij hotel restaurant de Schapenbrug croquetjes en schelpjes ten zeerste aanbevolen worden op een extra bordje: Heden verse croquetten en diverse saladen. 'Waar zit u?' vraagt de driftige man in het grijs inquisitorisch. Mijn eenvoudige verklaring met

uitgestoken vinger en het woord 'Daar' dreigen hem noodlottig te worden. 'Ik ben een ander,' hijgt hij met benauwende mystiek en bij lange na niet met de groot menselijke bedoeling, die het enigszins in de verte verwante 'tat twam asi' met Oosterse wijze en klare bevrijding aanduidt: 'jij bent ik'. Het is een hete Augustusmiddag geweest en zelfs een restaurateur in een glad grijs pak staat aan al wat menselijk is bloot. Van grauwwit is 's mans geelaat blauw-rood geworden, en hij zegt ongewone, zo niet mystieke dingen, maar dan meer de mystiek van het Westen: 'Ik ben een ander,' pretendeert hij weer. Het liefst zou ik gauw weg willen naar de kastanjeboom: we hadden het daar zo goed getroffen. Doch een woordenstroom breekt uit de geplaagde man los. Over Groot Schapenbrug met blauw-gele parasols en Klein Schapenbrug, waar een schurk, een halsafsnijder, een concurrent, kort gezegd 'een ander' het gewaagd heeft blauw-rode parasols aan te brengen, om eventuele argeloze bezoekers van Groot Schapenbrug biefstukken af te zetten. O hemeltje neen: geen 'tat twam asi', zachte en onverbiddelijke wijsheid die van het Oosten is – geen barmhartig en verlossend 'jij bent ik', maar 'ik ben een ander', een heel andere dan de armoedzaaiër van hier naast van Klein Schapenbrug, waar niemand zit en die het toch durft te bestaan, parasols te zetten en biefstukken in bestelling te nemen, twee biefstukken nog wel. 'En we hadden juist een paar mooie biefstukken in huis', mediteert de gerokte kellner hoofdschuddend. 'Bij een volgende gelegenheid misschien eens, mevrouw,' zegt de nu normaal en restaurateur geworden waard van Groot Schapenbrug vals en zoetsappig en met een haatblik naar de mooie kastanjeboom. In Klein Schapenbrug, dat er als een bijtuintje van Groot Schapenbrug uitziet en waar ik in het vervolg steeds heen zal gaan, was de ontvangst feestelijk en de biefstuk gereed gekomen. Verse biefstuk, pas bij de dorpslager gehaald. De kleine waard bewaakte de afwikkeling van het mid-

dagmaal met vaderlijke zorgzaamheid. Hij had diepe zorgplooien in zijn oud, vriendelijk gezicht. Hij was verdrukt geworden en klein gemaakt in de strijd op leven en dood met 'hotel restaurant Groot Schapenbrug'. De blauw-rode parasols zullen niet helpen, noch de gebeurtenis met de biefstukken. Voor mijn tas werd een extra stoeltje gebracht en beurtelings informeerden de kellner met het voorschot en het verdrukte waardje, of alles goed smaakte. O, de behandeling was uitstekend en meer dan dat, maar het zal niet helpen. Er is iemand vlak naast die alles heeft: de klandizie met auto's, de croquetten en de huzarens. En die heeft 'ik ben een ander' gezegd en hij duldt het niet, een Schapenbrug die maar klein is met twee blauw-rode parasols... Bij het weggaan reeds kon men gesmoorde ruzie horen [want de klanten van Groot Schapenbrug mochten niet gestoord worden], maar het woord 'biefstuketers' herhaalde zich enige malen heftig achter elkaar.

De zon was al bijna ondergegaan en alom heerste de ongerepthed en stilte van late zomerdagen, die uitblinken kunnen in grote schoonheid en een beetje weemoed.

MENSJES

Ik schijn het stelletje meubels dat ik bij de verhuizing weg wil doen, aan iedereen beloofd te hebben voor twintig gulden. Het spijt me, dat ik ze niet ten gerieve van de nieuwe bewoners eenvoudig in het huis kan laten staan of ze door een koopman laten weghalen.

Nu is er beneden in de lege onttakelde kamers iets onaangenaam rumoerigs gaande tussen de werkvrouw en een beeldhouwer. Hoe de laatste op mijn meubels reflecteren kan en zo precies de datum van mijn verhuizing heeft onthouden, is me een raadsel. Deze man, waarvan ik eigenlijk niet meer dan de naam weet, stormt drie of viermaal per jaar bij me binnen met een zak tomaten onder de ene en een van zijn nieuwe maskers onder de andere arm. Van de kasvruchten pleegt hij dan een gerecht te maken met door mij te leveren eieren en sardines, en verzekert mij een tot de grootste dankbaarheid verplichtende tractatie te bezorgen. Daar ik wel van afwisseling op culinair gebied houd en bovendien niet de moed zou bezitten de meeslepende geestdrift te dempen, waarin de kunstenaar zijn gastronomische voorbereidingen maakt, kijk ik alleen ietwat verbijsterd toe, hoe er een eigenaardig geel-rood mengsel tot stand komt, dat niet kwaad smaakt en waarvan de beeldhouwer ongelofelijke porties naar binnen werkt.

Mijn huisgenoten maken zich bij deze bezoeken steeds uit de voeten. Ze hebben een aan het bovennatuurlijke grenzende afkeer van de tomatenschotel en de krasse uiting van meningen, die de ontwerper er van ten beste geeft. En laat het mij direct maar toegeven – juist deze enormiteiten van meningen hebben gemaakt, dat ik een raar zwak voor deze beeldhouwer heb gekregen. Ik heb bewondering voor een man, die met dartele opgewektheid van twee grauwpapieren pakketten verklaart: 'Dit is m'n

hele bezit op 't ogenblik – het pak tomaten en m'n nieuwste masker.'

Nu wil hij meubels hebben, deze laatste der bohémiens, zich onvrij maken met een ameublement, een kapstok en een belastingbiljet – inplaats van zorgloos op een zolder te blijven bivakkeren, die alleen gemeubeld is met gammele kisten, een hoeveelheid klei en gips en enkele bizarre verbeeldingen, die hij uit deze materiën heeft doen ontstaan. Ik weet dat alles heel erg zal worden, wanneer hij de meubels krijgt [hoe komt hij eigenlijk aan de f 20.-?]. Hij zal in een der saaie nieuwe wijken een derde étagetje huren, voor de zakelijk ingedeelde vensters mijn afgedankte vitrage-gordijnen ophangen en met het fantastische meisje, waar hij altijd mon amour tegen zegt, trouwen. Een kruideniersboekje en andere verantwoordelijke verplichtingen zullen maken, dat hij nooit meer mon amour tegen zijn vriendinnetje zal zeggen, die geen leuk, kleurig in bonte lappen gehuld vriendinnetje meer zal zijn, maar een nette mevrouw in een donkerblauw mantelpak. En zulke mevrouwen zijn er tòch al zóveel. En hij – hij zal een illustratie worden van 't navrant-geestig lied 'De kleine burgerman met zijn confectiepakkie an.' O, hij mag geen confectiepakje van f 14.75 met twee rijen knopen dragen, want zijn hardpaarse Russische kiel vloekt zo heerlijk tegen zijn vuurrode haren. Laat de werkvrouw ze maar nemen, mijn onzalige overtollige meubels. Misschien zullen ze bij haar minder onheil stichten. Ze heeft toch al twaalf dessertvorkjes in étui door de cadeaubons van haar goedertieren margarineleverancier. En het bezit van een schemerlamp met imitatie-perkamenten kap is haar mogelijk gemaakt, doordat zij haar zeepvlokken van een weldoener der mensheid betreft. Goed, laat zij maar van mijn meubels genieten, wanneer zij bij de voorname schemer van deze lamp haar dessert tot zich neemt.

Met deze verlossende gedachte keer ik mij enigszins te-

vreden om [heb ik reeds verteld, dat ik lafhartig naar bed was gegaan, om me aan alles te onttrekken, zoals mijn huisgenoten het noemen?]. Ik kampeer met een petroleumkachel op m'n kamer, waar alleen nog het bed staat. Een verhuizing heeft niet meer de bekorende aantrekkingskracht, die ze in mijn kinderjaren voor me had. Er komen geen onverwachte dingen meer uit koffers en kasten, geen onbruikbare geheimzinnigheden, die ik nog niet gezien heb en die dus bijzonderheden zijn. Een verhuizing is niet meer een wilde verbijstering voor de overigen en een gelukzalige vervoering voor mij. De overigen doen kalm hun plicht met verhuismannen en statistiekachtige lijsten van voorwerpen die mee of niet mee moeten, – van geheimzinnige onbruikbaarheden geen sprake meer. Ik ben de enige die niet zijn plicht doet, maar juist iets heel verkeerds met de voorwerpen, die niet mee moeten. Ik schijn ze iedereen voor twintig gulden beloofd te hebben. Het regent aan een stuk door en beneden wordt het lawaai daverend. Ik ben van plan me meer dan ooit te onttrekken met een boek van Joseph Conrad, dat me het kampeement in de onttakelde kamer met de petroleumkachel en de toekomstige drie jaar oude étage, waar ik nu al een hekel aan heb, doet vergeten: '...ik stuurde aan op Java – weer zo'n gezegende naam, net als Bangkok. Ik stuurde vele dagen...' O, Joseph Conrad!

Waarom moet deze onzalige werkvrouw nu het woord pensioen uitgillen? Waarom kunnen ze me niet in mijn dromen en verbeeldingsreizen met rust laten? '...en ik had er een pensioen mee willen beginnen met de rest op afbetaling, lelijke uitzuiger...' versta ik nu duidelijk na met veel moeite in de werkelijkheid teruggekeerd te zijn. Pension, afbetaling, stofzuiger, politierechter, gevangenis. Dat van de politierechter weet ik door grappige verslagjes, die wel eens in het ochtendblad staan. Er worden meestal gevallen van delirium tremens, burenruzies en verduisteringen bij afbetalingssystemen in beschreven. Ze eindigen

in het beste geval met geldboeten, maar in 't algemeen komen er rijkswerkinrichtingen en huizen van bewaring in te pas. En tot nog toe woonde ze toch heus wel heel knusjes en tevreden, deze werkvrouw, met haar dessertvorkjes en schemerlamp en het door haar jongens gemaakte knarsende radiootje. Doch mijn oude hoed uit Italiaans stro met de afhangende linten kleedt haar bepaald ongunstig – zo'n hoed, die reeds lang uit de mode is, maar aldoor bewaard wordt, om eens weer in plaatsen met gezegende namen tot zijn recht te komen. Niet waar? – daar worden immers nog deze fantastische Florentijnse hoofddeksels gedragen?

Het verwenste stelletje meubels, dat ik iedereen voor twintig gulden beloofd schijn te hebben, is inmiddels tot een soort belegerde vesting geworden. De beeldhouwer heeft voor alle zekerheid beslag op de tafel gelegd door er eenvoudig bovenop te gaan zitten – in 'n zware sweater van mij, die ik eigenlijk niet van plan was weg te doen. De werkvrouw heeft in een der stoelen plaats genomen – breedbeens en met de joyeuze hoed op: 'Dat gun je me nou niet, hè, rooie armoedzaaier, [waarom verwijten de armen elkander steeds hun armoede?] ik as de mefrou van een fijn pensioen met nette commesaals en een eikenstel met gobelien?' De beeldhouwer antwoordt niets anders meer dan: 'Ja, dame,' en 'pardon, dame,' en ziet er in mijn zwarte sweater uit als een anthraciet-kabouter uit een luxe-kolenhandel.

Mijn huisgenoten verwijten mij vaak bij andere hinderlijke eigenschappen mijn gebrek aan prestige. Nooit is mij dit gemis zelf duidelijker gebleken dan op deze kille en illusieloze Januari-namiddag in het leeggehaalde huis met de balorige meubelpretendenten.

Eigenlijk ging ik ze een beetje onuitstaanbaar vinden, deze eierzuchtige werkvrouw en de kunstenaar met burgermans-aspiraties. Ik wilde naar Joseph Conrad en zijn gezegende namen terug – en de aanblik van de romantische

hoed op het hoofd der werkvrouw begon me te irriteren, om van de nog werkelijk in fonkelnieuwe staat verkerende sweater maar te zwijgen.

Ik was langzamerhand in de melige toestand van prikkelbare verveling gekomen – een vermoeide, eerloze toestand, waarvan de hoofdgedachte is: van alles af willen zijn, onttrekken, zoals de huisgenoten het al eerder genoemd hadden. En ik besloot de meubels zonder enig geldelijk voordeel gelijkelijk te verdelen, – een besluit dus, waarmee alleen de reeds aangehaalde, geestige verslaggever van politierechterzaakjes gediend kon zijn...

Toen kwam de nicht – met een kruier, een bankbiljet van honderd gulden en de verkleinwoordjes, die ik vroeger zo onprettig aan haar vond. 'Dag, mensjes,' zei ze tegen ons. Ik geloof niet, dat mijn ongeestige nicht een bijzondere bedoeling met dit woord mensjes had. Maar mij trof het als een fel-bittere spot, – jullie ruziemakende mensjes, jij kunstenaar en werkvrouw en jij mensje zonder prestige, mensje, dat iedereen voor f 20.– meubels belooft [tot geluk ook aan deze arrogante nicht], mensje waar andere mensjes alles mee durven uit halen, mensjes, wanneer worden jullie eindelijk eens mens! –

Sterker dan al mijn goedgeemeende, hoewel enigszins vage beloften is de uitwerking van een tastbare kruier en een bankbiljet van honderd gulden, afgezien van een nicht, die tegen een anthraciet-kabouter zegt: 'Mannetje, wissel jij dit biljetje eens ergens in de buurt – en een kwartje voor jou, baasje.' Het anders ontzettend brutale baasje holt gedwee weg en de werkvrouw maakt ijverige schijnbewegingen met een bezem, hoewel ze vergeten heeft de hoed af te zetten. Maar dit is ook niet meer nodig – nicht heeft toch reeds alles gezien, zonder een spier te vertrekken. Zo heeft nicht mij trouwens al eens eerder verrast – o, hoe lang schijnt dat geleden! Toen was het een troepje straatkinderen, dat ik in huis had gehaald bij afwezigheid van mijn ouders. Ze waren me ook de baas en pasten mijn

kleren en hoeden. En nicht groette liefjes: 'Dag, kindertjes,' zoals ze daarnet: 'Dag, mensjes,' zei, — zonder een spier te vertrekken.

Wanneer nicht met de meubels verdwenen is, breekt er een soort kleine orgie los. Een orgie met het tomatenbaksel van de beeldhouwer en een fles punch, die hij maar direct van de f 20.— heeft gekocht 'voor ons allemaal'. De vijandschap, die het bezit dreigde te ontketenen is als weggevaagd en de werkvrouw legt de kunstenaar, die ook al voor arts heeft gestudeerd, in alle vriendschap een geheimzinnige kwaal uit, die zij zenuw-zinkings noemt.

Natuurlijk heb ik sterk de schijn tegen me, wanneer mijn huisgenoten vermoeid van de driejarige nieuwe woning terugkeren en mij opgewekt te midden der verhuizing bij punch, tomaten en wetenschappelijke gesprekken treffen. Zij weten niet, welke strijd ik reeds gestreden heb.

's Avonds verlies ik dan de laatste rest sympathie die er misschien voor me over was gebleven — 's avonds, toen nog twee vertoornde lieden het stelletje meubels kwamen opeisen, dat ik iedereen voor f 20.— beloofd schijn te hebben...

EEN KLOK LOUIS PHILIPPE

Dat was dan ook het enige, wat ze nog wilden doen: die klok kopen, omdat het een familiestuk was. Met het overnemen van die klok hadden ze dan aan hun familie-plicht voldaan – daarna kon ik van honger omkomen of in het water springen – zij wasten hun handen in onschuld, de familie van Schoonzicht, zij hadden het hunne gedaan. Ze deden al aan Liefdadigheid naar Vermogen en het Leger des Heils, ook een beetje aan de Joodsche Invalide om een kans nòg een Schoonzicht erbij te krijgen – aan mij 'deden' ze niets verder dan de klok.

Ik had iets heel ergs gedaan, iets onvergefelijks – zowat even erg als inbraak met roof en valsheid in geschrifte: ik had mijn geld met de grootst mogelijke haast en met veel plezier 'opgemaakt'. Met veel plezier – dat was het allerergste. Ik had voor mijn geld lang ziek mogen zijn, operaties er mee mogen bekostigen en een dure begrafenis. Dan pinken familie en bekenden een traan uit hun kennissenogen en zeggen iets begrafenisachtigs; en ergens zijn ze natuurlijk dolblij er zelf nog bij te mogen zijn [ik bedoel bij het leven]. Maar je hebt kleine en grotere zilverschijfjes gehad en beduimelde papiertjes, waar getallen op stonden. Voor schijfjes en papiertjes was veel te krijgen: reizen, Breitners, vriendelijke gezichten, Çiva statuetten en opvallend veel goede kennissen. Ze vonden het prettig en gezellig van me, die goede kennissen, dat ik zo nonchalant met schijfjes en papiertjes omging. En nu vinden ze ineens, dat ik er niet goed mee omgegaan ben; ik had ze moeten opsparen, zeggen ze, en beleggen of zo iets – en ze zijn geen goede kennissen meer. En de familie op Schoonzicht vindt dit geen tijden, om zo met je geld om te springen. Ik vond het juist de tijd ervoor. Men heeft mosterdgas uitgevonden en bommen, die door alles heen gaan – ik heb het vaak op de film gezien. Zo ver moet je niet den-

ken, zegt de familie op Schoonzicht en heeft kisten vol levensmiddelen opgeslagen voor 'zo ver'. Misschien zal er nooit meer oorlog komen – dan heb ik veel genot en plezier van mijn schijfjes en papieren getallen gehad. Misschien komt er heel vlug oorlog, met bommen en granaten – dan heb ik veel plezier en genot van mijn ruilmiddeltjes gehad. Ik heb nergens spijt van – van geen roekeloosheid, geen roes en geen onbedachtzaamheid – ik heb alleen spijt van de kostelijke dingen, die ik verzuimd mocht hebben... En toen de 'Polis' der begrafenis-onderneming in de bus lag, direct heel vlug alles opgemaakt. [Met Polis werd blijkbaar 'Prospectus' bedoeld – geheel aangepast aan de droeve omstandigheden bij een begrafenis-onderneming]. Onverdraaglijk idee punt I der 'Polis' b.v.: 8 personen achter mij in rouwauto's, die, wat in punt VIII behandeld wordt, koffie en thee op de Begraafplaats zullen nuttigen. De mensen, die om mij zullen treuren, zijn geen 'personen' en zullen zij met 6 anderen in staat zijn koffie en thee te consumeren op mijn begrafenis? – onsympathiek idee... De antiquair Hirsch kende me nog van een tijdje geleden. Hij haalde direct het masker voor de betere klanten te voorschijn. Ja, bij hem was misschien nog een klok Louis Philippe in palissanderhout onder een glazen stolp te krijgen – een uniek stuk, uiterste prijs, omdat ik het was – f 100.—. Hij had me verkeerd begrepen – ditmaal wou ik een klok als boven beschreven verkopen. Wat kon ik daarvoor vragen? De antiquair rukte 't masker voor de betere klanten direct af en zette nonchalant zijn allerslechtste op, het zat vol plooiën en ontevredenheid, het was in zijn soort een uitstekend masker met veel karakter. Kort en goed, de klok, die ik in een koffer meegetorst had, de klok Louis Philippe palissander onder glazen stolp, die ik ditmaal verkopen wilde, was f 15.— waard, zei de antiquair. Daar wilde hij haar desnoods voor nemen. Het scheelt f 85.—, of men bij een antiquair iets kopen wil of te verkopen heeft.

Men leert veel, wanneer men geen schijfjes en getallenpapiertjes meer heeft. Men leert de verschillende maskers kennen, die de mensen bij zich dragen – ergens in hun jaszakken, geloof ik. Iedereen schijnt een smoezelig zakje te hebben, waar hij zijn gelegenheidsmaskers in bewaart. Men leert ook de *Umwertung aller Werte* op het gebied van antieke voorwerpen kennen – men leert veel – grote genade, wat leert men veel! – Als kleine wraak zei ik losweg: 'Hardlooper aan de overkant heeft dat Wedgwoodservies verkocht voor 900.' De antiquair Hirsch werd bleker dan het zuiverste Wedgwood en verklaarde met slordige stem, dat het Wedgwood van Hardlooper zo vals als een kat was en hij, Hirsch, een echt al voor 300 gaf. Daarna scheen hij zich gereed te maken, direct bij Hardlooper 'aan te gaan', na nog geïnformeerd te hebben, welke idioot het gekocht had en of hij het reeds in huis had. 'Iemand in het Charleston-hotel, een Australiër,' antwoordde ik met die grote zekerheid, die alleen een pertinente leugen geven kan. Misschien ging hij nu eerst nog naar het Charleston-hotel. Het kon een middag van leuke misverstanden worden, en Hirsch en Hardlooper hadden wat om handen in deze slappe tijden.

Ik vond, dat ik de klok maar voor winkelprijs zou wegdoen, net als Hirsch. Ik werd een kleine Hirsch; zo ver kan het met iemand komen. In het dorp waren uitstekende banketbakkers-winkels, gaslantaarns en Herfst. Ik zou iets weemoedigs en literairs over de Herfst kunnen zeggen, maar daar moeten jaarlijks vele met fantasie begaafde, ingenieuze mensen iets nieuws over schrijven, elk jaar weer – bij elke nieuwe Herfst. Ik wil geen concurrent zijn, waar het leven toch al zo moeilijk is bij de crisis; en eigenlijk trof me in een der confiseur-etalages een taart. Het was een taart met vier etages van verschillende kleur, *Reine de France*-taart geheten. Ik kon zien, dat zij precies zo zou smaken als zij er uitzag – ik had extra mijn koffer met de klok op de met bruine en rode herfstbladen bedekte stoep

gezet. Altijd zullen herfstbladen bruin en rood zijn, daar kunnen de fantasie-begaafden zich ten minste aan houden in hun jaarlijkse natuur-éloges. Ik had het een tijd lang moeten doen met artikeltjes van een goedkoop kruideniers-concern – vandaar denkelijk mijn bijna pathologische belangstelling voor de Reine de France. Ik hoopte, dat die banketbakker nog open zou zijn, wanneer ik van Schoonzicht terug zou komen.

Toen ik de netjes opgeharkte tuin van dat buiten binnen stapte met mijn zware koffer, had ik het gevoel van een werkloze kantoorbediende, die met postpapier en zeep leurt in een afgedragen demi-saison. Wanneer ik ooit weer schijfjes genoeg heb, zal ik zulke ongelukkigen altijd goed bedenken. De familie op Schoonzicht had schijfjes genoeg, de goede tijd van de tabak meegemaakt en daarna alles opgespaard en behouden. Ze keken op een laan uit daar, een laan met ook huizen als Schoonzicht en opgeharkte tuinen. Ze keken als in een spiegel in die laan, wanneer ze naar de overkant keken. Binnen was alles bruin en de haard brandde juist even te weinig, om het aangenaam warm te maken. Ik werd vreemd ontvangen, half als familie en half als déclassé. – maar ze waren toch heel vriendelijk. Ze keken me bekommerd aan met hun rechtschapen familiegezichten en ik kreeg thee. Het koekje, dat me erbij werd aangeboden, was van het zelfde grote, doch uiterst goedkope kruideniers-concern, waar ik met zulk een tegenzin de enigszins droge versnaperingen van betrekken moest. Om de hoek van de laan was de taart Reine de France te krijgen. De thee was bruinig warm water, doch de Schoonzicht-familie dronk ze blijmoedig tevreden met kleine voorzichtige teugjes. Ze deden alles voorzichtig: voorzichtig de kamer verwarmen [de haard was aan het uitgaan, maar het was zacht weer, vonden ze], voorzichtig geld opsparen en voorzichtig leven. Ze zouden, als het even kon, ook voorzichtig sterven aan het kleine lichte attaque'tje, dat in de familie traditie

was geworden. Aan de bruine muren hingen in bruine lijstjes reisherinneringen. Elk jaar maakte de familie een reisje òf naar Zwitserland òf naar de Dolomieten de laatste tijd. Ik stel me die landen in het vakantie-seizoen als een soort familiekloven voor. Alle 'betere' Hollandse families gaan in dezelfde anderhalve maand bij zo'n kloof zitten in een beter soort hotels – waar allen op dezelfde tijd ontbijten, lunchen, dineren en iets aan de natuur doen. In het begin zijn ze allemaal op precies dezelfde ogenblikken een beetje onwennig en hun magen wat in de war. Daarna gaan ze allen een beetje meedoen aan de vakantie, de natuur en de rare mensen, die je er ziet. Ten slotte komen ze terug in hun laan, in hun bruine kamer met de clivia's en het blauwe Delftse porselein – en dat is dan het prettigste van de hele reis.

In de tijd, die de familie van Schoonzicht in een vakantie-kloof doorbracht, heb ik er eens alle rozen weggeplukt, die over het hek hingen, rode zoetgeurende rozen. Ik vond, dat het wel mocht, omdat ik nu eenmaal van de familie ben en de familie zelf er toch niets aan had. Nog vroeger – in het voorjaar, als ze 's avonds bij hun slappe thee zaten – heb ik jasmijn en kamperfoelie van Schoonzicht meegenomen. Op avonden, die volgden op warme lichte dagen, die naar hooi ruiken. Vaag hoor ik ze over geld praten en over zonde, en welk een goed leven ik had kunnen hebben, wanneer ik zuinig ware geweest. Ik denk aan de geur van de jasmijn, die zoet en sterk is als de Zomer, het leven en de liefde. Bitter en sterk ruikt de Herfst – het is iets heerlijks in de Herfst aan jasmijn en kamperfoelie te denken. En als een misdadiger, die naar de plaats van zijn misdaad terug moet, vraag ik ineens zonder enige overgang: 'Vinden jullie het niet heerlijk, jasmijn en kamperfoelie in de tuin te hebben?' Het is een ogenblik stil – bruin en stil. Ze hebben, geloof ik, nog iets van een lijfrente gezegd – een rente op mijn lijf; dat had ik kunnen hebben, mijn leven lang – levenslang. Maar beleefd als ze zijn, geven ze ant-

woord op mijn vreemde vraag: Neen, tante en nicht houden niet van jasmijn en kamperfoelie, ze vinden het te sterk ruiken, ze krijgen er hoofdpijn van, en oom kan het niet schelen – het duurt trouwens maar kort, jasmijn en kamperfoelie, anders zouden ze er te veel last van hebben. Zolang ik leef en lopen kan, zal ik jasmijn en kamperfoelie bij Schoonzicht wegnemen in het korte stukje leven, dat er jasmijn en kamperfoelie bloeien zal. Er komt een grote sympathie en een oneindig medelijden bij me op: zo zijn hun arme levens trots schijfjes en papieren-met-getallen in safes en brandkasten. Eens in het jaar in een kloof met maagpijn zitten, wanneer de jasmijn bloeit; hoofdpijn, kille grote kamers en koekjes van 5 cent een ons. Ze gunnen zich zelf niets, ze mogen zich zelf niet lijden. Hoe kan ik dan verlangen, dat ze mij buiten die klok nog helpen zouden. Het enige plezier dat ze hebben, zijn de opgeborgene dingen in de safe – als men dan nog van plezier mag spreken. – Ik knik goedig van 'ja' op alles, wat ze me nog zeggen: ik had buiten de lijfrente een half villaatje kunnen hebben en zekerheid voor de oude dag. Zekerheid voor de oude dag – die hebben zij, ze zitten er midden in, elke dag zekerheid tot de dood er op volgt. Het begrip half villaatje stel ik me altijd voor als een doorgesneden huisje met een doorgesneden tuintje ervoor – ja zelfs de enkele boom van het tuintje zie ik doorgezaagd tot op de helft. Doch ergens voel ik, dat ze gelijk hebben – altijd hebben mensen van Schoonzicht gelijk. Mensen van Schoonzicht – ik heb zulke koude voeten bij jullie uitgedoofde haard gekregen en zulk een medelijden met jullie fantasieloze levens. Bijna wil ik de klok zo maar weggeven; ze schijnen er echt plezier in te hebben. Het is een klok, die bij lief en leed haar slagen deed horen; er worden van klokken altijd de onmogelijkste dingen verlangd. Met Oudejaar vooral moeten ze hun uiterste best doen, de familie klokken. Het is een familie-klok, niet lelijk doch tante-achtig [ik geloof, dat zij veel bij oud-tantes heeft gestaan]. Zij staat op hun

buffet, of zij er nooit weg is geweest, zij is weer thuis, de klok Louis Philippe.

Gelukkig heeft de gedachte aan de taart Reine de France me niet verlaten, integendeel – bij de droge populaire koekjes is die taart me tot een soort van prettige obsessie geworden, anders had ik ze de klok maar eens cadeau gegeven. En met de gedachte aan die luxe taart valt me gelukkig de rekening van de bakker in en de vele andere rekeningen en de maskers voor slecht betalenden – alles valt me nog juist op het goede ogenblik in. Ik krijg prompt de f 100.—, die Hirsch vraagt, wanneer hij zijn zondagse masker heeft opgezet. Ze strijken het bankbiljet zo glad, alsof ze een kind, dat meegegeven wordt om op visite te gaan, nog even netjes het jurkje recht trekken. Maar ik heb liever verschillende biljetten, ik ben bang, dat de banketbakker niet wisselen kan straks. En nu krijg ik vier nette kindertjes mee – ik bedoel vier gladgestreken biljetjes van 25. 'Zal je er ook goed zuinig mee zijn?' vragen ze bekommerd, die goeierds, die arme, lieve, zielige familie van Schoonzicht. 'Zet het nu op een spaarbankboekje,' raden ze me nog aan. Ik beloof ze een blauw Delfts bord, ook een familiestuk, ook niet lelijk, tante-achtig en voor Schoonzicht zeer geschikt. Er zijn zoveel Delftse borden in Holland in bruine kamers met Clivia's.

Het is heerlijk over bruine natte bladeren te hollen. De Herfst ruikt bitter in de schemering. Iets mag ik toch ook wel over de Herfst zeggen – de Herfst hoort bij dit verhaal. Ik hol met mijn hele kapitaal bij me naar de Reine de France. Het is verrukkelijk, een geweldig stuk Reine de France in een licht geworden koffer bij zich te hebben in plaats van een zware klok Louis Philippe in palissanderhout...

DAG VAN KLEINE DINGEN

I

Want wie veracht den dag der kleine dingen?

Zacharia 4 : 10

Dat reisje beloofde niet de minste perspectieven – ik nam mijn derde klas kaartje in ontvangst, zoals men een onbenullig reclametje op straat aanpakt. Alleen kon ik het niet na een poosje weggooien – er was iets voor betaald, er zou een dienstje voor bewezen worden – men werd met enige andere min of meer uitgebluste lieden van de ene plaats naar de andere vervoerd. Even zo saai en mathematisch stipt als in de schoolopgaven: 'A vertrekt om 8.38 naar Z. B en C stappen na 32 minuten te X uit, alwaar de trein 6 minuten stopt. A heeft dan de coupé voor zich alleen en slaapt 46 minuten. Hij wordt wakker, als de trein te Z aankomt. Hoe laat is A in Z?'

Als regel gaan in de schoolopgaven A, B en C met ferme energie blijmoedig op hun doel af om kilometers te tellen of elkaar de loef af te steken in het vlugge aankomen. Ik echter moest tegen mijn zin op kamers uit, in een vreemde stad, niet eens voor mezelf [waarvoor de goden me mogen behoeden]. En al zou zich nog eens weer het onvermijdelijke en benauwende feit voordoen, dat ik tegen een zekere som het recht zou kopen op een deel van het home, de sfeer en de maaltijden van een mijner medeschepselen, dan draag ik tenminste de verantwoording voor de eigen kuil, die ik graven moet en niet die voor een ander. Want het oude sombere beeld van de gegraven kuil past wonderwel bij haast alle kamers die verhuurd worden, 't zij met bad en stromend water – warm en koud – 't zij met huiselijk verkeer of beschaafd gezellig milieu.

De twee steeds weerkerende angstdromen, die me het meest verontrusten, zijn de nog-kind-en-op-school-zijn-nachtmerrie en de hospita-nachtmerrie. In beide zijn mijn ledematen als lood en ben ik onder de boze ban van huise-

lijke, schoolse en alledaagse kwelduivels. Het is een der heerlijkste gewaarwordingen in dit bonte korte leven uit een dezer beklemmende nachtmerries te ontwaken en vlug mee te kunnen doen aan dit zoëven genoemde kleurige, al te snel zich afwikkellende bestaan. Goede sterke thee drinken in plaats van melk of spoelwater – in vertrouwde welwillende ogen zien in plaats van in wantrouwende en vijandelijke. Het werkelijke sterke leven zonder de maandelijkse rapporten op het gebied van wetenschappelijke dan wel huishoudelijke afrekening. Ik hoef geen leraren meer met eerlijke oogopslag trouwhartig aan te kijken, of ik er alles van begrijp, terwijl ik intussen denk 'stik vent' – en het is ook niet meer nodig het balletje gehakt of de osselapjes, het eikenhouten theemeubel en de brutale kinderen van diverse hospita's met walgelijke huichelachtigheid te loven en te bewonderen. Ik hoef haast nooit meer vals te zijn...

Maar ik zal met energie en objectiviteit gewapend kamers gaan zoeken voor anderen – voor verre buitenlandse familieleden. Ik denk dat een geraffineerde duivel uit de diepste onderwereld ternauwernood zulk een straf zou kunnen bedenken – het verhuren van kamers aan verre vreemdelingen, die dus dubbel vreemdeling zijn. En ik zal daar een soort impresariolorol bij moeten spelen, zonder de aansporende tamtam en reclame, die anders inhaerent zijn aan deze bemiddelende functie.

Zou een impresario ooit derde klasse reizen en er op letten, dat iemand met een gleufhoed scheef op zijn hoofd midden op de dag trompetachtig snurkt met zijn gezicht tegen de versleten voering van zijn opgehangen overjas – zou een impresario hier prompt moedeloos van worden? – Wat begint mijn onderneminkje al beroerd! En nu wij toch onder elkaar zijn, u en ik en mijn imaginaire impresario, kan ik meteen de openhartige vraag stellen: Zou een impresario ooit verlegen zijn en zich generen voor de rare, pijnlijke en onverwachte dingen, die een ander doet in

zijn onschuld, zijn narigheid en zijn eenvoudige verhuurders-menselijkheid? En zelfs wanneer een impresario zich generen mocht – alles is mogelijk, een mens is een mens – zou hij dan een kleur krijgen en onuitvoerbare beloften doen uit medelijden met de zieligheid van anderen? Och wat, hij zou enige passende woorden en een bouquet bij de hand hebben, de impresario, en die zonder blikken of blozen overreiken bij de ergste blunder en verder afwachten, hoe het met de cassa gaat. En vooral geen onuitvoerbare beloften doen, die met contractbreuk op één lijn staan. Noch zich laten vertederen door drie katten met rinkelende belletjes om, tenzij deze dieren de reclame, de roem en de recette zouden ten goede komen. Maar de danseres moet prima zijn, bij de gratie Gods, die van het publiek en der toonaangevende bladen, – dan pas zouden drie van belletjes voorziene poesen te pas kunnen komen, om de charmes, de foto's en het liefderijke innerlijk van de geïntroduceerde luister bij te zetten. Doch geen menagerie ter wereld zou baten, wanneer ongunst van het publiek, kilte der critiek en leegte der cassa de ongelukkige mochten treffen – zelfs Godes gratie niet.

Bij een hospita is het meestal brandhelder of tamelijk vuil, wat beide verschrikkelijk is. De brandhelderen zijn schriel, bekrompen van geest, hard van gemoed en afschuwelijk rechtvaardig. De nogal vuilen [hier in Holland kent men het begrip volkomen vuil niet] zijn goedlachs, royaal van aard, een beetje leugenachtig, een beetje diefachtig en in nooit ontwarbare netten van voorschotten verstrikt. Bij beiden krijgt men een burgerpot, die sinds generaties zonder fantasie en met veel reuzel en maizena wordt samengesteld en vermoedelijk door het laatste gruwelijk feit 'degelijk' wordt genoemd. Verder zijn hospita's zwaar in het leven teleurgestelden, haar jeugd, liefde en andere wensdromen zijn meestal in neurotische traumata ontaard, een toestand, die ze wantrouwig, onrustig en vooringenomen heeft gemaakt.

Hoe groot was mijn verrassing dus een bejaarde vrouw aan te treffen, waar iets theosophisch van uitging en die geen onkiese vragen deed naar stand, geloof, echtelijke staat, beroep of politieke richting der huurders. Ze stootte niet onverwachts een blikken lach uit, noch deed ze huile-
rige verhalen zonder draad – haar gezicht was niet tot een grimas vertrokken, die naar verkiezing tot alles vervormd kan worden op het gebied der menselijke gevoelens. Het was een rustige vrouw op leeftijd. De katten waren van een uitgezochte schoonheid en lieflijkheid – één rosse en twee witte – en met het lichte gerinkel van de belletjes ging er van dat alles: de vrouw, de katten en het lichte fijne geluid als van kleine klokjes, iets zo zachts en beko-
rends uit als een oud Russisch sprookje.

De andere hospita's waren allen de personificatie der zo-even genoemde nachtmerries geweest, met fikse harde luid-
de roodwangige kinderen, enkelen waren vette weduwen, anderen waren nog in 't bezit van echtgenoten: grote, ge-
duchte vrouwen met kleine bange mannen wisselden af met kleine magere feeksen voorzien van grote goedge reu-
zen – twee categorieën van pantoffelhelden; enkelen – de minderheid – bezaten zelfs echtgenoten die 't voor hun vrouwen zouden opnemen, ook als 't helemaal niet nodig was. Hospita's waren het, die reeds bij hun geboorte voor-
beschikt waren op dit ondermaanse hospita's en niets an-
ders te worden – met ontstellende mededelingen over op-
staan en naar bed gaan en gezamenlijke noen- en avond-
malen, huiselijk verkeer en gezelligheid genoemd.

Er waren dames bij, die met grimmige nadruk vertelden er vroeger niet aan gedacht te hebben maatschappelijk ooit zo laag te zinken – en ik maakte mijn excuses over iets dat ik zelf niet wist en kreeg kleur op kleur. Sommigen zwoeren met van afgrijzen vertrokken gezichten, dat er bij hen nooit margarine in huis en 'over tafel' was gekomen en ook nooit komen zou, al zou het ze nòg slechter gaan dan nu reeds het geval was, – en ik kreeg het gevoel of

margarine iets onzedelijks en misdadigs was, iets waar gevangenisstraf op moest staan; hoewel ik er zelf gebruik van maakte zou ik dit vernederende feit nu voor nog zoveel niet toegegeven hebben. Ik voelde alleen weer het lastige schaamrood op mijn kaken [als manifestatie van mijn margarine-complex] en ik begon een beetje hekel te krijgen aan al die mensen, die me zo aan het kleuren maakten. En ik zag, dat er in de wereld der hospita's niets veranderd was op het gebied van kleingeestige willekeur, varkensgehakt, runderlapjes, minderwaardigheidscomplexen en natte rijst met bessensap: 'Altijd soep vooraf of een toetje na, hè, een griesmeelpuddinkje of een rijstschoteltje met bessensap.' Kortom, de middag was een bont tafereel van Jeroen Bosch-achtige verschikkingen in een hospita's-hel. Evenals vroeger waren ze nog steeds op de zonderlingste dingen trots: een zoon die voor zijn Middelbaar-Engels 'zat', een dochter die met een candidaat in de Godgeleerdheid verloofd was, een reeds lang overleden echtgenoot, die een nieuwe winkelcassa had uitgevonden en een patent er op had gekregen en een baron die zeven jaar dezelfde kamer had gehad – 'altijd even tevreden'. En evenals vroeger schaamden ze zich voor dingen, die mij noch met eer noch met eerloosheid – overigens zeer willekeurige, relatieve en meest valse begrippen – ook maar iets uitstaande schenen te hebben: een kamer die nog niet opgeruimd was, een aanmaning van de belastingen, die de postbode mij ongelukkigerwijze in de hand stopte, omdat ik toch naar boven ging – en niet het minste schaamden ze zich over hun eigen, toch wel vrij beroep van hospita, dat ze echter helaas niet als een beroep opvatten, waar met een beetje goede wil, zorgvuldig gezette thee en minder wantrouwen, maizena en zwetende kaas iets aardigs uit te maken zou zijn geweest – iets dat met gastvrijheid, aangename manieren en hartelijkheid samenhangt, een goed, menslievend en edel beroep dus bijna. Waarom anders zou Rainer Maria Rilke er zo ingenomen mee zijn ge-

weest, dat zijn stamboom terugging tot een Gastwirt ergens in Bohemen? Gastenontvangster zou het kunnen herten. Maar zij hadden de achting en welwillendheid voor zichzelf en voor anderen verloren. Zij waren maandboekjes-schrijfsters met commensaals geworden en daarmee uit.

Doch bozer en verschrikkelijker dan commensaals-endaarmee-uit is de monsterachtig onnatuurlijke positie der 'paying guests' in een 'home' bij een 'dame van standing', met al te beschaafde stem, die geen enkel woord verkeerd uitspreekt -- integendeel veel Engelse en Franse uitdrukkingen met nadrukkelijk goede uitspraak als een hagelbui over je uitstort. Elk gebaar, elk woord hamert het je in: ik ben een dame, denk erom, ik ben een werkelijke dame van standing.

Het huis had parketvloeren, waar men als op rolletjes voortgleed, het huis had alles: goede boenwaslucht, dure etensgeuren, lift, centrale verwarming, alles op het gebied van kranen, geysers en moderne installatie en comfort. Er hingen zelfs etsen van Jan Poortenaar, Bauer en Harting in de gemeenschappelijke dining-room. Tussen 8 en 9 uur 's ochtends, stipt, zou men daar, trek of geen trek, bij winter- of zomerzon of sip-regen met een notaris, twee lyceum-leraressen, een ambtenaar van het Inspectie-wezen, en twee leidende persoonlijkheden van de Koe-mestcentrale het ontbijt moeten gebruiken, breakfast zei de paying-guests-dame, die nu haar laatste grimas had opgezet, de afsluitings-grimas. Ze had er drie gehad: de voorzichtige afwachtings-grimas, de geïnteresseerde betaalgrimas, waarbij de mond tot een nul trok en de losvoornamen voor de kleine bijkomstige huisregels, waar ze me al als paying guest, haar paying guest, beschouwen ging. Ik was, afgemat door al die krampachtige voor-naamheid en standing-sfeer, bijna vergeten, dat ik voor anderen kwam, voor verre buitenlanders eveneens van standing en vermogen, die eigenlijk voor paying guest in

de wieg gelegd waren. Na een uitvoerige geëxalteerde beschrijving van afkomst, exclusiviteit en zelfs enkele stambomen der mede-guests, waar men niet alleen 's ochtends reeds te 8 ure, doch ook, indien mogelijk, gedurende de lunch, en [als regel verplicht] tijdens het dinner, precies om 6.15 mee samen geketend zou worden, volgde een vermoeiend lang essay over voornaamheid en rang der straat, dat zijn climax bereikte in de vraag: 'U kent toch zeker de Carlevliets?' De dame wees met een languissant gebaar naar een beige huis met veel balcon en een laag wit hek, waar een dunne boom en een lange beige auto voor stonden.

Gelukkig kon ik mij verontschuldigen de Carlevliets niet te kennen, omdat ik uit een andere stad kwam – want de Carlevliets niet te kennen scheen iets vernederends en onbehoorlijks te zijn. Waar een Carlevliet woonde, daar was standing en cachet en een soort fluïdum, dat de hele omgeving in voornaamheid dompelde. In de omgeving der Carlevliets werden geen pensions met commensals geduld, doch alleen, als grote uitzondering, homes met parketvloeren voor paying guests, geleid door een weduwe van een ex-ritmeester der blauwe huzaren.

Schuin boven het huis van de Carlevliets had de zon nog een beetje goud en rose en violet in een wolk achtergelaten, nonchalant als de zon nu eenmaal is – eigenlijk behoorde in een Carlevlietse omgeving alles netjes bijtijds opgeruimd te zijn. Maar ik moest vlug in de vrije lucht zijn, vlug nog dat beetje rosse goud opvangen, om niet te huilen en niet te vloeken. Het viel nog net even op het gezicht van de ex-ritmeesters-weduwe, dat late licht, en het maakte alles duidelijk, onbarmhartig en gelaten, zoals alle dingen van de natuur: Verheelde teleurstellingen, het ontvangen van gasten eens in een salon, thans echter in het Engels en van het epitheton [non] ornans paying voorzien, kleine eerbewijzen eens, kleine eer-onthoudingen thans, het huwelijk met iemand voorbestemd tot rang-

verhoging, het weduwschap, voorbestemd tot enige rangverlaging. De zon is meedogenloos, zelfs haar allerlaatste stofgouden korrels huppelen gichelend over een tanig, bekrompen damesgelaat, over mufte, burgerlijke voor-naamheid, het huis van de Carlevliets, en de dwaze conversatie-gezichten van de guests, die juist binnenkomen, teneinde gezamenlijk om zes uur vijftien minuten het dinner tot zich te nemen.

Na nog enige fnuikende ondervindingen, die in mijn geheugen genoteerd staan als muzikale familie met vleugel en fluitspelende Lyceumscholier, lelijke bel-etage met kefhond, dame met open been dat bekeken moest worden, belandde ik dan bij die theosophisch-uitziende vrouw. Het was er stil, zacht en goed. De mooie katten met rinkelende belletjes snorden lief en tevreden. De vrouw las in 'Onze wederzijdsche vriend'; ze kende niet eens genoeg Engels voor 'Our mutual friend'. Maar om de gezellig schurkachtige eenbenige Shilas Wegg kon geen leraar M.O. Engels meer plezier hebben gehad. Ze droeg een bril met nikkelen montuur, had bruine menselijke ogen en deed geen onkiese en onnodige vragen naar geloof, stand, financiën, fatsoenlijkheid of onfatsoenlijkheid. De katten droegen die belletjes om de muizen voor zich zelf te waarschuwen. Ze hield die katten alleen uit goede smaak en liefhebbelij, niet als nuttige huisdieren, muizenvangers genaamd. Want muizen zijn – alle stomme krijsende juffrouwen ten spijt – tere kleine bontleventjes met glanzende doodsbanige oogjes; ze ritselen een beetje waar wat voedsel of krantenpapier is, meer doen ze werkelijk niet – en dan nog eventjes aalglad en heel vlug leven. Nu, dat zouden die verre buitenlanders waar ik voor kwam, denkelijk ook willen, aalglad en heel vlug leven, dat willen we allemaal – we hebben zo weinig tijd. Eigenlijk benijdde ik die buitenlanders al, – bij die mooie vertrouwelijke katten te zijn, die met speels belgerinkel voor hun innerlijkste dierwezen waarschuwden, bij de humanistische,

zachtogige vrouw inwonen, die helemaal haar eigen gezicht droeg, zonder portemonnaie-masker, stands-masker of martelaars-masker. Ze vroeg alleen: 'Houden die mensen ook van dieren?' zoals anderen gevraagd hadden: Zijn ze van de P.G. of R.K. of liberaal of wel rood, groen, zwart of bruin.

Ik had een paar vreselijke uren achter de rug. Had door verhuurlabyrinthen van domheid, enghartigheid en ongoedheid gedooled. Hier was de lucht klaar en rein [de katten werden door de vrouw en een model-kattebakcentrale verzorgd]. De vrouw met het zachte uiterlijk was echtgenote en moeder geweest, zonder er veel ophef van te maken, zodat men niet het klassieke verhaal van de bovenaards goede [of slechte] echtgenoot te horen kreeg, noch lofliederen op onbekende kinderen, die zo begaafd en oppassend waren en het zo ver gebracht hadden. Ze bood een kop thee aan, die geen persoonlijke belediging was; doch geurig, sterk en precies goed van kleur. Natuurlijk huurde ik die kamers direct. Waar vindt men echte menselijkheid gecombineerd met volmaakt gezette thee, behoorlijk onderhouden, doch niet al te overdreven glimmende meubels uit het [laatste] goede tijdvak tussen 1840 en 1860, en gevoel voor humor, dat ontegenzeglijk de sympathie voor Shilas Wegg meebrengt? De katten moesten tot afscheid alle drie een kopje geven, en de vrouw gaf me een stevige en droge hand en wuifde me ook nog na.

II

De banken van de derde klas zijn hard en dit voelt men nog duidelijker, als men uitkijkt op de Etoile du Nord, die juist op 't punt staat naar Parijs te vertrekken – Parijs . . . Motregen, derdeklas-banken in een kale, onwelriekende coupé; stemmig-rijke tafellampjes bij zacht-verende kussens, de Etoile du Nord voor Parijs – het leven kent wel schrille tegenstellingen, o spleen de Paris.

De Etoile du Nord is werkelijk geriefelijk en plezierig om mee te reizen, — ik kan iedereen de Etoile du Nord aanraden. In de eerste plaats brengt ze je naar de Stad van Europa. Dan krijgt men een mooie ster op zijn koffers en hoedendozen geplakt — iedereen heeft nette handbagage van een goed soort leer. Sommige lieden zijn zo voornaam en hygiënisch, dat zij zelfs hun handschoenen gedurende het eten aanhouden — iets dat eigenaardige moeilijkheden meebrengt bij het hanteren van klontjes suiker, theepotten en doperwten. De handschoenen zijn meestal van een zware, voorname reiskwaliteit en de trein schudt soms heen en weer; ik heb dan ook nooit meegemaakt, dat de handschoenen tot het kleintje koffie werden aangehouden. — Maar ik wilde hiermee alleen zeggen, hoe keurig en aangenaam men met de Etoile du Nord reizen kan — mits men de toeslag betaalt en een beetje royaal van gebaar is op het gebied van verdere toeslagen als fooien en anderszins. De instelling der derde klasse compartimenten ontbreekt ten enen male bij de Etoile du Nord — niemand zou trouwens ooit de moeite gedaan hebben zo'n aardige naam te bedenken voor een trein met derde klasse passagiers: de Noordster, zo te zeggen. Eigenlijk is het heel plezierig met een behoorlijke boel geld te reizen in een trein met een mooie naam en ruime plaatsen.

Ik ken geen ressentiment [geloof ik tenminste] — ik denk, dat het iets hinderlijks is en samenhangt met ergens te kort gekomen te zijn, vernederd te zijn en ergens armoezig in een kruidenierswinkeltje of zo iets opgegroeid te zijn. — Wat ik wel ken, is precies te moeten uitkomen met een erbarmelijk bedragje, om het retourtje derde klas net nog even te kunnen halen met niet minder, maar om Gods wil niet meer dan dat. Dus geen footje voor de tramconducteur, waardoor je niet op tijd gewaarschuwd wordt. Goede dingen kunnen taxi's zijn — geen lelijke tramgezichten te hoeven zien, die in elke tram steeds hetzelfde zijn met gapen, glimmende neuzen en lamlendig-

heid. En geen vaderlijke chauffeur, die je bij je arm uit zijn taxi haalt, of je breekbare waar bent, en nog aan je paraplu denkt, die je anders vergeten had. Zelfs geen vriendelijk glimlachje van de tramconducteur, want je bent een mens zonder fooitje. En het pindamannetje bij het station strak voorbij lopen – ook dat schiet er niet op over vandaag – het pindamannetje, dat voor 3 centen een glimlachje heeft als een lief, verschoten cadeautje.

Maar alles is tot dusver goed gegaan – wanneer men zoiets goed noemen kan – en men is nu aan zijn retourtje toe. Bij een retourtje moet ik altijd aan tantes met reumatiek denken, die niets voor je meebrachten en in iets provinciaals gekleed waren. Ik geloof, ze kwamen uit Utrecht, werden uiterst vriendelijk bij ons thuis ontvangen en lieten kleine erfenissen na, zoiets van 268 gulden na aftrek der kosten. Nooit heb ik iets van zulk een erfenis gezien, laat staan gehad. Ik weet precies, wat ik voor f 268.– zou kopen: voor 46 gulden is er een Japanse tekening te krijgen, een hert met een paar herfstbladeren. Men kan de pootjes van dat hert niet beschrijven, daarvoor zou men zich in Japanse karakters moeten uitdrukken – een enkele dichter zou het misschien met een kwatrijn kunnen doen. En voor de herfstbladeren zou, vrees ik, het kwatrijn zelfs ontoereikend zijn – ze dwarrelen ergens boven uit de herfst stil neer. Dan had ik nog f 222.– over. Voor alle zekerheid zou ik daar twee sweepstake-loten voor nemen – wanneer het geluk eenmaal met je is, blijft het bij je – hoe heet het ook weer zo raadselachtig wreed, verlokkelijk en eigenaardig onlogisch in het Boek der Boeken: 'Wie heeft, dien zal gegeven worden, wie niet heeft, van dien zal genomen worden ook wat hij heeft...' Van de f 213.–, die over zijn, besteed ik f 13.– aan kleinigheden – om een mooi rond getal over te hebben – parfum, poeder en het gouden armbandje uit de Bank van Lening halen, o nee, òf parfum en poeder òf het gouden armbandje, ik heb er f 12,50 op gehad. Goud is altijd goed voor de Bank van

Lening. Zilveren taartscheppen heb je niets aan, en die krijg je zoveel cadeau, als je niet oppast – ik geloof van mensen, die ze ook al cadeau hebben gekregen.

Werktuiglijk heb ik een kaart aangepakt en werktuiglijk mijn portemonnaie genomen. In mijn portemonnaie zit alleen nog hèt trammetjesgeld, natuurlijk zit er alleen trammetjesgeld in. De man van de kaart kan ik niets geven, ik krijg een gifblik en lees uit verlegenheid, wat er op die kaart staat: 'Huisvader – zenuwlijder, toevalziekte, bied hiermee beleefd aan garnitur, roesvrije drukkers, ellastiek en boordeknope over uit voorraad filliaal. Beede om hulp. P. J. de Oude.' Het is vreselijk, om alleen maar tramgeld te hebben en in de barre werkelijkheid zonder 213 gulden terug te vallen – niet eens mijn gouden armband uit de Bank van Lening terug... Bank van Lening – lommerdbriefje – treinkaartje... Grote Genade, barmhartige Hemel, mijn kaartje, hèt kaartje, Beede om Hulp. In mijn portemonnaie is alleen het tramgeld, het beroerde dubbeltje met het vieze centje. De conducteur nadert langzaam, doch onafwendbaar als een natuurramp, een catastrophe, het laatste oordeel. Iedereen geeft doodgewoon zijn kaartje, de ellendelingen hebben allemaal hun kaartjes [ik schijn toch niet vrij van ressentiment te zijn]. Zoëven ben ik nog een tamelijk verzorgd uitziend, net mens geweest. Mijn haar golfde in droge zachte krullen, mijn handschoenen waren vlekkeloos wit met onkreukbaar stijve kappen, ik had een zijden sjaaltje met een zekere zwier en oplettendheid gestrikt. Niemand kon eigenlijk merken, dat ik met een dubbeltje en een cent in het ongeluk zat. Ik ben koortsachtig het vervloekte kaartje overal aan 't zoeken – in mijn sjaaltje, dat een touw is geworden, in mijn handschoenen, die in goedkope slappe onooglijke vodden zijn veranderd. Mijn haar hangt in vochtige slierten om mijn bonzend hoofd. De inhoud van mijn tas ligt tot vreugde van mijn medepassagiers, die iets beginnen te merken, boven op mijn knieën, voor

iedereen te zien. Het lommerdbriefje natuurlijk het eerst – dat is er – 'stadsbank van lening' voor iedereen duidelijk te lezen, voor elk van die meedogenloze krokodillenzielen, die tuk zijn op hun kleine new sensation. Het is vreselijk te midden van poederdoos, lippenstift, zakdoek en cigaretten de vele adressen der hospita's in wilde chaos terug te zien als in een surrealistische avant-garde-film – doch geen spoorkaartje te ontdekken. God, wat begreep ik de theosophisch-uitziende vrouw in haar muizen-bescherming [ook mijn kat krijgt een belletje om] – ik ben zelf een muis, en er is geen gat om te verdwijnen en geen spoorkaartje om de kat, ik bedoel de conducteur, mee te verzoenen.

'Nou, Juf, U schijnt de tijd te hebben,' informeert vuilvals de conducteur, die al lang bij me staat – een eeuwigheid staat daar een conducteur, een man in staatsdienst met vast inkomen. Ik denk aan een Tarnkappe, die volgens een oude legende onzichtbaar zou maken. Waarom vinden ze nu niet eens zo iets prettigs uit, in plaats van radio's en mosterdgas. Ik denk aan boete en uitstappen en ergens op de rails staan – ik denk helemaal niet meer, maar kijk versuft voor me uit en zie het kaartje op de grond – gewoon op de grond liggen, mijn eigen kaartje, een klein miezerig gaten kaartje, mijn eigendom, een kleine vrijbrief, om van onrust, boeten, leedvermaaktronies en surrealistisch eindeloze railsvisioenen af te komen. Men kan het leven weer aan met een geknipt kaartje der Staatspoor.

Op dit ogenblik komt P. J. de Oude [de huisvader-zenuwlijder] van zijn zakentournée door de derde klas-coupé's terug, om zijn Beede om Hulp-kaart terug te halen en eventuele bijdragen in ontvangst te nemen – op dit voor hem noodlottige ogenblik. Hij heeft al enige van zijn reclamekaarten in de hand, doch geen garnituren van welke aard ook, noch drukkers of elastiek – zelfs de uit voorraad overgebleven boordeknopen moeten ergens in een schim-

menrijk-filiaal aanwezig zijn. Eens mogen deze artikelen een bescheiden bestaan gevoerd hebben op glimmende kartonnetjes in een bleekzuchtig armoedig garen- en bandwinkeltje, om via het faillissement langs de huizen een onwillig onthaal gevonden te hebben. Nu zijn er geen galanterieën meer, er is geen een boordenknoopje meer over.

Zelfs P. J. de Oude's hemdfrontje is van een boordenknoopje verstoken, zoals P. J. de Oude blijkbaar van alles verstoken is, menselijke welwillendheid, sympathie, verschoning [op hemdfrontjesgebied] en een spoorkaartje. Om van geluk helemaal te zwijgen. Geluk is soms een kwestie van aanwezigheid of afwezigheid op het goede ogenblik. P. J. de Oude's aanwezigheid valt in een voor hem zeer ongunstig ogenblik. Het is een dier noodlotsmomenten van de wereldgeschiedenis, waarop het Fatum van twee klassen en twee mensen in onvermijdelijke botsing komen, in casu het Fatum van bezoldigd staatsambtenaar en onbezoldigd misérable. Hij had er niet moeten zijn – ver weg had hij in het droomfiliaal moeten blijven, dat niet door een enigszins uit zijn evenwicht gebracht conducteur verontrust kon worden – een conducteur, die zoëven iets te gemeenzaam 'Juf' heeft gezegd tegen een door de Staat gevrijwaard persoon met een kaartje. Wij zijn allen maar mensen – P. J. de Oude, mijn medepassagiers, de conducteur en ik. Mijn medepassagiers krijgen nu toch, in ietwat gewijzigde vorm, de kleine sensatie, die een miezerig treinreisje wat afwisseling kan geven, want ergens is het toch niet zó leuk, dat P. J. de Oude geen treinkaartje heeft. Als een talisman, die alle moeilijkheden kan oplossen, laat hij uit kracht van gewoonte stunteligionwillekeurig een van zijn beduimelde reclame-kaarten zien. P. J. de Oude wordt nòg veel gemeenzamer behandeld dan ik zoëven: 'zeg, vader, laat nou ereis wat anders zien as je receptiekaarte, kom op met je kommetje, ouwe. Geen kaartje, hè vader, kom dan maar es met mij mee,

dat zal niet gaan.' Zó de conducteur, waar P. J. de Oude een welkome prooi voor is na zijn échec met mij. Mijn God, een prooi in een haveloos jasje met niets, met minder dan niets. En ik – één ogenblik, tot mijn eer en verontschuldiging moet ik toegeven, een ondeelbaar ogenblik – ben ik blij, ik te zijn met een kaartje en de vrijheid zoals de gnuivende medepassagiers, die ik zoëven nog verafschuwd heb om hun nieuwsgierige sensatiezucht bij mijn eigen kaartje. Zoëven was ik P. J. de Oude – iedereen is soms P. J. de Oude of de conducteur of een contourloze medepassagier... P. J. de Oude zoekt met natuurgetrouwe schijnbewegingen in zijn zakken, zijn vingers komen er aan de andere kant weer uit, zelfs zijn zakken zijn niet van deze aarde, doch schimachtige aanduidingen, gaten genaamd. 'Wat nou, wat nou,' stamelt P. J. de Oude en hij doet verbaasd, en niet, of hij gewend is aan zijn beroep, het schimmenberoep van niet-voorhandene-waren-verkoper te zijn. Ergens heeft dit beroep in P. J. de Oude's kern gezeten, toen hij een jaar of tien was. Men wordt niet van vandaag op morgen filiaalhouder van niets, lid van de Tweede Kamer, filiaalhouder van alles, petroleummagenaar of vleeshouwer. Onbewust heeft iedereen zijn kern in zich, zo om en bij het tiende levensjaar, sommigen nog eerder, anderen wat later, enkelen zelfs bewust, die definitief tramconducteur, politieagent of kampioen in het een of ander wensen te zijn.

P. J. de Oude's kern heeft hem nu tot dit treinkaartjesdelict geleid – het zal hem naar nog ellendiger dingen leiden. Nergens ligt een ongeknapt treinkaartje op de grond, in mijn portemonnaie bevinden zich een dubbeltje en een cent – de medepassagiers gaan nu de beregende coupévensters uitstaren. God, wat heb ik een hekel aan medepassagiers. Ze zouden wat samen kunnen leggen voor P. J. de Oude – met een hoed rondgaan, fideel en een beetje sympathiek. Ik zou desnoods mijn lommerdbriefje en mijn portemonnaie kunnen tonen, om niet van onwil verdacht

te worden. P. J. de Oude heeft geen geluk, zoals ik reeds zei. Waarom staan de andere derde-klassers niet geestdriftig als één man op, om gezamenlijk een spoorkaartje te kopen voor een zenuwlijder, tevens huisvader? Er bestaat geen geestdrift meer, het is voorbij met de schone gevoelens van broederlijkheid en mensenmin en solidariteit – twee jeugdige onverlaten hebben zelfs de treurige moed zachtjes te zingen: 'we gaan maar loóóope' – een ellendig gezang, waarop reeds lang enige tuchthuisstraf met verlies van burgerlijke ererechten moest staan. Doch men schijnt zijn eer eerder te verliezen bij ontstentenis van een spoorkaartje.

Soms zijn derde-klaspassagiers wél zo, om iets met een hoed te doen, joviaal, luidruchtig en hulpverlenend. Maar is P. J. de Oude nog te helpen? Derde-klaspassagiers zijn mensenkenners. Lang nadat de huisvader-zenuwlijder weggeleid is, komt er een traag gesprek los – traag en troosteloos als de motregen, die zoëven zo hun aandacht trok: 'As je hem nou helpt, overkomt het hem strakkies weer – en de Spoorwegen verdienen er alleen aan, motten wij die nog helpen? En laat ie dat nou al zowat drie jaar volhoue, met zijn Beede en zijn dalles... kaartje legge?'

Ergens zal P. J. de Oude nu tussen eindeloze rails staan, onder eindeloze motregen...

Verdwenen was het zeldzame gevoel van luciditeit, dat men soms zo sterk hebben kan bij enkele schone of eenvoudig-menselijke ervaringen. Ik verbeeld me dat de ongelukkige blinde passagier der derde klasse van de Nederlandse staatsspoorwegen, die als een misdadiger is weggeleid [nieuwe slag voor zijn zenuwen en huisgezin], mij alleen verwijtend aankijkt, omdat ik nog juist de dans ontsprong en hem niet eens de inhoud van mijn beurs – elf cent – heb gegeven – laat staan het volle bedrag der treinrit. Ik kan er niet tegen verwijtend aangekeken te worden – er vallen me dan direct verschillende dingen in,

die ik verkeerd gedaan heb of verkeerd zal doen. Er was iets met muizen. Ineens weet ik, ontvuchterd door het spoorkaartjes-intermezzo precies en duidelijk, dat die buitenlandse mevrouw doodsbang voor muizen is, een hekel heeft aan katten, dat zij warm en koud stromend water, moderne meubels en huistelefoon wenst en erg gesteld is op een deftige omgeving. Ik had de kamers met de aardige ouderwetse meubels, de humanistische vrouw en de mooie belletjes-katten zo goed als gehuurd.

Wanneer ik een uitvoerige uitlegging aan de wijze, theosophisch-uitziende vrouw zal schrijven, begrijpt ze me misschien. Wellicht begrijpt ze ook [ze leest Dickens toch niet voor niets], dat ik toch nog een opgetogen brief met dankbetuigingen heb gekregen voor het werkelijk gedistingueerde home, waar men Engels spreekt en bridge kan spelen met een ritmeesters-weduwe der Blauwe Huzaren en andere lieden van standing – het home tegenover de Carlevliets.

MEVROUW DAVIS VLUCHT

Zelden beantwoordt de werkelijkheid aan de schone idealen onzer jeugd. Deze treffende gemeenplaats, zo gangbaar bij ouders en opvoeders, openbaarde zich in heel haar harde waarheid bij de visite van die vroegere hospita van me met haar dochttertje. Visite –, tenminste dat zei het dienstmeisje: 'Er is visite voor u.'

Het woord visite doet me onmiddellijk denken aan nodeloze zinnen, nodeloze thee en nodeloze koekjes – het houdt voor mij verband met dialogen, waarin niets gezegd wordt, en pijnlijke druk op de oogballen. Het geheel is meestal een kleine slappe toneelvertoning onder prullige regie.

Wanneer men echter als gastvrouw 10 boterhammen gaat beleggen met pinda, jam, eieren en kaas en tegenover een bewogen drama van poging tot moord, vlucht, en een portemonnaie met nog maar 4 cent komt te staan, kan althans de enigszins emotieloze suggestie van het begrip 'visite' vervallen. Och God nee, mevrouw Davis met kleine zus is géén visite; het is honger en moddervoeten en kapotte schoenen – een beetje doodsangst en een overwelddigende portie levensmoed. En het zijn de dikste moeder en het magerste, schriekste kind van 11 jaar, die ooit samen gezien werden, geloof ik. Van die dikte zal de levensmoed wel stammen – ergens moet die toch vandaan komen. Het is een dikte, die tegen alles in stand heeft gehouden: 20 jaar echtelijke ruzie, 20 jaar slechte voeding en een wandeling van Zandvoort naar Amsterdam bij een temperatuur van vele graden onder nul. Van kleine zus is weliswaar niet heel veel overgebleven bij het avontuurlijk experiment: 'Lekker Pa laten stikken en met Moe er vandoor.' Kleine zus bestaat alleen nog uit een paar overgrote doodvermoeide ogen, honger en slaap. En de kortademigheid van mevrouw Davis is er ook niet op verbe-

terd – ze is 53 jaar oud en al haar bezittingen heeft ze bij zich – dat kind [een al te schriel nakomertje], een vooroorlogse mof van ruime afmeting doch zonder noemenswaard bont er op, en haar dikte. Die dikte beschouwt ze – dwars tegen de tijdgeest in – als een soort onvervreemdbaar kapitaal: 'Mijn vet is m'n alles – daar teer ik op, dat kon die Ouwe me tenminste niet afnemen,' zegt ze met opgewekte en grimmige trots. En ze laat in het midden, op welke geheimzinnige schatten haar rampzalige Ouwe het dan wel had voorzien – want aan die poging tot moord geloof ik niet zo erg. Eigenlijk behoort er op die leeftijd een zekere moed toe, zo'n Ouwe, wat meubels en het dak boven je hoofd met de beschuttende wanden van een warme kamer in de steek te laten – al zijn die Ouwe en de meubels gammel en wormstekig en het dak met de wanden van de huisbaas. Bovendien nog een dak en wanden in Zandvoort. Dáár in Zandvoort zijn de ruzies te duidelijk en fel omlijnd geworden – en de vlekken en het vuil. Van alle dingen werden de contouren te zichtbaar. Om elke ruzie kwam een contour, om elke vlek op tafelkleed en tapijt, om elke tegenslag en gebroken stoelepoet. Het oude, wat naar voren gezakte grachtenhuis in Amsterdam had erbarmen gehad en gesust en al de ruzies, de vlekken en de scherven vlug opgeslorpt. Het had veel donkere plekken en schaduwen en op elke donkere plek had het vlug een ruzie geborgen en in elke schaduw een vlek of een gebroken ding neergelegd – dan zag je er zoveel niet meer van. In Zandvoort zijn zelfs de schaduwen duidelijk en licht, en de huizen zijn er zo zindelijk en onvriendelijk voor iemand, die een beetje erg slordig en helemaal niet helder is – deze familiepensjons met het uitzicht op de zee hier en daar. En op elke vlek en ruzie vestigen zij pedant en onverbiddelijk de aandacht: 'Dacht je op die manier badgasten à f 3.50 per dag [kinderen reductie] te krijgen en te houden? Schaam je, mevrouw Davis.'

En alle onverbiddelijken en pedanten krijgen gelijk in het leven. Zelfs de badgasten van f 2.75 met thee 's middags gingen weg: een badgast is nu eenmaal kieskeurig, al zou hij bij zichzelf thuis ook ruzies en vlekken hebben en nooit een bad nemen. En na het vertrek van de laatste badgast moet de heer Davis, die ergens van voorname Engelse afkomst is, en van wiens vlekkelig colbert zijn vrouw me de legende verhaalde, dat dit eens bol stond van de bankbiljetten, een soort spleen gekregen hebben en zonderling zijn geworden: 'Wekenlang zit ie voor zich uit te staren en verroert geen vin, en ik vrat mezelf op van sjagerijn en ellende. Al dat zand en die zooi water en die eeuwige wind, waar je geen asem door krijgen kan, wat de mensen eraan vinden mag me dooie tante weten. En geen gezellige buurlui om es een praatje mee te maken, alleen Home Zweet Home en Mon reep-pos naast je met d'r kouwe drukte en d'r Duitse dienst-bode op een kopie. En op een dag gaat die Ouwe uit en komp met een mandolien terug van 40 centen, van de vendu. Nou vraag ik u, een mandolien, 4 dubbeltjes, waar je hier in Amsterdam 2 reclame rookworste voor krijgen kan. 'Speel op de mandolien, Zus,' zegt ie, 'speel op.' Dat arme wurm kruip tegen mijn an en zegt: 'Nee, Pa, ik kan niet spele.' 'Mot jij me nou ook al peste,' zegt ie weer en hij komp op der toe: 'Speel op, zeg ik je.' 'Nou hè, ik gaan voor dat kind staan – dat kind is me alles – en ik zeg: 'Dat kind kan niet spele en hoef ook niet te spele, as ze d'r geen zin in hep, zwerrever.' 'Zwerrever,' zegt ie, 'zo, ben ik een zwerrever – en daar pakt ie me bij me strot en wil me wurrege.' Mevrouw Davis barst in snikken uit en kleine zus huilt solidair mee. Ik denk aan mijnheer Davis, die daar nu in het winterlijk onherbergzame Zandvoort is achtergelaten, beladen met schuld en eenzaamheid en ongeluk. Ik heb de heer Davis eens horen zingen, toen hij bezig was met een karweitje, dat hij na maanden van werkloosheid gekregen had. Het klonk als

een verroeste koffiemolen, waar nog een paar koffiebonen op het laatst in zitten, en toen hij het lied uit had, begon hij het opnieuw, hetzelfde koffiemolen-geknars. Zelden ben ik zo treurig door een lied geworden. Een doodvermoeid mens met een beetje werk en een beetje tevredenheid. Met maar één oog en een maagkwaal en alles voorbij.

Het zou doelloos geweest zijn de aandacht van mevrouw Davis op dat gezang te vestigen; ze zou ten hoogste gezegd hebben: 'Hoor die Ouwe es gek doen'. Men moet op zijn minst zingen als Tino Rossi om een vertederende aandacht te trekken – of jong zijn in de tijd der eerste 'verkering'. Grote God – ook de verkering van de heer en mevrouw Davis is eens pril geweest en vol verwachting en heimelijke minne – en de oudste jongen was een 'enfant de l'amour' 4 maanden vóór de burgerlijke stand de band der liefde officieel had bezegeld... 'Ik kan niks meer voor die man voelen,' verklaart mevrouw Davis met de ijzige beslistheid van een film-vamp, 'en hij ziet me nooit meer terug.'

Het zou niet helpen mevrouw Davis aan te raden toch naar de eenzame Ouwe, eens haar Heimelijke Geliefde, terug te keren. Het zou evenmin baten haar aan het verstand te brengen, dat het onhandige geschenk van een mandoline een ongelukkige poging is geweest om iets goed te maken, of iets verschrikkelijks af te wenden. En het heeft helemaal geen doel de aantijging van het wurgen te ontzenuwen – de heer Davis heeft geen handen en kracht, om een nek als die van zijn echtgenote ook maar het minste letsel te berokkenen; daar stond mij het meergenoemde vet borg voor. En die poging tot moord zou mevrouw Davis voor geen geld meer in haar leven willen missen: die heeft ze evenals haar vet bij haar vast kapitaal ingedeeld. En de liefde is voorbij en de heimelijkheid is voorbij en alles is voorbij. Wij gaan allen onze eigen weg ten goede of ten kwade – wat valt er voor raad te geven

aan een dikke bejaarde vrouw, die zich nog wat voorstelt van een leven in de vrijheid met zus alleen. 'Ik zeg, Zus, zeg ik, je wacht bij de Zeestraat op me en dan gane me door naar Amsterdam, en dat schaap blij, want ze kan d'r vader niet zien. Ik had 54 cente bij me en in Haarlem voelde ik me voete niet meer en toen hebbe me ieder een croquetje in de Hema gegeten en een kop koffie samen gedronken. En hier in Amsterdam hebbe we ons eerst in de Bijenkorf gewarmd en toen weer in de Hema – en as ik nou 3 gulde heb voor op een kamertje te gaan wone met zus, ben ik voor de eerste tijd gered: ik heb me vet en me hande aan me lijf.'

Zelden beantwoordt de werkelijkheid aan de schone idealen onzer jeugd. Want jarenlang, zowat van mijn 8ste tot mijn 15de jaar, is het mijn ideaal geweest: met Moekie er vandoor en Pa in de steek laten. Mijn Pa die toch geld had en twee zeer scherpe ogen, die een beetje ontevreden keken, en helemaal geen maagkwaal – integendeel. En zingen deed hij ook nooit: niet mooi en niet lelijk. En je had nu eenmaal het gevoel, dat hij het toch niet zo prettig vond met Moekie en mij; anders moest je daar toch eens wat van merken. En ik vond het geen verontschuldiging, dat hij veel geld verdienen moest en erg werkzaam was, dus daarom geen tijd had om vrolijk en lief en vriendelijk te zijn en alleen maar overdreven op je schoolrapporten lette. En geld kon je ook lekker gaan bedelen met Moekie samen en dan kon je er direct wat voor gaan kopen, wat je met het door werkzaamheid verkregen geld van Pa toch niet mocht, en wat hadden we er dan aan, Moekie en ik! En Moekie zou gaan zingen en ik kunsten maken en dan werden we wel bij een reizend circus aangenomen. En wanneer Pa dan door een romanachtig toeval al zijn geld kwijt geraakt was en helemaal niet werkzaam meer, doordat hij een beetje aan de drank was geraakt uit verdriet, mocht hij weer bij ons komen, in het circus, en zonder geld en werkzaamheid kon hij dan mis-

schien nog erg lief en aardig worden... Maar Moekie wou toch niet, Pa behoorde nu eenmaal niet tot de echtgenoten, die in de steek gelaten worden.

En eigenlijk is het wel goed geweest, dat Moekie standvastig bleef en mijn avontuurlijke raadgevingen niet opvolgde, wanneer Pa weer eens met een slechte bui thuis kwam: Moekie had géén vet om op te teren, en wanneer we dan niet zo vlug een circus gevonden hadden, was het wel heel slecht met ons beiden afgelopen. En de Hema en de Bijenkorf waren er in die tijd nog niet – deze oorden van barmhartigheid, waar de ellendigen en verdrevenen zich gratis verwarmen kunnen. En bijna word ik toch nog een beetje jaloers op de kleine zus. Het moet heerlijk en vol verwachting geweest zijn, dat eerste deel van de vlucht, de afspraak bij de Zeestraat, oneindigheden van vermoeienis en kou, en eindelijk de warme goede Hema met de croquetjes en samen die kop koffie. Maar dan komt onverbiddeijk de weg van Haarlem naar Amsterdam met 4 centen in de portemonnaie, pijnlijke voeten en kortademigheid. Een beetje warmte in de Bijenkorf, een beetje warmte in de Hema, kleine zachte glanspunten van korte duur. Want de schemering valt en de deuren gaan dicht van de Hema en alle andere grote goede warenhuizen, waar tenminste warmte gratis wordt verstrekt. Een naar adem hijgende bejaarde vrouw en een doodvermoeid klein kind. Ergens in een dier luchtig gebouwde huizen bij de zee, die op zon en badgasten en luxe berekend zijn, wacht de heer Davis – hij had een mandolien gekocht, maar het hielp niet.

Ook raadgevingen helpen niet. Voorlopig helpen alleen boterhammen en die 3 gulden voor het kamertje met zus alleen. Van mijn 8ste tot mijn 15e jaar had ik me dat alles zo heerlijk voorgesteld, de vlucht, het avontuur, de vrijheid...

Zelden, werkelijk zelden, beantwoordt de werkelijkheid aan de schone idealen onzer jeugd.

De echtgenoot van de op haar vet terende, met het 'Zus' genaamde kind gevluchte Mevrouw Davis was dus alleen in de 'Villa Bonheur' in het barre winterse Zandvoort a. d. Zee achtergebleven.

Ten tweeden male in zijn rampspoedig leven was Zandvoort hem noodlottig geworden.

Er was nl. aan de heer Davis een legende verbonden, die hij gaarne en dikwijls vertelde, dat hij in deze badplaats eens zijn kapitaal van een halve ton door toedoen van een compagnon verloren had bij een grootse poging tot stichting van een Casino. Eens had hij dus fleurige idealen gekoesterd van een gebouw voor feest en dans en amusement... toen hij nog jong was met een jonge vrouw.

Dat was de glorieuze tijd geweest van H. W. A. Davis & Co.

De tijd ook van de drie uitvindingen, waarvoor hij – na de débâcle – het patent niet meer had kunnen betalen.

Hetgeen thans van de Heer Davis was overgebleven, was mager, éénogig, maaglijdend en een mislukking van het Leven. De derde uitvinding had hem zijn ene oog gekost, waar geen enkele bate tegenover stond.

Nog eens had een geheimzinnige aantrekkingskracht hem naar Zandvoort teruggevoerd – een bleke illusie van een zomerpension, die door zekere vuilheid, slordigheid, echtelijke ruzies en algemene [financiële en andere] ellende wel een illusie moest blijven.

En de Heer Davis had zich na deze laatste mislukkingen [niet toevallig in dit noodlottige Zandvoort] een nieuwe, sterke compagnon gekozen: de Dood.

In rappe opeenvolging waren alle slagen gekomen, die het noodlot uitdelen kan op het gebied van schulden, deurwaarders, beslaglegging op meubelen en afsnijding van dat, wat de volksmond plechtig 'het electra' pleegt

te noemen. Had men bij al deze drastische maatregelen toch de voorzorg genomen ook de gasleiding te verwijderen! Maar och, er zou nog zoveel overgebleven zijn, waarmee de desperado van het leven Davis wraak had kunnen nemen. Wraak op zijn dikke vrouw, die inmiddels teruggekomen was met vet en kind en al, wraak op de deurwaarders, de exploten en de beslagnemingen, wraak op het Leven zelf. De overheid kan nu eenmaal toch niet de Noordzee gaan dempen, noch de wetten van de aantrekkingskracht der aarde te niet doen, die kunnen samenhangen met een dier eeuwig door de wind klappende vensters, waaruit men van een zolderhoogte springen kan. O, er blijven steeds genoeg mogelijkheden over om de machtigste tegenstander van het leven als frère et compagnon te krijgen – de Dood komt prompt en grijnzend en heel gediensig: 'Kom jij maar mee, ouwe Davis, je hebt groot gelijk, laat ze allemaal naar de maan lopen, 't is een schande, een man met drie uitvindingen, waar hij geen patent op kan krijgen, zo te behandelen – zet maar lekker de gaskraan open, dan schrikken ze zich een ongeluk en jij bent van alles af.'

Maar het gas van Zandvoort schijnt van een onschuldiger samenstelling te zijn dan de gassen van Amsterdam, Berlijn of New York. Of het kan ook zijn, dat de Dood een massa-bestelling met spoed had en zich voor het ogenblik niet al te veel met het geval Davis kon bezighouden. De heer Davis stierf niet. Wel beleefde hij een tijd van triomf en afzondering in de behoedzame handen en blanke zalen, die de goede Broeders de Deo steeds ter beschikking hebben voor de armen, zieken en ellendigen. Hij kwam langzaam tot het leven, zijn vijand, terug, de heer Davis, zwaar beledigd en mokkend, doch reeds puzzles fabricerend – moeilijke puzzles, die ik niet ontraadselen kon: zuiver gesneden plankjes uit sigarenkistjes met geheimzinnige cijfers erop, die door mensen die het weten kunnen knap worden gevonden. En een radio heeft hij gemaakt ter op-

vrolijk en opluistering van de barmhartige stichting en een houten kruis, dat in- en uit elkaar kan en bijna een wonder te noemen is. Zulke dingen kan de heer Davis maken, en niemand wil ze bewonderen behalve de goede Broeders in God. Maar die hebben geen aardse middelen om huisuitzettingen, deurwaardersexploten en andere maatschappelijke ondergangen te verhoeden. Hun zegnende handen en vurigste gebeden kunnen in deze wereld niet op tegen gezegelde documenten, die in naam der Wet aangeboden worden.

De heer Davis is nu 'genezen' – hij heeft het schoonste in zijn leven gehad – een bed met blanke lakens, begrippe zielen, die zijn kundigheden hebben bewonderd en aanvaard, tien weken lang geen zorgen. Hij gaat 'genezen' met zijn drie beduimelde uitvindingen, de puzzles en het houten kruis zijn vijanden tegemoet: zijn vrouw, zijn ontakelde étage en het Leven.

Dan heb ik hem – na veel over de therapie van de arbeid te hebben gehoord – werk gegeven bij mij in huis. Ik had moeten bedenken, dat er een machtig man bij mij komt werken met een onzichtbare geweldige bondgenoot, een man, die voor niets meer terugdeinst – voor geen belasting, geen steunonthouding of huishuur, voor geen deurwaarders en andere dienaren van wet en gezag. Helaas ik heb alleen maar aan de therapie van de arbeid gedacht: het maken van electrische leidingen en anderszins. Ik heb de hologig grijnzende gas-kameraad een beetje vergeten, die van modern extra-werk uit Spanje en China en andere plaatsen, waar veel bloed heeft gevloeid, vlug teruggekomen is, om zich met zijn vriend en compagnon H. W. A. Davis te gaan bezighouden.

De hele mens Davis is anders geworden – soms lijkt het, of hij zelfs gegroeid is, Davis is op zijn 54e jaar forser en breder in schouderpartij, rug en buik geworden. Misschien is het de goede voeding geweest bij de broeders de Deo en de langdurige rust, die van de vroeger zo doods-

benauwd voorovergebogen H. W. A. Davis een soort gebuikte gewelddenaar hebben gemaakt.

Wanneer er sprake is van de genoemde goede Broeders, komt er in het overgebleven bijziende alligator-oog van Davis iets dat op zachtheid en vriendelijkheid gaat lijken. En ik meen, dat zijn stem eens getrild heeft, toen hij zei: 'Dat binne mense, zie je, dat binne nou voor het eerst in mijn leven eens mense geweest, begrijp je –?' Dat de heer Davis me tutoyeert hoef ik dus niet meer te vertellen, hij zegt met voorliefde je en jij tegen iedereen na zijn rendez-vous met de Dood – en hij heeft er het recht toe, zou ik menen. Wat zijn andere rendez-vous daartegen – in dancing, Vondelpark of bridgeclub? De Dood is iets heel bijzonders, om een rendez-vous mee te hebben.

Maar misschien moet ik de intelligente lezers er toch nog attent op maken, dat H. W. A. Davis mij geen mèn's vindt, in geen enkel opzicht een mens. Ja, ik heb verschillende keren de onaangename gewaarwording gehad, dat H. W. A. Davis me haat en me soms met verachting behandelt. Davis, die ik eens als een worm in het stof heb zien kruipen voor een huisbaas, nog wel 'Heertje' genaamd. Davis, die na enige financiële inmenging mijnerzijds met het geval Heertje zich direct ook voor mij in het stof wilde wentelen van dankbaarheid en toewijding – dezelfde Davis houdt zijn hoed op, wanneer hij mij ziet, loopt mij in mijn eigen huis voorbij of ik lucht ben en geeft op mijn bescheiden groet: 'goedendag, meneer Davis, hoe gaat het er mee?' een lelijk knorrend soort van antwoord. Ik geloof wel, dat het voor sommige mensen vreselijk moet wezen, om dankbaar te zijn... maar ik verlang van Davis geen dankbaarheid, ik zou alleen graag willen, dat hij de met zorg gefiltreerde koffie met room lekker vindt en de Van Houten's Cacao, die hij een uur daarna krijgt. Van het glas lauwe melk, dat hij te danken heeft aan zijn interessant rendez-vous met compagnon Dood, wil ik niet te veel zeggen: dat is al een straf op zich zelf. Maar hij krijgt

zijn lauw-warm medicament met een stiptheid gebracht, die de goede Broeders de Deo me niet verbeteren kunnen. Over de sigaren, die ik speciaal voor hem in huis heb genomen, heeft Davis zich zeer misprijzend, zo niet beledigend uitgelaten. Het waren sigaren van een dubbeltje, ik weet niet, of dat een goede of een slechte prijs is, maar zó kwaad heb ik het toch niet gemeend. 'Ze wil me ook es wat te roke geve, hè-hè [dat hè-hè klonk ontzettend – schor en woedend en niets lacherig], 't lijke wel stinkstokke, die mot je zelf maar oproke, hè-hè.' Afgezien van het feit, dat ik geen sigaren rook, was ik niet zozeer ontzet over de hatelijke toon van deze opmerking, als wel over het feit, dat Davis alléén aan het werk was: arbeidstherapie, om zo te zeggen, met electriche lampen en batterijen. Hij had geen maat of helper bij zich, maar hij sprak tegen iemand, hij sprak werkelijk tegen iemand. Hij sprak tegen de onzichtbare verder: 'As het d'r niet bevalt, kan ze stikke... allemaal kunne ze stikke... ik wacht niks af... ik zet de kraan maar effe open en pffffff, ik ben er geweest... dan ben ik er lekkertjes geweest.' En ik wist, dat H. W. A. Davis weer een afspraak met de Dood had. Een afspraak, waar de Dood met graagte en opgewektheid en aanmoedigend in trad: 'Reken maar, ouwe Davis, we gaan het er fijn van neme, die éne keer was nog maar een voorproefje – en zie je, hoe ze toen allemaal de schrik te pakken hadden? – maar nou wordt het menes, H. W. A., die daar boven schrikt zich ook een ongeluk met d'r stinksigaartjes en d'r arbeidstherapie, wat een woord, hè ouwe, of er ooit welke therapie ook het tegen mij heeft kunnen volhouden.'

Therapie, ja, welk een woord. Ik weet niet meer, wie het gezegd heeft, de Dood, de Wetenschap of enige intellectuele kennissen van me. Maar het is alleen maar een woord – dat voel ik ook, nu Davis weer ergens tussen leven en dood in hangt. Ik heb hem zo ver gekregen, dat hij me zijn puzzles heeft uitgelegd, boven bij mij in de

kamer, en zijn verwerkte handen met roetzwarte nagels staken zonderling tegen het Brits Indische tafelkleed af; het gloeide zo rood en brutaal, ineens, dat kleed, en die handen waren zo grauw en zo raar bezig met de puzzles waar ik niets van begreep: de cijfers moesten allemaal bij elkaar uitkomen en aldoor werd er met die houten blokjes heen en weer geschoven. En het gezicht van H. W. A. Davis was vlak bij het mijne. Het was een gezicht met een grijns en een dodelijke treurigheid. De grijns was listig door de kameraadschap met de Dood en het handig puzzles-uitvinden-kunnen, waar die stommeling met d'r therapie niks van scheen te begrijpen. De dodelijke treurigheid was door al het mislukte van het leven, de dikke vrouw, die hem in de steek had willen laten, en de uitvindingen, die niemand hebben wou; niemand wou zijn uitvindingen, zelfs het kruis niet, dat in en uit elkaar genomen kon worden.

Alleen de Broeders de Deo hadden het prachtig gevonden, dat kruis vooral, het goede heilige kruis. En ik geloof, dat ze de handen van H. W. A. Davis stevig gedrukt hebben, zoiets heeft hij mij eens verteld: 'Dat waren mènse, ze hebbe me hande gedrukt en met me gesproke en me verpleegd, of ik derlui kind was... toen al dat bloed uit m'n strot kwam, dat ware mènse, daar benne d'r maar weinig van, snap je...'

God, wat zeggen die grauwe slappe handen, al puzzles verschuivend, me ineens veel. Ze zeggen alles: jij hebt wel koffie en lauwe melk gegeven en arbeids-therapie... maar je hebt ons niet gedrukt, de handen van H. W. A. gedrukt, en stevig beetgepakt heb je ons niet, omdat we nagels met zwarte randen hebben en omdat je niet in de schaduw van de Heilige Broeders de Deo kunt staan... dat zijn mense, begrijp je, mènse...

PANTA RHEI

In Memoriam Patris

Er sluipen mensen binnen, die in geen twintig jaar en langer meer 'over de vloer' kwamen. Hoe komen ze op deze stralende zomerdag plotseling aan pikzwarte rouwkleren en uitgestreken condoléance-gezichten, waar halen ze plotseling enige tranen vandaan? Ik wou dat ik ook huilen kon – het zou veel netter staan voor de familie. Je behoort te huilen, wanneer je vader gestorven is. En ik zou wensen, dat een wonder mijn wit linnen mantelpak roetzwart kon maken – iedereen heeft er afkeurend naar gekeken, zo treurig ze ook zijn. En sommigen van de naaste familieleden, die dus menen er het recht toe te hebben, vragen verwijtend: 'Heb je geen zwart om aan te trekken?'

Ik héb zwart om 'aan te trekken': een zijden avondjapon, die ik droeg, toen Argentina danste als vuurwerk, als bloesems en serpentina – toen Goldoni's speelse 'Diener zweier Herren' over het toneel flitste – toen Grock een beetje argwanend en twijfelend en Hollands zich verbaasde: 'je méént het –?' Over die zwarte avondjapon kan men een shawl dragen, om het décolleté te verbergen en er aldus een rouwjapon van improviseren en het decorum ophouden – maar ik ga noch naar de schouwburg, noch naar een balmasqué, doch naar het sterfhuis van mijn vader.

Wanneer ik huilen kon, zou alles veel gemakkelijker zijn – iedereen zou met bevrediging vast kunnen stellen, dat ik echt treurig was – en alles zou niet zo overduidelijk zijn voor ogen, die verblind worden door een tranenfloers. Er zijn tantes met gelegenheidsgezichten – het zijn de tantes uit mijn jeugd, ternauwernood veranderd. Hoe oud mogen ze toen eigenlijk geweest zijn? Ik heb altijd ge-

dacht, dat ze oeroud waren. Ze kijken even streng en critisch naar mijn wit linnen pak als ze vroeger het ontbrekende befje van mijn matrozenblouse constateerden en de rok, die ze altijd te kort vonden. Mijn vader zou het niet kunnen uitstaan, dat ze daar zo in het rond zitten; hij hield niet van zeurige, bejaarde vrouwen. Hij zou deuren en vensters ver openzetten; dat deed hij zelfs midden in de winter – vroeger. Vroeger, toen ik klein en kouwelijk en huiverig was. Ik begreep niet, dat iemand nergens bang voor was, zelden lachte, nooit huilde, streng was en precies om zes uur 's ochtends opstond, zomer en winter, de Zondagen inbegrepen...

In gedachten ben ik op de stoel van mijn vader gaan zitten, voor zijn oud laag schrijfbureautje. Alle naaste en iets verdere familie-leden maken tekens en gebaren, of ik iets verschrikkelijks heb gedaan – tot het neefje Flipje me haastig en ietwat geïndigneerd verklaart, dat het niet 'behoort' –: het lijkt voor de anderen, of ik geen piëteit bezit, legde hij uit van die stoel. Die stoel is nu taboe geworden. Ik sta een ogenblik op het punt, het neefje Flipje een draai om zijn rood doorschijnende oren te geven – maar op het juiste ogenblik valt me nog in, dat dät ook niet behoort, nu vooral niet.

Aan dat neefje Flipje hadden mijn vader en ik een gemeenschappelijke hekel. We mochten het al niet van zijn derde jaar af. Toen had het al van die onaangename fijne kroeskrulletjes, te hoog geplaatste aapachtige ogen en de brutale arrogantie van een drukke beursman; zelfs het beige jasje van zo iemand droeg het al op die tedere leeftijd. Ook kon het reeds op zijn vierde levensjaar de namen van alle postzegels opnoemen, het neefje Flipje, zelfs Venezuela kon het vlot uitspreken, een beetje door de neus en met heesachtige, onverschillige stem. Iedereen vond Flipje zo'n vlot bij-de-hand kereltje, behalve mijn vader en ik. Maar we mochten volstrekt geen kwaad van Flipje spreken – het is het enige zoontje van de enige broer van

mijn moeders kant. Hoewel – mijn vader zou niet kwaad gesproken hebben. Op zijn hoogst trok hij zijn ene mondhoek wat naar beneden, wanneer hij iemand niet velen kon, waarbij hij op een zonderlinge manier de ongelukkige in quaestie bijna en profil over zijn schouder heen een ontevreden blik toewierp. Toch heb ik hem eens gedempt 'mispuntje' horen mompelen, nadat Flipje onze poes op onuitstaanbare manier op zijn snuitje had geblazen.

Mijn vader was vriendelijk, ja zelfs beleefd tegen katten en honden en dieren in 't algemeen. Hij ging bescheiden op een ongemakkelijke stoel zitten, wanneer de poes in zijn gemakkelijke lag te spinnen of te dromen of iets anders aardigs deed, waar dieren zo lief in zijn. Evenzo goed als de poes of de hond zou ik nu op zijn gemakkelijke stoel voor het bureau mogen zitten. Mijn vader was ook goedmoedig en beleefd tegen mensen geworden in zijn laatste levensjaren – juist mij ontving hij uiterst hoffelijk en vriendelijk met moeilijk bij elkaar gezochte zinnen, deze laatste tijd van zijn leven. Hij kon die zinnen niet meer zo zeggen als hij 't zelf wilde, zijn hersens weigerden na die bloeduitstorting – hij betreurde het en verontschuldigde zich. Hij was helemaal niet streng meer zoals vroeger. Hij begreep, dat je 't koud kon hebben – en met een ontroerend onbeholpen gebaar wees hij je de beste plaats bij de kachel met zijn arme verlamde hand.

Hij kon glimlachen om herinneringen van heel vroeger, zelfs over mijn ontzettende rapporten. En ook huilen kon hij nu – maar dat was zo treurig, zo treurig – deze eens zo sterke mens met de gletscherogen, deze rots uit graniet te zien huilen. Hij hilde niet om zich zelf, had nooit geklaagd over zich zelf, al die jaren van ziek zijn niet – van half-verlamd-zijn niet. Hij was bang het anderen lastig te maken, in de weg te zijn – daarom hilde mijn vader, toen zijn tijd langzaam afliep. We hebben elkaar dan eindelijk ontmoet en begrepen, het bange, kouwelijke, vaak huilende kind van vroeger en de zieke, kouwelijke, soms

wenende man, toen hij op 't punt stond de levensgrens te overschrijden...

Het neefje Flipje vult een lijst in met namen. Er zullen Namen meegaan in de volgrijtuigen van de 1e klasse-begravenis. Namen van twintig jaar geleden, namen, die ik nooit gehoord heb. Namen, die allen in het zwart gekleed zullen gaan en naderhand aan een koffiemaaltijd zullen deelnemen. Wat heeft mijn dode vader met koffie te maken en met de namen van mensen, waar hij die zonderlinge blik voor had – met neergetrokken mondhoek de persoon in quaestie ontevreden opnemend – bijna en profil, over de schouder heen! Het neefje Flipje geeft mij, enigszins door de neus sprekend, op hese en arrogante toon de raad één van mijn japonnen met spoed zwart te laten verven. Bijna antwoord ik met het woord Venezuela, en ik denk even aan postzegels.

Sommigen van de bezoekers willen nog even afscheid nemen: dat is naar de kamer gaan, waar 'het' ligt. 'Het', dat voor enige uren in zware worsteling tussen dood en leven nog een mens was – het, dat voor enige jaren een blozend, een beetje eenzellig stroef man is geweest. Een sterk rustig man, die naar goede sigaren, schoon linnengoed en een prettig soort leder geurde, dat denkelijk van zijn portefeuille of actentas kwam – een man, die in het leven stond met import en export. De grote Rotterdamsche Courant en de Times, die hij netjes opgevouwen meebracht, roken naar trein, roet en reizen – heel anders dan de kleinere courant, die wij thuis lazen met alleen maar een vers drukkersluchtje.

Ik wil geen afscheid nemen – ik heb het al gedaan, die keer dat ook hij het koud had en weende – een ontmoeting en afscheid tegelijk. Ik kan geen afscheid nemen zo – achter de gesloten gordijnen en vensters trilt de zon, ik hoor de trams gaan en bloemenventers schreeuwen 'mooie rozen, mooie rozen' – het zullen van die sterkgeurende donkerrode zijn – ze verwelken vlug op deze late warme

zomerdagen. Eens is mijn vader ook door deze zondoor-drenkte, late zomerdagen gegaan – een beetje ontevreden over de hitte, het stof en mijn laatste rapport, waardoor ik was blijven zitten op school. Zijn kantoor was koel en schemerig, dat stemde hem wel beter – 'het is mooi zomer-weer,' zei hij zelfs, wanneer hij van de reis terugkwam in die wat duistere kantoorruimte, en het badwater al ruiste, terwijl hij nog vlug iets in orde maakte, dat met import en export in verband stond. Wat moet het prettig ge-weest zijn voor een man in de kracht van zijn jaren op één van die late zomerdagen iets met import en export te doen te hebben in een koel schemerig kantoor, als het badwater al bijna klaar is...

Ik kan niet naar de kamer gaan, waar ze met zulke rare gezichten vandaan komen. Ze kijken, of ze een spook heb-ben gezien of iets naars uit een wassenbeeldenspel.

O God, laat ze nu niets zeggen ten minste, laat ze geen domme woorden zeggen, sla ze voor een ogenblik met stomheid, God!

Het deed zo goed even aan mijn vader te denken, zoals hij met een al wat geel geworden strohoed op een late zomerdag als deze is, naar huis kwam... Maar God kan niet overal tegelijk zijn – bij de rode rozen die verwelken en de venters die ze verkopen, bij de zon die zo gloeiend achter de vensters brandt, bij de ziel van mijn vader en de vele anderen, die komen en gaan.

'Hij is weinig veranderd,' constateren de sterfhuisbezoek-ers, 'je zou menen, dat hij sliep, wanneer hij die doek niet over zijn kin had.' – 'Moet jij hem ook niet nog eens zien voor het laatst?' vragen ze mij met een licht verwijt in hun stem, 'het is heus niets erg.' Er was een uitdrukking, die mijn vader bij hoge uitzondering gebruikte, wanneer de mensen hem te sentimenteel, zeurig of vervelend wer-den: 'Oud wijf,' zei hij zowel van Flipje, die op zijn elfde jaar met alle geweld een soort schoentjes, pumps ge-naamd, bij zijn moeder wilde afdwingen, als van een tan-

te, die uitvoerig een sterfbed en de daarmee in verband staande begrafenis had beschreven. Ik vind het een uitkomst 'oud wijf' te denken op dit ogenblik. Het houdt het huilen tegen. Wanneer ik nu huilen moet, zou ik me één voelen met de kleffe, zich in sentimentele treurigheid vermeiende sterfhuis-visite, alles is al zo zwart en warm en huilerig in de kamer – en ik moet niet huilen, omdat mijn vader gestorven is, maar om de mensen die op verkeerde ogenblikken verkeerde woorden zeggen.

Eigenlijk was het koele, nuchter oprechte wezen van mijn vader, waar ik me zo dikwijls aan gestoten heb als kind, een goed ding. Het is een goed ding, wanneer een man uit de winterkou 's avonds zo tegen zeven uur naar huis komt – hij ruikt nog naar kou en wind en mist – en wat stroef en teruggetrokken gaat hij aan tafel zitten. Hij krijgt zijn glas port en langzaam vouwt hij een courant open, een dier juist genoemde grote, nieuw uitziende couranten, waarop wij niet geabonneerd zijn. Er is een atmosfeer van koele duidelijkheid om hem – hij heeft weinig woorden en rustige langzame gebaren. Ik ben klein en wou, dat hij wat meer zei. Ik zou graag willen vragen, of die port hem lekker smaakt en of ik ook eens zou mogen proeven – en waarom hij er een stukje kaas bij eet – zo iets gewoons bij zo iets bijzonders als port me lijkt te zijn. En of hij het prettig vindt zo lang over één bladzijde van een courant te doen. Het bevalt mij niet, dat hij vensters en deuren ver open heeft gezet, maar ook dàt zou ik willen weten, waarom je in een kamer, waar het juist aangenaam warm is, zoveel kou binnen laat stromen – nog wel, wanneer je pas uit die kou komt. Eens heb ik het gevraagd – het hield me erg bezig – maar het antwoord stelde me niet erg tevreden: 'Dat is fris – wind en regen – ik houd van wind en water en alles wat fris is.' Hij keek onze ruime kamer, waar de haard gloeide, met een blik rond, of hij in een klein benauwd hol zat. Zoals steeds was alles bij ons geboend en geschrobd en afgestoft – het kon onmogelijk

lijk onfris zijn in die kamer. En ik mocht volstrekt niet gedurende dat grimmige open-zetten van vensters en deuren mijn altijd wat koude handen op de schoorsteen boven de haard warmen – dus er waren genoeg dingen, die me niet aanstonden. Doch er kwam een eigenaardige frisheid, om zijn eigen woord te gebruiken, met hem binnen. Die was in zijn doorzichtig blauw-groene ogen – maar dan op het koele af – op zijn zorgvuldig geschoren, gebruinde kaken. En na elke treinreis, hoe lang ook, waren zijn nagels als pas gemanicurd, glanzend met grote halve manen. De zwijgende manier, waarop hij naar mijn nagels keek, was afkeurend – er scheen altijd iets met mijn handen en vooral nagels te zijn, dat hem niet beviel. Soms verwaardigde hij zich de laatste enige bewerkingen te doen toekomen, doch er scheen niets anders op te zitten, dan ze zo kort mogelijk te knippen. Bij de manen schudde hij enkel zijn hoofd. Nog hoor ik de klemtoon waarmee hij de n van het woord schuieren uitsprak: 'Goed schuieren en afdrogen – veel poetsen en wassen' – alles met die overduidelijke n.

Schuieren, poetsen, wassen – wind, water, frisheid – zijn element. Geen hete, ontzettende beklemmingen, noch rare tranen-uitbarstingen of op sensatie beluste tantes en ooms met Neefje Flipje. Neefje Flipje, die alles van begrafenissen afweet, van het deftigste begrafenis-instituut af tot de koffiemaaltijden en passende rouwkleren toe. Schande zouden ze ervan spreken, wanneer ze wisten, waar ik heen ging – wanneer die ooms en tantes, die trots hun verslagenheid nog kans gezien hebben om te vertellen, hoe goed het hun kinderen gaat – auto's met chauffeurs, Marienbad, Arosa – meer hoeft ik niet te zeggen – kortom, wanneer die wisten, dat ik naar de plassen ga op de sterfdag van mijn vader. Roeien in zijn element, water en wind, al het kleverige, benauwde en onechte weg laten waaien van mijn haren en handen en kleren, het zo gelaakte wit-linnen mantelpak...

Er is een bepaalde tijd vastgesteld voor het niet bezoeken van schouwburgen [ook wanneer de stukken nog zo treurig en aangrijpend zijn] en concerten [zelfs de Fuga's van Bach]. Dan komt er een overgangstijd, wanneer ik het grafkundige Flipje goed begrepen heb, waarin men desnoods een restaurant zonder muziek bezoeken kan. Daarna is plotseling de rouw voorbij – de rouw gaat voorbij, zoals alles.

Panta rhei, staat op een oude steen bij het stuk heide, waar ik eerst over moet voor ik bij de boten kom. Nooit heeft zó de heide voor me gegeurd: kruidig, bitter en sterk naar alle goeds dat de Aarde in zich heeft. Panta rhei... Nooit heeft het water me zó koel en fris ontvangen. – 'Dat is fris,' zegt een rustig, sterk man in de kracht van zijn jaren. Zijn stem is dicht bij me. De wind geurt naar late Zomer. Wind en water – zijn element.

NOSTALGIE IN DE HAVENBUURT

Elk voorjaar wil ik weg – dit is nu het vierde, dat de paniekachtige afkeer zich van me meester maakt. Weg wil ik uit dit huis, deze buurt – alles in de steek laten. Deze grijze knorriges havenbuurt, waar de sloppen achter liggen met de vodden-bergplaatsen, en die met de stank van rotte sinaasappelen en rotte vis, met alles wat voos en aangevreten en niet meer bruikbaar is – maar ergens schijnt alles toch nog gebruikt te worden, anders zouden ze het immers niet bewaren.

Elk voorjaar komt dit vreselijk soort van spleen nu terug – ik hunker naar nette burgerlijkheid, naar winkels die Maison genoemd worden, naar glad asfalt, waar je met hoge hakken op lopen kunt, hoge hakken, die hier tussen de keien blijven steken en een nekbreekgevaar opleveren, naar rustige goed geklede mensen, die niet schreeuwen en niet vloeken en niet stinken.

Het huis is eeuwenoud, vol duistere geheimen; er is eens een zware brand geweest – de legende in de buurt verhaalt van een moord – de vloer van de grote zolder met de zware balken heeft onuitwisbare vlekken – ze zijn niet weg te krijgen, zelfs de mannen en vrouwen van de schoonmaakinrichting Heineken hebben het nooit klaar gespeeld die wonden op de vloer te laten verdwijnen. Nergens in de stad loeit de storm huilender en bonkender langs de ramen dan tegen de vensters van dit huis.

Ik wil weg – ik wil het gemakkelijk en rustig en comfortabel hebben. Het loopt naar April, het wemelt van tentoonstellingen in de stad en van nieuwe mode en van verrukkelijke taartjeswinkels.

De trams van deze buurt zitten opgepropt vol menselijke ellende; zere ogen en zere hoofden met ontzettende verbanden erom en wanneer je buiten op het balkon staat, hebben de passagiers vieze lompenpakken bij zich, die ze

voor je benen zetten – de hemel mag weten wat er in die pakken zit, zo vlak tegen je benen aan. En het is een hel om in het spitsuur te verzeilen – er zijn geen verkeersagenten hier, ze zouden denkkelijk omvergelopen of -gereden of getrapt worden. Je probeert het langs het water, maar honderden ateliermeiden in witte regenjassen [altijd hebben ze van die witte regenjassen aan] hollen als een soort van sprinkhanen van alle kanten op je af, schreeuwende, blèrende, losgelaten sprinkhanen. Er gaat ook nog een tram langs de kade en vrachtwagens als voorwereldlijke sauriërs, om van de gewone auto's niet te spreken. Maar eigenlijk zijn de fietsen met de meiden en jongens het ergst. Er is haast geen trottoir en wat kan je doen tegen het soort kanjers van meiden en jongens, die je omverlopen. Ze vinden dat je er niet hoort en ze zeggen het ook. Tijdens een dezer voorjaars-inzetten ben je er tussenuit gegaan – hoe elegant en licht bewoog hetzelfde soort mensen zich over de Seine-bruggen, ook op de spitsuren, ook van ateliers en fabrieken komend. En al waren ze op de Fochova een beetje onbehouwener en verwarder – Praag gaat al een eindje het Oosten in – iedereen maakte plaats voor de ander, en de hemel zij dank, er waren geen fietsen, daarom ging het op de boulevard du maréchal Foch, trots zijn overstelpende drukte, alles heel ordelijk toe. Doch het is niet altijd spitsuur. Bovendien, men kan het ontwijken. Maar het voorjaar kan men niet altijd ontwijken. De gevreesde tijd tussen Februari en April komt onverbiddelijk zijn spleen brengen in de havenbuurt. Het water is grijs en de lucht is grijs en de mensen zijn grijze fantomen in de regen. En mocht de zon al eens schijnen, mijn hemel, die maakt de dingen alleen nog maar erger, nog duidelijker. De spiritusdrinkers bijvoorbeeld worden in de grelle, schaduwloze voorjaarszon er niet aantrekkelijker door. Hier zijn namelijk nog authentieke spiritusdrinkers. Ze hangen met zijn vieren of vijven op en tegen mijn stoep – natuurlijk *mijn* stoep – het is de eerste om

de hoek van de sloppen. Men schijnt op spiritus te kunnen leven – of in elk geval een bestaan te kunnen rekken, dat voorlopig nog niets met doodgaan en begraven worden te maken heeft. Vier jaar leven ze nu al op mijn stoep – vier jaar is een mooie tijd, wanneer men het bedenkt. Ze vloeken nog wat en schelden af en toe iemand uit in het vage weg en soms schijnt de spiritus zo uitgewerkt te zijn, dat een ervan een beetje gaat hengelen op het steigertje onder toezicht der anderen. Ze vallen nooit in het water, maar ik heb ook nog niet gezien, dat ze ooit een vis hebben gevangen – ik vrees voor een vissen-delirium na teveel spiritus... Nee, ik wil weg, tussen behoorlijke mensen zijn, die door deftige obers bediend, nette glaasjes bols en voorburg voor zich hebben staan, met zoutjes en bitterballen en prettige goede dingen erbij en die alleen maar domweg een beetje vrolijk en luid worden na het vierde glaasje. Trouwens, iedereen zegt: Hoe kon je in zulk een buurt en zulk een huis gaan wonen, naast die vreselijke pakhuizen; helemaal verveloos zijn die pakhuizen en denkelijk vol muizen en ratten. [Het zijn prachtige pakhuizen der Oost-Indische Compagnie.] Op een enkele schilder na zegt iedereen dat het krankzinnig is in een huis te gaan wonen met zowat 10 kamers, met geheimzinnige kelders waar ik voor alle zekerheid nog nooit in geweest ben en dat op een onverklaarbare manier eigenlijk 2 zolders heeft – die ene met de moordenaarsvlekken en de andere in eeuwige duisternis gehuld, met balken die nog van het begin dateren, 1600 dus ongeveer.

En vooral wanneer iedereen dat zo zegt, en ik juist op mijn stoep een gruwelijke vechtpartij hoor, waarbij de verschillende fronten als bezeten aan mijn bel gaan trekken, die hol en doods en alarmerend en overdreven luid klinkt door het grote huis, vooral bij zulke gelegenheden ga ik er op uit: iets nieuws zoeken. Een paar maal heb ik er sommetjes bij verloren, tussen de 30 en 50 gulden – het ging om flatjes en bovenhuisjes. De eerste keer vond

ik zo'n flatje werkelijk aantrekkelijk, een net buurtje met allemaal aansluitingen bij de nachtveiligheidsdienst onder de naambordjes en het ging er vooral om fatsoenlijke mensen op de flat te krijgen, ziet u, vertrouwde de bewoonster van een of twee hoog me toe en de huisbaas zei iets van een 'vaste positie' en voor ik het wist, had ik het contract getekend en zat ik er aan vast voor een maand. Maar bij het tweede bezoek probeerde ik al vlug langs een en twee hoog te sluipen om de meneren en vooral de mevrouwen niet te spreken; er kwamen dan direct zulke vervelende dingen op het tapijt, i.c. op de trap, iets over vuilnisemmers en lopers op de trap en over de nichtjes die op de zolderkamer vlak boven me sliepen en wie de trap zou 'doen' en dan nog iets zoetelijks over een beetje geven en nemen, nietwaar, als burens zijnde. Gedurende zo'n gesprek dacht ik dan al: 30 of 40 gulden naar de maan, gelukkig dat ik dat huis op de kade nog even heb aangehouden en de huisbaas kreeg een briefje, waarin ik hem tot mijn spijt moest mededelen ervan af te zien.

En nadat ik zo'n briefje op de post gedaan had, ging ik met een bevrijd gevoel naar de kade terug. Boven het grauwe water zeilden traag grijze zware wolken met een beetje overgebleven goud hier en daar; op dat flatje waren geen wolken te zien geweest, alleen maar precies dezelfde flatjes aan de overkant, viel me tot mijn ontsteltenis in, en schepen waren er natuurlijk ook niet bij het flatje; rijen schepen met loopplanken, die smalle waterstraten zijn. Over die planken gaan de schippersmensen naar hun woon-kajuiten terug, van het ene schip op het andere. Je ziet direct, wie er niet op de schepen thuis horen – die lopen angstig en weifelend – de schippersmensen gaan op die planken als over brede bruggen.

En de korte marmeren gang van mijn huis lijkt me de hal van een kasteel, wanneer ik aan de flatjes en de trappen en lopertjes-zorgen denk en de burenplichten en elkaars vuilnisemmers, om beurten naar beneden te dragen vol-

gens een vast roostertje en elke dag een gesprekje met flatje een hoog of twee hoog – ook heb ik een soort surrealistische herinnering aan een geluiden-cocktail: kraaiende baby's, het menuet van Boccherini, een lichte familie-ruzie, schöne Blume von Hawai, die kleine burgerman, hanengekraai, Is it not romantic?... en boven deze cocktail wolken zware geuren van koolsoorten. Er was een tuintje achter het onderste flatje, grote goedheid wat voor een miezerig tuintje, afgesloten door een verveloos kippenhok [dus de haan is geen fantasie van mij]. Voor het kippenhok, waarin enige verfomfaaide kippen van een onbepaald ras en een onbestemd bruinige kleur, dus even slecht gekleed als de mevrouwen, dezelfde monotone en zeurige gesprekjes schenen te voeren als deze mevrouwen op de trap, verhief zich een rotspartijtje van sintels; de Alpenplantjes, die althans de fantasie van de bewoner naar dat ideale oord van een deftige Hollandse zomervacantie hadden moeten voeren, waren reeds lang overwoekerd door wild gras en paardenbloemen, die er zelf een moeizame strijd om het bestaan voerden.

Een week of drie leef ik dan bijna gelukkig – in het idee er zo goed afgekomen te zijn. Van het verlies van 30 of 40 gulden ga je niet te gronde – nog ben ik de galmende dreun van 'die mooie molen' niet kwijt, die overduidelijk, onverbiddelijk, eindeloos en hopeloos het laatste traplopersgesprek begeleidde – op volle kracht stond die radio – o melancholie van Hollandse 'chansons' en Hollandse flatjes. –

Maar eens bracht het noodlot me in een deftig grachtenhuis met kunstzinnige deftige bewoners – in vier jaar kan veel gebeuren. Alles kwam dan ook bij elkaar: het nieuwe voorjaar, de oude nostalgie en een buitenlands bezoek, dat de sfeer van Parijs, Wenen, Florence en de Côte d'Azur meebracht. Mijn aangename internationale kennissen hadden mijn huis nog juist zonder direct levensgevaar kunnen bereiken. De buurt bleek niet met hen ingenomen

en had hiervan doen blijken op demonstratieve wijze. Mijn Europese gasten waren met mondaine élégance gekleed door goede Parijse huizen – overslanke sterk gemaquilleerde vrouwen en een heer met monocle. De provinciaalse en jaloerse ergernis der buurt hadden zij gewekt; de straatjeugd had de gelaten der dames op misprijzende wijze met oude copieën naar Rembrandt vergeleken en de nooit-geziene monocle had zelfs atavistische agressieve instincten gewekt. De dames vonden alles 'merkwürdig' en 'très rigolo' en de heer met de monocle, een schrijver van Europese allure, ging voor mijn venster staan en veegde bedachtzaam zijn monocle schoon, waarop een beetje vuil gemikt was geweest. Ik klaagde over de buurt en de rauwheid van de bewoners en gaf hem mijn voornemen te kennen ergens te gaan wonen, waar het deftig, netjes en rustig zou zijn. Deze schrijver is een kluge Lebemann, een bereisd en objectief mens, een man van de wereld. Hij staarde met zijn rare, vèrziende ogen lang over het wijde water, waarboven in de staalblauwe lucht de hoge witte voorjaarswolken dreven en dan naar de zware oude balken in de lage kajuitachtige kamer. Toen wees hij naar de kade – negers, matrozen, Chinezen kwamen uit kleine kroegjes – naar het brede water en de voorbijvarende kleine snelle sleepboten en wolken, naar de kranen en vemen, en de geel-zwarte schoorstenen der grote Oceaan-schepen op Londen en Java, die ik nog vaag, maar hij heel duidelijk kon zien, omdat hij abnormaal vèrziende is. Hij zette zich in de hoge oude kerkstoel en zei eindelijk: 'Hier möchte ich wohnen und werken – andere Häuser sind das Teil einer Bürgerstrasse, aber dieses Haus ist ein Stück der Welt.' En op mijn protest dat de mensen toch afschuwelijk waren geweest en zijn dames en monocle hadden besmeurd, antwoordde hij schouderophalend: 'Das Bisschen Leute...' Van deze schrijver zal men wellicht nog horen; maar niet hier – ik ben geen recensent, noch zelf eigenlijk een schrijver of 'aestheticus',

dat een nieuw vak schijnt te zijn en onlangs hier en daar door mij ontdekt is in kunstcatalogi; ik ben maar een amateur met zwakke zenuwen.

Daarom maakten die deftige kunstzinnige mensen en dat rijke huis aan de Herengracht ook zulk een diepe indruk op me. Verarmde rijken of rijke verarmden – ik weet niet precies meer hoe ze zich noemen. De iets te blozende heer had eerwaardige witte haren en drukte een ivoorkleurig No-masker ter hoogte van zijn hart en daar keek hij smartelijk op neer. Hij moest het verkopen – iets dat hem aan het hart gegroeid was, verklaarde hij zuchtend. Er ging van het No-masker een magische werking uit: een wit, smal vrouwengelaat met fel-rode, voor lust en leed des levens even geopende mond. Het beroep op mijn medelijdend hart dat de eerwaardige heer deed was overbodig: in een vreemde betovering kocht ik het masker – het zou nu toch in hetzelfde huis blijven, want ik zou er in trekken. Een interieur met associaties aan stille oud-Hollandse binnenhuizen: een gezette dame zat zo idyllisch-huishoudelijk met een breiwerkje en een berustend gezicht; de regen druppelde monotoon tegen de glazen koepel van de oude tuinkamer – een tuinkamer vol sfeer, zoals men die ter wereld nergens dan alleen in oud-Hollandse grachtenhuizen aantreft. Die tuinkamer gaf de doorslag, er ging een magische aantrekkingskracht van uit – opnieuw werd ik door een vreemde betovering bevangen – het was een melancholieke Hollandse tuinkamer uit een dier Hollandse familie-romans, waar in het begin alles zo blijmoedig zijn rustige gangetje gaat, met kopjes koffie om 11 uur 's ochtends precies, bezoeken van oma's en tantes op het theeuurtje en die sfeer van welstand, keurigheid, gematigdheid en ergens een flauwe geur van lavendel – een sfeer, die ik lang had moeten missen. Het regelmatig tikken van de breipennen, begeleid door het even regelmatig tikken van de regendroppels – het was een eindeloze Hollandse zomerregen – dat mevrouw zo treurig vond, stemde

mij aangenaam-rustig en ook het tuin-uitzicht op de druipende oude stille bomen, waaronder een nog veel oudere stenen Boeddha stond, die roerloos en onmerkbaar-glimlachend de tijd tot eeuwigheid verdroomde.

In deze toestand begon ik de zakelijke besprekingen. Het deftige echtpaar zou ergens heel boven in het huis zijn toevlucht zoeken – ik gaf me er geen rekenschap van wat 'heel boven' betekenen kon en de kwestie van de keuken behandelde ik met enige nonchalance. Nooit moet men keukens en wat daar mee samenhangt nonchalant behandelen, vooral niet wanneer een keuken gedeeld moet worden. Wel meende ik een bijna-onzichtbare bloes van opwinding op het bleke gelaat van de berustende, handwerkende mevrouw te bespeuren, toen het woord 'keuken' viel, maar wat had ik eigenlijk met een mevrouw te maken, die 'heel boven' zou zitten – ik stelde me iets voor onder de nok van het dak. Er was direct een contract bij de hand en hoe vlug is een handtekening niet gezet – hoe lang had de reis naar Tahiti wel geduurd – ik had eens een invitatie van een verre bloedverwant op Papeete – waarheen ik voor die huursom op een vrachtboot had kunnen reizen.

De vier dagen, die ik in het huis met de tuinkamer heb doorgebracht, deden al mijn wensdromen in vervulling gaan: het goed gesitueerde deftige stadsgedeelte wemelde inderdaad van tentoonstellingen, zaken die Maison en House genoemd werden, exquisite confiseurs-cuisiniers en selecte restaurants, glanzende limousines, elegante Heren, die door het House of Lords en Dames, die door Maison de Paris gekleed waren. Van de 8 tentoonstellingen waren er 2 werkelijk de moeite waard, ik heb in een Maison een paar handschoenen gekocht die ik later in een warenhuis voor de helft van de prijs zag liggen en een der selecte eetgelegenheden heb ik reeds de tweede dag gefrequenteerd, want er bestond in het huis een keukenkwestie, erger nog, een keukencultus met sacrale rituelen, die me alle

eetlust benam. In die keuken – een grote, lage, donkere souterrain-keuken – scheen niet gekookt te mogen worden, althans niet door mij. De kunstzinnige Mevrouw die vroeger rijk geweest was, zat toch niet zo helemaal boven in de nok van het huis als ik naïef gedacht had. Ze zat overal; als men een zo deftig iemand een kobold mag noemen, zou ik deze aanduiding op haar moeten toepassen. De eerwaardige oude heer had zich volkomen aan de afspraak gehouden – hij scheen inderdaad in de nok van het huis te zitten, waar hij denkelijk schone voorwerpen tegen zijn arme oude hart drukte – hem heb ik niet meer teruggezien. Destemmer de mevrouw, met wie ik de keuken en een ouderwets soort dienstbode moest delen; zij was aanwezig van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. Ze liet me albums zien met portretten van haar zelf 'als jongmeisje', van ooms en tantes, neven en nichten, oma's en opa's en dames en heren, waar ze als kort signalement even bijvoegde: 'Dat is een baronesje; de freuletjes F.; baronnetje van L. tot L.' [ze gebruikte veel liefkozende verkleinwoorden]. De donkere deftige keuken had ze prachtig versierd met antieke borden en bouquetten peterselie en door haar zelf beschilderde appelstroopblikken. Ze leefde hoofdzakelijk van waterige soepen, waterige groenten, blikken pilchards, Portugese sardientjes, en chocoladestrooisel. Een keer mocht ik een spieglei bakken, maar toen heb ik een pan op haar 'zeiltje' gezet, een feit dat haar hevig opwond en ik kreeg zo vaak het woord 'kring' te horen, dat ik tenslotte een van die moderne films meende te zien, waar men zich in 't geheel niets bij denken moet – aldoor kringen die op je toekomen en van je weggaan; ik begin dat soort films eindelijk te begrijpen. Iedereen was goed gekleed daar in die buurt, niemand schreeuwde of tierde, zelfs de loopjongens waren kalmer en de auto's gleden voornaam en geruisloos voorbij. Het huis zat vol Lipssloten, waar ik niet mee om kon gaan en mezelf mee opsloot en onwillekeurig voelde ik dan naar de

grote sleutel van het huis aan de kade – een sleutel als een hamer, zwaar en eenvoudig. Waarom eigenlijk had ik die middeleeuws-aandoende sleutel bij me gehouden, toen ik naar dat deftige huis met de ci-devant rijken ging – waarom, vroeg ik me verder af, had ik het huis aan de kade toch nog even aangehouden met al wat er in stond en aanwezig was, werkster en dienstbode incluis, dat grote vervallen huis met zijn brand- en bloedvlekken en eeuwenoude zware balken en de pakhuizen ernaast en de sloppen om de hoek? De verarmde rijke dame geeft me een lijstje mee van wat nog te gebruiken is in haar keuken, haar heiligdom; een bakje voor afgebrande lucifers staat er op, een cakeprikker en een Maggistaandaard. Aard en hoe-danigheid dezer laatste voorwerpen zijn me niet geheel duidelijk en ik kreeg een uitleg, gevolgd door een eindeloos formulier van de keuken-dienst, het keuken-ritueel, waarin alles zijn vaste plaats heeft. Duidelijk voel ik de oude sleutel in mijn tas en hij brengt me tot het besluit: ik kom niet terug, ik loop weg, ik ga er bij mezelf vandoor. Het is me onmogelijk een doelloze strijd aan te gaan tegen voortdurende aanwezigheid, beperktheid van ziel en een keukencomplex. Overigens verveelt me nu al de deftigheid van de voorname woonwijk; denkelijk hoort men er nimmer een storm loeien; er zijn ook geen schepen onder zware grijze wolkenluchten.

Op en tegen de stoep staan de spiritusdrinkers – het komt me voor of ik jaren weg geweest ben. Ze gaan op hun schuwe, norse manier wat opzij – de spiritusdrinkers – ik heb hen nooit gegroet vroeger en zij staarden in het luchtledige, wanneer ik langs ze heen ging. Maar dat kan ook anders – niet altijd staren de spiritusdrinkers in het luchtledige. Je hoeft maar 'goeiendag' te zeggen en je bent plotseling in een gesprek betrokken waar de hartelijkheid en bereidwilligheid en mededeelzaamheid in stukken van afvliegen en de ogen keren van hun doelloze reis in het luchtledige terug naar iets waar toch nog een beetje zin

in zit. 'We keken maar weg, zie je, omdat we dochten, dat je ons liever niet op de stoep zag,' verontschuldigen ze zich. Ze hebben betere manieren dan de dame uit het deftige huis – ze ruiken naar terpentijn en een kruiig soort sigaretten of tabak – helemaal niet naar. En ze delen me in vertrouwen mee, dat ze oorspronkelijk allemaal liever 'iets gewoons' dronken, maar dat werd te duur – alles van dat beetje steun – en 'een mens mot toch wat hebben'. Ik doe ze de stoep cadeau, op voorwaarde dat ze er niet te veel op spugen en het belletjestrekken tegengaan. Ze zijn vol hulpvaardigheid en willen in het vervolg iedereen 'van de stoep donderen' – ik geef een vluchtig signalement van de enkelen die altijd binnen mogen – de hemel ontferme zich over de anderen. Dan krijgen ze nog iets om wat hartigs voor te kopen – je kunt heel gewoon met spiritusdrinkers spreken; ze tikken zelfs tegen hun pet, als ik eindelijk met mijn middeleeuwse sleutel de zware eikenhouten deur van mijn huis open maak. Mijn huis – ik ga nu sentimenteel worden – ik ben het al. Ik was blij de keien weer onder mijn voeten te voelen, de winkeltjes terug te zien, die een afdeling grote vette taartjes hebben op de ene plank en augurken en haring op een andere. Ik snuif de haring- en uienlucht waar deze hele buurt als doortrokken mee is, met welbehagen op. Zelfs de ateliermeisjes in hun eeuwige witte regenjas zie ik met andere ogen – ze moeten, geloof ik, stukwerk doen en dan zijn ze natuurlijk na zo'n hele dag aan de naaimachine wat opgewonden en wild, wanneer ze weer vrijgelaten worden. En eigenlijk is het heerlijk langs de kade vlak langs het water te lopen en op de schepen te kijken die wasdag hebben gehad; prachtig kleuren de familiewassen van de schippers tegen het grijs en blauw en zwavelgeel van de hemel, licht ondergoed en rose kousen van de jeugd en het verrukkelijke kogeltjesblauw en steenrode baai van de ouden.

Niemand heeft me horen thuiskomen en daar zitten mijn

lieve goeie mensen, die ik toch nog aangehouden heb, met mijn beste Hautes Sauternes zo echt gezellig om de ronde tafel. Hadden ze toch liever de St. Emilion genomen, flitst het nog even door mijn hoofd, daar is nog zo veel van. Maar er blijft geen tijd over voor kleingeestige gedachten. 'Als ik al het voorgevoel niet had,' verwelkomt me juffrouw Leen opgetogen, 'daar is ze weer, mens, wat zie je d'r uit, zo wit als een dooie en hol om je ogen heen, kom je weer bij ons terug?' 'Ons' zijn voor het ogenblik Leen, de werkster, Annie, haar oudste dochter en dienstbode, Karel, die wel eens meehelpt en Piet, die strikt genomen helemaal niets bij me te maken heeft; hij brengt alleen soms wat hout voor de open haard. De oude balken, de scheve oplopende vloeren, de kelder waar ik nooit in kom en die waar ik wel eens in ben geweest, de zolders met de vreemde vlekken en daarboven het platte dak – aangebracht na de reeds vermelde brand – het is alles van mezelf – ik hoef niets te delen met een Mevrouw, wier bestaan gebaseerd is op een keuken-en-deftigheidscomplex – geen keuken, geen dienstbode, geen huis, geen enkele dag van mijn leven. Ze lopen allemaal met me mee door het hele huis met ernstige gezichten. 'Die paar vlekjes op de grond zal je 'n zorg zijn, al zo oud zijn die; je had niet motten weggaan,' verwijt Leen – 'wat heeft dat wijf je eigenlijk gedaan?' We zijn nu ook in de onderste kelders aangeland. 'Goed voor bomaanvallen,' beveelt Piet die er eigenlijk niet bij hoort, aan, 'je zou het hier lang kunnen uithouden.' Op dat ogenblik denk ik ternauwernood aan het dreigend hels visioen van de komende luchtoorlog – het komt me oneindig avontuurlijk voor met al de wijn die ze nog voor me overgelaten hebben en een mud aardappels en goudreinetten te gaan kamperen in die geheimzinnige kelder met Leen, Annie, Karel en ook Piet erbij – ontsnapt als ik ben zoëven aan de alomtegenwoordige Mevrouw. 't Is maar geen fijn bajes,' zegt Piet nog eens met nadruk en in het volle besef er nu ook bij te

gaan horen. Ze laten me het huis zien of het 'van hun' is en ze het me op de een of andere manier moeten aanbevelen, knippen het licht in alle lampen aan, terwijl het nog dag is en zo komen we weer in de kamer met de ronde tafel terug.

Toch hebben die vier dagen me meer aangepakt dan ik dacht – toch is het onaangenaam contracten te tekenen waar je heerlijke reizen voor zou kunnen maken om dan stiekem bij jezelf weg te lopen.

'Ze is wat flauwig,' hoor ik uit een donkere verte Leen's diagnose, en ik weet niet uit wiens glas ik de Hautes Sautes te drinken krijg. Maar ze stroomt oneindig wel-doende door mijn bloed en ik houd het glas een paar maal bij. 'Nog zo'n flessie van die witte,' commandeert Leen en Piet schijnt toch werkelijk erbij te horen; hij komt met twee flessen terug en schenkt keurig voor iedereen in; hij neemt voor zich zelf nu een theekopje – dus is het Piet z'n glas waar ik uit te drinken krijg. En voor de duivel, wat doet het er toe uit wiens glas je drinkt, wanneer je terugkomt uit een kille leegte met deftigheid en schimmen van baronnetjes.

'Maar een geluk, mens, dat je het nog op tijd in hebt gezien en 'em gesmeerd bent,' constateert Leen met voldoening. 'Hei je tenminste je cente nog in je zak gehouwe?' 'Mijn centen?' vraag ik suf, nog wat licht in het hoofd door de wijn na al die emoties. 'Ja, de huur voor dat sof-huis,' zegt Leen. 'Die hebben ze voor een half jaar te pakken, juist de dag voor ik zo plotseling ben weggelopen.' Wat nu volgde vond ik heel vreemd. Piet zei telkens: 'God zamme,' niets anders, en de anderen beklagden me met zulk een hartstocht en onzelfzuchtigheid, dat ik eindelijk een beetje ging huilen. 'Oggod, nou ken je je zomerreisie niet doen,' huilde Leen onmiddellijk mee, Annie viel me van puur medelijden om de hals, Karel, die wel eens meehelpt, staarde voor zich uit of hij een vreselijk visioen zag en stootte dan uit: 'Daar mosten ze de bajes voor in,' en

andere vaag-sombere verwensingen, gekruid door ontelbare 'Godzamme's' van Piet. Niemand dacht er aan dat zij zelf dat geld goed hadden kunnen gebruiken, althans een tijdlang redding uit een misère, waar ze nooit helemaal uit zullen komen.

'Afijn,' zei Leen, 'nou komt de zomer, en als je nou boven op je daktuin gaat kijken, staan die paarse blomme al bij het goudvissenwatertje.' En weer gingen we in een lange optocht het huis door, naar boven, over de zolder met de vreemde vlekken. Dan stonden we werkelijk bij de blauwe irissen en de oneindigheid van de blauwe lucht boven ons – de hemel leek hier dichterbij – en zover je kijken kon wolken en water en bruggen en boten, in de verte de grote Oceaanscheper, dichterbij snelle motorboten en trage zolderschuiten, die nog op oeroude manier door bomen werden voortbewogen; de roep der wikkende, witte meeuwen tegen de blauwe lucht en het zachte verliefde kirren der grijsblauwe duiven boven in de toppen der kade-bomen vermengden zich met het rhythmisch stampen der motoren en de signalen der stoomfluiten. De zomer kwam met een heerlijke hooilucht van de overkant van het water en op de smalle lang gestrekte daktuin vlak bij de hemel stonden de rozen in volle bloei en lavendel en kruisemunt en dagenlang de zon... Ik had een kleine particuliere zomer en zon en hemelkoepel en vergat snel Tahiti en het nachtmerrieachtige deftige woonavontuur met de gewezen rijken benevens hun noodlottig contract.

Trouwens tegen de herfst had ik toch niet in Tahiti willen blijven – dat kon ik vroeger al niet in dergelijke landen – een heimwee, dat me de zon en alle tropen deed haten op de duur, dreef me altijd weer terug naar de Amsterdamse herfst. En aan de herfst schijnt dat huis aan de kade gewijd te zijn: de mensen en de dingen krijgen een wonderlijke grijze verdroomdheid. De paar bomen voor het huis zijn soms nauwelijks van de masten der schepen te onderscheiden. Whistler maakte uit deze nevel en mist

zijn grijze droombeelden van een betoverde werkelijkheid. In de winkeltjes glanzen de koperen petroleumlampen voor de schepen – alles is hier op de scheepvaart ingericht. De herfst en de kade horen bij elkaar: 't weifelende licht, de al vroeger invallende schemering, regenvlagen, modder, storm, ontbladerde bomen, scheepsmasten, nevel, de holle stemmen der mishoorns, Whistler... Naar de hoge stoepen van de oude huizen en de smalle gevels heeft Breitner getuurd – later, tegen Januari, toen traag en langzaam eerst de sneeuw in dunne lagen de randen van stoepen en kozijnen ging zomen. Maar dan lag de sneeuw plotseling dik en heel wit, of ze er haast mee had gekregen om toch vlug alles smetteloos blank te maken – eventjes maar – want even vlug kwam de dooi – omdat Breitner zo van dat dooiweer hield – de sneeuw en de dooi richtten zich naar Breitner in Amsterdam. Hetzelfde soort atelier-meiden, dat nu in de vreselijke lichte regenjassen loopt en fietst, ging vroeger in kleurige jakken en breed wapperende rokken door regen en wind en sneeuw. Het soort meiden en jakken is nu zowat verdwenen – maar Breitner is gebleven, omdat hij onsterfelijk is, en in zijn onsterfelijkheid staan de meiden van Amsterdam in de mooie jakken naast hem voor eeuwig in sneeuw en dooiweer. De herfst en de winter zijn vol asgrauwe Noordse bekoring in die havenbuurt. Ik denk er niet aan in de herfst of de winter dit stroeve, spookachtige huis te verlaten. Sommige kamers zijn met hun dubbele vensters – zonder welke men hier niet overwinteren kan – en scheefoplopende vloeren als ouderwetse scheepskajuiten. Het is een huis om in te dromen, te lezen en een enkele keer wat te schrijven. De spiritusdrinkers vinden de stoep een 'beschuttend hoekje' en houden trouw de wacht; Leen, Annie, Karel en Piet hebben heel wat te doen met de sensaties van hun eigen leven, de buurt en de bioscoop, met kachels aanmaken en lekkages nagaan met alle bakken en emmers die in het huis te vinden zijn. Ook Piet – wanneer men eens samen

met iemand uit één glas Hautes Sauternes gedronken heeft, behoort die iemand er nu eenmaal bij – hij zorgt hoofdzakelijk voor de felle en sacrale vlammen van de open haard uit hoofde zijner houtleveranties. Alleen kan Karel er niet tegen een medehelper te hebben – ze willen het, geloof ik, in een der kelders uit gaan vechten...

Maar nu zijn er weer een paar van die nadrukkelijk-blijmoedige voorjaarsachtige Februari-dagen geweest met een kille wind, die stofwolken opwaait en een valse zon, die alles zo erg duidelijk maakt. De ateliermeisjes begin ik weer 'de meiden' te noemen en ik betrapte mezelf er op een zweem van verachting te koesteren voor de enige kruidenierswinkel van de buurt; ze hadden geen Worcestersauce en niemand, geen Leen, geen Annie, geen Karel en zelfs geen Piet weet hier ergens in de buurt aan 'worstensaus' te komen, zoals zij het noemen.

Ik zoek weer winkels op, die Maison en Shop en House genoemd worden; ineens valt het verloren geld voor Tahiti me in; elke dag blijft het kille Hollandse voorjaarslicht langer hangen. Ik ben bang dat mijn voorjaarspleen weer op komt zetten – ik weet het bijna zeker...

INHOUD

Een buitenlandse badgast	p. 5
Voorjaarskermis	15
No. 01010	29
Les heures sont roses	40
Het grachtje	50
Verknoeide dag	57
Mittelstraße 5	62
Illusies en de tante	65
Een groene japon	74
Gemengd Nieuws	79
Een voorjaar zet in	86
Het rose geheim	95
Een Wiltonkarpet	107
De biefstuketers	113
Mensjes	120
Een klok Louis Philippe	126
Dag van kleine dingen	133
Mevrouw Davis vlucht	150
H. W. A. Davis & Co.	156
Panta rhei	162
Nostalgie in de havenbuurt	170